శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య

పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౧౯. { ప్రమోదూతనామసంవత్సరము. చైత్ర వైశాఖమాసములు. } సంచిక ౧.

కాకినాడ:

కొత్తపల్లి సూర్యారావుచే బరిషత్కార్యాలయమునఁ

బ్రకటింపఁబడినది.

చందా { పోష్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు ౩. } { విడిసంచిక రు ౦-౮-౦.

1930

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ రాజా రావు వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యారావు బహద్దరువారు. పిఠాపురము సం:
స్థానాధిపతులు. పరమ న్యాయశీలాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు. ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

శ్రీ రాణీ చిన్నమ్మా రాయ వేంకట సుబ్రహ్మణ్యమ్మ పట్టమహాదేవిగారు-మునగాల రాణీగారు.

కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకవర్గము.

జయంతి రామయ్య పంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్. (అధ్యక్షులు.)

గర్భా వేంకటరామారావుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కొత్తపల్లి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

రావుబహదూర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు.

రావుసాహేబ్ డాక్టర్ చిలుకూరి నారాయణరావుగారు ఎం. ఏ. ఎల్. టి. PH. D.

(కోశాధ్యక్షులు.)

శ్రీ ప్రభల వేంకటసుబ్బరామారావు గారు

దాసిగట్టు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

మల్లాది వేంకటసూర్యప్రకాశరావుగారు బి. ఏ.

తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు

అల్లంకి వేంకటరామయ్యగారు.

కోటా వేంకటసుబ్బారావు నాయుడుగారు.

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు

నాయని లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు

పిళ్ళారిశెట్టి గంగబ్రహ్మారావు నాయుడుగారు

విషయసూచిక.

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెనుఁగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపనిని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడు చున్నవి:—

i తెలుఁగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వాంకష మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుఁగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii ఆధునికశాస్త్రగ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున సవిస్తరముగాఁ దెలుఁగు దేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్ర మొకటి రచించి ప్రచురించుట;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసఁగుట;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుఁగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్చించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట;

viii తెలుఁగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుఁగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్యపట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట— ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ దెలుఁగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాఁతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుఁగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపకరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్త్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౧౯	ప్రమోదూతనామసంవత్సరము. చైత్ర వైశాఖమాసములు.	సంచిక ౧

విజ్ఞప్తి.

పరిషత్పత్త్రికకు శుక్లసంవత్సరముతోఁ బదునెనిమిదివత్సరములు నిండినవి. బాల్యము తీరి నూత్నయౌవనముచే నలరారుచున్నది. సరససాంగిత్యంబును నానాకళాపారీణత్వమును గలిగి సహృదయామోదసంధాయిని యగునని వేఱ చెప్పనవసరములేదు. పదునెనిమిదవసంపుటమునఁ గాళిందీకన్యాపరిణయము నందలి ద్వితీయభాగమును, ఆంధ్ర ధాతుమాలను బ్రకటించితిమి. ఈ పందొమ్మిదవసంపుటమున వసంతకవిస్మృతి రసాభరణమును, ఆంధ్రకృతిరసమంజరిని, షోడశకుమారచరిత్రమును బ్రకటింపఁదలఁచితిమి. షోడశకుమారచరిత్ర మసంపూర్ణముగ నుండుటచే మాయొద్దనున్న భాగములనే పరిష్కరించి పాఠకలోకమున కీయ సమకట్టితిమి. మఱియొక నూతనవిషయము:- శిష్టు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రికవిచే రచియింపఁబడిన కారికావళినుండి చిన్నయసూరి తన వ్యాకరణసూత్రముల రచియించె నని పలువురు తలంచుచున్నారు. మదరాసులో నారాయణవసము వకుళాభరణముగారివలనఁ జిన్నయసూరిగారిచే రచియింపఁబడిన సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణమును, బాలవ్యాకరణసూత్రములకంటె విపుల మగు నాంధ్రశబ్దానుశాసనమును నాంధ్రవ్యాకరణసూత్రములను సంగ్రహింపఁగలిగితిమి. వానిని గూడ నీసంపుటముననే ప్రకటించుచున్నాము. పాఠకమహాశయు లందఱును మాపత్రికయందుఁ బూర్వముకంటె నత్యధికమగు నభిమానమునుఁ గనఁబఱిచి మమ్ములను బ్రోత్సహింతు రని విశ్వసించుచున్నాము.

ప॥ అ॥

అచ్యుతరాయ లెవ్వరు ?

సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ, బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు,
విజయనగరము.

విజయవిలాసప్రబంధకర్త యగు చేమకూర వేంకటకవి తనవిజయవిలాసగ్రంథమునఁ గృతిపతివంశమును వర్ణించుచుఁ గృతిపతిపితామహుఁ డగు చెవ్వప్పనాయకు నభివర్ణించుసమయమున-

గీ. దేవి యచ్యుతరాయలదేవి యైన, తిరుమలాంబకుఁ జెలియలై తేజరిల్లు
మూర్తిమాంబను బెండ్లియై కీర్తి నెలయు, చెవ్వవిభుఁడు మహాసత్త్వశ్రీఁ జెలంగె.

అని చెప్పెను. ఇందువలన నచ్యుతరాయఁడు చాల గొప్పరాజనియు, నతనికిఁ దోడియల్లుఁ డగుటవలనఁ జెవ్వరాజునకుఁ గీర్తిప్రతిష్ఠలు కలిగిన వనియుఁ దెలియుచున్నది. కావున నచ్యుతరాయలు పేరెన్నికఁ గన్నవాఁడును జెవ్వనాయకుని బంధుకోటిలోనివాఁడును గావలయును.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల యనంతరము దక్షిణాంధ్రదేశమును బరిపాలింప నాయకరాజులు నియమింపఁబడిరి. వా రందఱును శూద్రకులజులు; ఈయంశమును వేంకటకవియే-

"ప్రకటశ్రీహరియంఘ్రిఁ బుట్టి హరుమూర్ధం బెక్కి యాపావని
స్వకమున్ వర్ణనకెక్కు తల్లి సహజాతుం డంచు తత్కులోత్పన్న నా
యకరత్నం బని యచ్యుతేంద్రరఘునాథాధీశ్వరస్వామికిన్
సకలైశ్వర్యములన్ నిజేశువలనన్ సంధిల్లఁగాఁ జేయుతన్.

అని కంఠోక్తిగఁ బల్కియున్నాఁడు.

చెవ్వప్పనాయకుని తోడియల్లుఁ డగునచ్యుతరాయ లెవ్వ రని ప్రశ్న కలుగక మానదు. ఆంధ్రసార్వభౌముఁ డగుశ్రీకృష్ణదేవరాయలకు సవతి తమ్ముఁ డగునచ్యుతదేవరాయలే యీయచ్యుతరాయ లని శ్రీలక్ష్మణరావుపంతులుగారి "ఆంధ్రవిజ్ఞానసర్వస్వము" [The Telugu Encyclopaedia]నందు గలదు. మఱియు శ్రీలక్ష్మణరావుగారు రచించిన "మహమ్మదీయమహాయుగము" నందుఁ గూడ నిట్లు కల దని జ్ఞాపకము. ఈరీతినే బంధుత్వముం గలిగినచోఁ గృష్ణరాయని జన్మవృత్తాంతమునందలి పుక్కిటిపురాణమును నప్పి

ఆతనితమ్ముఁ డగునచ్యుతదేవరాయలుకూడ నట్టివాఁడే యని యంగీకరింపవలసి వచ్చుచున్నది.

మఱియు మహమ్మదీయమహాయుగము చివర శ్రీలక్ష్మణరావుగారు శ్రీకృష్ణదేవరాయలతల్లి కులకాంతయే కాని భోగకాంత కాదని నిరూపించుచు దానికిఁ బ్రమాణముగఁ దమకు లభించిన "అచ్యుతరామాభ్యుదయ" మను గీర్వాణకావ్యమునందలి శ్లోకముల నిచ్చిరి. ఆయచ్యుతరాయలే యీయచ్యుతదేవరాయ లనియుఁ జెన్నప్పనాయకుని తోడియల్లుఁ డనియు వారు వ్రాసిరి. అచ్యుతరామాభ్యుదయముం బట్టి చూచినచో నచ్యుతదేవరాయలతల్లి* సవతులు ముగ్గురిలోను జాల నుత్తమురా లనియుఁ, బట్టపుదేవి యనియుఁ దెలియుచున్నది. అట్టి దేవేరికొడుకు కొంకనాయకవంశచూడామణికిఁ దోడియల్లుఁ డగుట పొసఁగునా ?

వీరేశలింగముపంతులుగారు తమకవులచరిత్రమున, చేమకూర వేంకటకవివిషయమున వ్రాయుచుఁ జెన్నప్పనాయకుని తోడియల్లుఁ డగునచ్యుతరాయలు కృష్ణదేవరాయలకుమారుఁ డని వ్రాసిరి. కృష్ణదేవరాయల జననవృత్తాంతమున సందేహ ముండుటచే రాజు లెవ్వరును దమకన్యకల నాతని కీయనందున నతఁ డొకనాయకరమణీమణిని బెండ్లియాడె ననియు, నామెయం దతని కచ్యుతరాయ లనుకొడుకు కల్గె ననియు వా రాశయపడిరి.

కాని యిది సరిగా నుండునట్లు తోఁపదు. కృష్ణరాయఁడు క్షత్రియుఁడే యని ప్రమాణములు చాలఁ గలవు. అట్లు కృష్ణరాయనిజననవిషయమున సందేహము లున్నను, కృష్ణరాయలకుఁ బురుషసంతాన మున్న దనుటలోఁ బ్రమాణము లల్పములు. ఒకకుమారుఁడు కల్గెననియు, నతఁడు పిన్నవయసునందే మరణించె ననియు, నతనిమరణమునకుఁ దిమ్మరుసుమంత్రియు నతనికుమారుఁడును గారకు లని ప్రవాదము కల్గె ననియు, గొన్నిచరిత్రలవలన మనకుఁ దెలియుచున్నది. ఏ మయినను శ్రీకృష్ణదేవరాయల కున్న దనుకొన్న పురుషసంతాన మొక్కటియు బాల్యమునందే నష్టమైన దనుట నిశ్చయము. ఇట్టియెడ నచ్యుతరాయలు కృష్ణరాయని కొడుకగుట యుఁ, జెన్నప్పనాయకుఁ డతని తోడియల్లుఁ డగుటయు సంభవింప దని చెప్పవచ్చును.

---

*నరసరాజు భార్యలు 1. తిప్పాంబ. 2. నాగాంబ. 3. ఓబాంబ. అందోబాంబయే పట్టపుదేవి. చూ. మహమ్మదీయమహాయుగము.

రాజు నాల్గుజాతులవనితలను బెండ్లియాడుట పురాణధర్మశాస్త్రప్రసిద్ధమగుటచే నచ్యుతరాయలతండ్రి క్షత్రియుఁడైనను, శూద్రభార్యయందతని కచ్యుతరాయలు కలుగుట విరుద్ధము కానేరదని కొందఱయాశయము కావచ్చును. కాని క్షత్రియుఁడు నాల్గుజాతులస్త్రీలను బెండ్లియాడుట కధికారము లేదు. క్షత్రియుఁడు బ్రాహ్మణవనితను బెండ్లియాడరాదు. బ్రాహ్మణునికే యట్టిహక్కు కలదు. క్షత్రియుఁడు క్షత్రియాదిజాతిత్రితయజాతకన్యలం బెండ్లియాడవచ్చునని యందురేమో? అట్టి జరుగువివాహములు గ్రంథస్థములే కాని యాచారమున నేకాలమునఁ గలవో మన మెఱుంగము. మనకు లభించిన చారిత్రికవిషయములలో నట్టివి యున్నటులు మనము చూడలేదు. కావున దానిని బ్రమాణముగఁ దీసికొనుట సరికాదు.

మఱియొకవాదము- చెవ్వప్పనాయకుఁడు నాయకకులజుఁడైనను, రాజ్యనిర్వహణము చేయుచుండుట నతఁడు క్షత్రియసమానుఁడు కావున నతఁడు మూఁడుజాతులస్త్రీలను బెండ్లియాడవచ్చునేమో యని- కాని, రాజ్యనిర్వహణమాత్రమున శూద్రుఁడు క్షత్రియుఁడగుట సంభవించునా? అపుడు క్షత్రియవనితలఁ బెండ్లియాడ వీలగునా? ఆంధ్రదేశమున రెడ్డిప్రభుత్వకాలమున రెడ్డిరాజెవ్వరైన క్షత్రియవనితను గాని, వైశ్యవనితను గాని పరిణయమాడినట్లు మనము చెప్పఁగలుగుదుమా? ఇయ్యది యుక్తికిఁ గాని యనుభవమునకుఁ గాని, సరిపడలేదు. ఇంతకుఁ బూర్వము నిరూపింపఁబడిన వాదమునఁ బురాణాదు లొకటి రెండనుకూలించునేమో కాని యిందట్టి గ్రంథప్రమాణమును లేదు. కావున, నీవాదమును సరిగా లేదని తోఁచుచున్నది.

పైకారణములఁబట్టి విజయవిలాసకృతిభర్తయగు రఘునాథనాయకుని తాత యగు చెవ్వప్పనాయకుఁడు కృష్ణరాయనితమ్ముని తోడియల్లుఁడని చెప్పి యచ్యుతదేవరాయలకుఁ గిరీట మారోపించుట, కృష్ణరాయని జననవృత్తాంతమున సందేహము సకారణముగఁ జూపించుట బాగులేదు, గాన, జేమకూర వేంకటకవిగారి యచ్యుతరాయ లచ్యుతదేవరాయలకంటె భిన్నుఁడని చెప్పవలెను.

దక్షిణాంధ్రరాజులచరిత్ర నాకు లభింపకపోవుటచే వారిలో (నాయక రాజులలో) నచ్యుతరాయ లనునాతఁ డొకఁ డున్నాఁడో లేఁడో నిశ్చయము

గఁ జెప్పఁజాలను. కాని విజయవిలాసముంబట్టి వేశ్యకఁ డుండియుండవలెనని తోఁపక మానదు. అతఁ డొకగొప్పనాయకరాజై యుండవలెను.

కానఁ బాఠకు లగుపండిత ప్రకాండులు దక్షిణాంధ్రనాయకరాజుల చరిత్రను బాగుగ విమర్శించి ప్రమాణముల సేకరించి, అనేకవిధములగు దురభిప్రాయములకుఁ దావు నిచ్చి, మనలను వంచించి యజ్ఞాతవాస మొనర్చు నాయచ్యుతరాయ లెవ్వరో, యతఁ డేకాలమునాఁటివాఁడో విమర్శించి యీయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికయందే యొకవ్యాసమును బ్రకటింపవలె నని వినయపూర్వకముగ వేఁడుకొనుచున్నాను.

కవితాశక్తి.

కవిభూషణ:—శతావధాని దోమా వేంకటస్వామిగుప్తగారు.

మ. కవితాశక్తి నుతించి పల్కుటకు శక్యంబౌనె యెవ్వారి కా
　భవజూటాటవికాస్థలీప్రవిలుఠత్స్వర్వాహినీవేగసం
　భవదుత్తుంగఘుమంఘుమారవముతో వాదంబు గావించు మే
　ల్జవముం జెంది సభాసలీబుధులకుర్ సంతోషముం గొల్పుటర్. 　౧

మ. కవితాశక్తి నుతించి పల్కుటకు శక్యంబౌనె యెవ్వారి కైం
　ద్రవనోదారసుధాసరోవరసువర్ణాబ్జావళీకర్ణికా
　ళివినిర్యన్మకరందబిందువితతిర్ లెక్కింపఁ బోనట్టి మే
　ల్చవులం దేల్చి సుధీజనంబుల కొగిర్ సంతోషముం గూర్చుటర్. 　౨

మ. కవితాశక్తి నుతించి పల్కుటకు శక్యంబౌనె యెవ్వారికే
　నవురా! నాఁగ దిగంతకాంతశరచంద్రాహీనడిండీరకీ
　ర్తి వెసం గూర్చి ధరావరోత్తమశిరశ్శ్రేణీమణీమాన్యతం
　భువినిం గొల్పి యు ముక్తినిం బరమునం బూన్మిం దగంజేర్చుటర్. 　3

మ. కవితాపద్మముఖీమనోహరుఁడు వీఁకర్ స్వీయమూర్తి తమం
　దువహిం జెందక యుం దిరస్కృతి గనుం బో! యేఁడో యవ్వాఁడు తా
　భువి నేకాతపవారణంబుగను బ్రోపుం జేయువాఁ డౌత మా
　నవునాయుంచు ను లెక్కకుం గొనఁడు; నుత్యంబుల్ కవిత్వోద్ధతుల్. 　౪

శా. శైత్యంబొదలి యందచందముల వీక్షించెందుచుం జొక్కి యుం
జేతోమోదము నొందువారలకు నీసింధూత్కరస్ఫూర్తితోఁ
గీర్త్యాటంకవతీకలిత్వ మొదవుం దెక్కింపుగాదన్నచోఁ
శ్రాతిప్లింగమితామహత్త్వ మొసరున్ వర్ణింపఁగా నేర్తురే. ౫

ఉ. లలితకళావతంసమయి ప్రాజ్ఞజనాళికి సన్నుతంబునై
విలసదపూర్వసౌభగదవీవనికాకనకాబ్జకర్ణికా
గళదమృతోపమానమధుగర్వితఁ జెందుకవిత్వరీతికిన్
విలువగ నెల్లసంపదలు వేల్చియు నేని క్రయంబుఁ దీర్పమే? ౬

శా. సామ్రాట్ గోరదు సీరలారయదు నేశుద్ధాంతగేహమ్ము సి
ద్ధమ్ముం జేయఁ బనుండదుం గొరుగువాఁ డాలుండ వైనన్ సమ
స్తమ్మున్ లోఁబడఁజేసి సర్వదిగుదాత్తవ్యాప్తసత్కీర్తిలా
భమ్మం గొల్చునొ; కైతఁ బోతె సుఖలాభం బేది సాధించెనోన్. ౭

మ. ధనము న్నే నిహసౌఖ్యలాభముల నందన్వచ్చు; దానంబు లి
చ్చిన ఖర్చై, దరమున్నచోఁ బరమునం జెందందగున్ ముక్తి; కా
ని నిగారంపుఁ గవిత్వమొంతయును నిర్ణిద్రైహికాముష్మికో
రునిరౌపమ్య సుఖంబులం గొలుపు సుశ్లోకంబు సంధించినన్. ౮

శా. బాలుండుం బసరంబుఁ బాము సని భావంబందు గానంబులోఁ
లీలన్ గాంచి ముదంబునొందు; నయినం జెన్నొందు కవిత్వప్రభా
శీలం బాసకలం బెలుంగు ప్రభువే శ్రీకంఠుఁ డేనిం గడున్
వాలాయం బిడమిక్షమంచుఁ బలుకన్ వర్ణింపనే శక్యమా? ౯

(ఈపద్యము లప్పుడప్పుడు రచించినవి.)

మారుతి స్తోత్రరాజము.

శతావధానులు, రామకృష్ణ సీతారామసోదరకవులు. గజ్జలకొండ-

శ్రీరఘురామపాదసరసీరుహభృంగపతీ! సమస్తదే
వారిచమూసమూహకుధరాధిపహేతి! మహోన్నతాకృతీ!
దూరితభక్తభీతి! పరితోషితవారిజసూతి! నిత్యశృం
గారవిభూతి! భాస్వరదఖండకృపామతి! ప్రోవుమారుతీ! ౧

ఉ. ఆతతభక్తమోక్షద దయారతి! భూమిసుతాముఖాంబు
జద్యోతి! రణావనీవిజితశూరతతీ! దశకంధరాద్రిభి
ద్ధేతి! నిరస్తసంసృతి! నగేశసమాకృతి! శ్రీమదంజనా
సూతి! యశోవిభూతి! పరిశుద్ధమతీ! రిపుఘాతి! మారుతీ! ౨

ఉ. ధీర! యమాంకుమార! వనధిప్రతిమానగభీర! దుష్టసం
హార! మరుత్కిశోర! కలుషానలవార్షికధార! సత్యసం
చార! సువర్చలాహృదయసారసబంభర! సర్వసద్గుణా
ధార! యశోకకాననవిదార! మహారణశూర! మారుతీ! ౩

ఉ. సంగరరంగనిర్జితనిశాచరశూర శిరస్సరోజసా
రంగ! దయాంతరంగ! పరరాజవిభూతితమఃపతంగ! వి
జ్ఞాంగ! మహాసురాళిదురహంకృతిభంగ! యమాముఖాబ్జసా
రంగ! నిజాశ్రితాఘపవనార్భకపాళిభుజంగ! మారుతీ! ౪

ఉ. బాల! కృపాలవాల! పరిపంథిగణాటవికీల! దుర్మదా
భీల! జగద్విశాల! పృథివీవరసన్నుత సత్యశీల! ధీ
లోల! ధృతోగ్రశైల! బుధలోకమనోరథపాల! దీర్ఘలాం
గూల! ధగద్ధగద్ధగితకోటిదివాకరపాల! మారుతీ! ౫

ఉ. అక్షకుమారముఖ్యదనుజావళిగంధగజేంద్రబాలహ
ర్యక్ష! ధరాత్మజాధిపపదాంబుజసేవనదక్ష! భక్తసం
రక్ష! కృపాకటాక్ష! పరరాజచమూపతిశిక్ష! వానరా
ధ్యక్ష! సమస్తభక్తనికరావననిస్తులదీక్ష! మారుతీ! ౬

ఉ. ధన్య ! సమస్త దానవవిదారణదక్షకపీశలోక మూ
ర్ధన్య ! జగచ్ఛరణ్య ! మునిరాట్కులమాన్య ! మహాఘవహ్నిప
ర్జన్య ! అగణ్యపుణ్య ! పరిరక్షితవారిజగర్భదేవరా
జన్య ! వశీకృతారిమదసైన్య ! విశోషితదైన్య ! మారుతీ ! ౭

ఉ. దండము నీకు దీనజనతాఘనతాపవితానకంజవే
దండ ! ప్రచండవేగపరితశ్శ్యకిలీకృతభూతకాండ ! బ్ర
హ్మాండకటాహపూర్ణభయదాకృతికాంతి వినిర్జితోగ్రమా
ర్తాండ ! మునీంద్రవంద్యతరుణారుణపద్వసజాండ ! మారుతీ ! ౮

ఉ. హృద్యకవిత్వవేద్య ! విబుధేశభవామయపాళిదేవతా
వైద్య ! దశాననాద్యసురవర్గరణాగ్రనిశాతమార్గణా
భేద్య ! విదారితారిజనవిస్తృతిమారణవిద్య ! పండితా
రాధ్య ! సుధారసోపమవిరాజితవాగనవద్య ! మారుతీ ! ౯

ఉ. వానరశూర ! శూరగణవర్ణితదోర్యుగసార ! సారవి
జ్ఞానవిచార ! చారకులనాయకభంజనధీర ! ధీరవై
త్యాసలవర్లధార ! కుధరాత్మజనందితవీర ! వీరగా
రీసరునూర ! మాంజనకేశ్యవచోమృతసార ! మారుతీ ! ౧౦

గ్రంథస్వీకారము.

(1) ఆంధ్రభారతకవితావిమర్శనము:- (Studies in Andhra Bharata) కోరాడ రామకృష్ణయ్య ఎం. ఏ. గారిచే రచియింపఁబడినది. ఆంధ్రపత్రికా ముద్రణాలయమున- ముద్రింపఁబడినది. వెల 2—0—0

ఈగ్రంథము మద్రాసువిశ్వకళాపరిషత్తులో గ్రంథకర్తగా రొనర్చిన పరిశోధనఫలిత మని పీఠికయందుఁ జెప్పఁబడినది. ఆంధ్రవాఙ్మయమున మహాభారత మగ్రస్థానము నలంకరించుచున్నది. భాషాస్వరూపనిర్ణయమందును శైలియందును, రచనానైపుణ్యమునందును నమూల్యమై ప్రబంధకవులకుమార్గదర్శకమై ప్రమాణగ్రంథముగ నొప్పుచున్నది. అట్టిగ్రంథమును బాగుగ విమర్శించి నన్నయతిక్కనలనాఁటి యాంధ్రభాషాస్వరూపమును నిర్ణయింపవలసియున్నది. వారిగ్రంథరచనాపద్ధతుల నెటులు తరువాతిప్రబంధకవు లనుకరించిరో, మహాభారతమున కట్టిలోకోత్తరప్రశస్తి యెందువలనఁ గలిగినదో భాషాభిమానము గల ప్రతియాంధ్రుఁడును జర్చించి తెలిసికొనవలసియున్నది. మ॥ సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు రచియించిన మహాభారతవిమర్శన మనుగ్రంథము వావిళ్లవారిచే ముద్రింపఁబడియున్నది. కాని యందు విపుల మగు చర్చ గానరాదు. గ్రంథకర్తగారు తాము విశ్వకళాపరిషత్తునందుఁ బరిశోధనల జరుపుచు భారత విమర్శనమును రచియించుచు విపుల మగుగ్రంథమును మనకొసఁగినందులకు మన మభినందింపవలసియున్నది.

ఈగ్రంథమునఁ బ్రథమాధ్యాయమున భారతమునకుఁ బూర్వవాఙ్మయస్వరూపము చర్చింపఁబడినది. శాసనములందలి యాంధ్రభాషాస్వరూపము నిరూపింపఁబడినది. కాని నన్నయకుఁ బూర్వమునఁ గలగ్రంథములు మనకెవ్వియును లభించియుండలేదు. అట్టిగ్రంథములెవ్వియును లేవని యనేకులు విశ్వసించుచున్నారు. నన్నెచోడఁడు నన్నయకుఁ బూర్వుఁడని కొందఱును, అర్వాచీనుఁడని కొందఱును వాదములు సలుపుచున్నారు. శాసనములు భాషాస్వరూపనిర్ణయమునందుపకారకములని మన మంగీకరింపవలసియున్నది. అయినను కేవలము వానిమీఁదనే యాధారపడి భాషాస్వరూపనిర్ధారణ మొనర్చుట సమంజసము కాదని మాయభిప్రాయము. తాళపత్రగ్రంథములయందును మన

కష్టవిషయసమస్యయే యుదయించుచున్నది. ప్రాచీనగ్రంథములయందలి ప్రయోగములవైచిత్ర్యము భాషాస్వరూపమో, లేఖకప్రమాదమో యిదమిత్థమని నిర్ణయింప వలనులేదు. ప్రథమాధ్యాయమున గ్రంథకర్త చర్చించినవిషయములు విమర్శనీయములు. తెలుఁగువారు మధ్యపరగణాలలోని తేల్ నామకనదీప్రాంతవాసు లగుటచే నాపేరు వచ్చినదనియుఁ, దరువాత, త్రిలింగ, త్రినగశబ్దములనుండి యుత్పత్తి కల్పింపఁబడిన దనియు వ్రాసినవిషయము ప్రమాణములపై నాధారపడియుండలేదు.

రెండవ యధ్యాయమున భారతరచనాకాలమున మతస్థితి తెలుపఁబడినది. జైనబౌద్ధమతవిజృంభణము నడచి హిందూమత పునరుద్ధారణమునకై చోళులు, పల్లవులు మొదలగువారు ప్రయత్నములు సల్పినకాలమునందు భారతాంధ్రీకరణ మొనర్పఁబడిన దనియు, నన్నయ మూలమునగు సంస్కృత భారతమునకంటెఁ దనయాంధ్రీకరణమున వైదికమతమును విశేషముగఁ బ్రశంసించె ననియు నిరూపింపఁబడినది. అరణ్యపర్వశేషభాగము, ఎఱ్ఱాప్రెగడ స్వతంత్రకవిత్వమో లేక శిథిలభాగపూరణమో యను విషయమును జర్చించి గ్రంథకర్త యెఱ్ఱాప్రెగడ తనకవిత్వమునందుఁ దిక్కన ననుసరించిన సందర్భములఁ బొందుపఱచి, యారణ్యపర్వభాగము, ఎఱ్ఱాప్రెగడ స్వతంత్రవిరచితమే కాని శిథిలభాగపూరణము గానేర దని నిర్ణయించియున్నారు.

మూఁడు నాలుగు అధ్యాయములందుఁ దిక్కనకవిత్వ విమర్శన మొనర్పఁబడినది. తిక్కనశైలి, రసపోషణము, భావములు, పాత్రోచితసంభాషణాదికములు విరాటపర్వమునుండి యుదాహరణములతోఁ జర్చింపఁబడినవి. మూఁడవయధ్యాయమున తిక్కన యాంధ్రీకరణపద్ధతి వివరింపఁబడినది. గ్రంథకర్తకు విరాటపర్వము దక్క ప్రమాణ మగుసంస్కృత భారతము లభింపమింజేసి విరాటపర్వమునుండియే యుదాహరణములఁ గైకొంటి నని పీఠికయందుఁ దెలిపియున్నాఁడు. తిక్కనార్యుని యాంధ్రీకరణమునకును సంస్కృతభారతమునకును జాల వ్యత్యాసము గలదు. అట్లే యాంధ్రమునఁ గల యాంధ్రీకరణము లన్నియు స్వతంత్రములే. శ్రీనాథుని శృంగారనైషధరచనాతత్త్వమును గాంచిన నిది విస్పష్ట మగును. భావం బుపలక్షించియు, రసంబు పోషించియు,.........ఔచిత్యం బాదరించియు, ననౌచిత్యంబు పరిహరించియు,.. ......' రచించితి నని నైషధమున శ్రీనాథుఁడు దెల్పుకొనియు

న్నాఁడు. తిక్కనసోమయాజియు మూలగ్రంథమును దన యిష్టానుసారము రసపోషణమునకై మార్చి యాంధ్రమహాభారతమును రచించినాఁడు. మూలమగుసంస్కృతభారతము ప్రథమమున 28000 శ్లోకములు గలిగి జయమనుపేరితో వ్యవహరింపఁబడుటయు, తరువాత భారతము మహాభారతమునై లక్షయునిరువదియైదువేలశ్లోకములై యుండుటయు మనకు విదితమే. భారత మిట్లు విస్తారావస్థలను జెంది, నైజస్వరూప మెట్టిదియో తెలియుటకు వీలులేనిస్థితిలోనుండుట భారతీయుల దురదృష్ట మనియే చెప్పనగును. శ్లోకములుమాత్రమేగాక యధ్యాయములును జేర్పఁబడినవి. మూలభారతమును సంస్కరించి ప్రకటించుటకై పూనాపట్టణమున భాండార్కరుసమితివారిచేఁ బ్రయత్నమొనర్పఁబడుచున్నది. రామకృష్ణయ్యగారు తిక్కనయాంధ్రీకరణమును విమర్శింపుచు, సంస్కృతభారతమునందలి కథాభాగములు మార్చినప్రతిస్థలమునందును తిక్కన రచనానైపుణ్యము వెల్లడియగుచున్నదని నిరూపించుటకు విశేషశ్రమ పడియున్నారు. కొన్నితావులఁ దిక్కనయాంధ్రీకరణము ననుసరించి మూలభారతము దాక్షిణాత్య ప్రతుల సంస్కరింపఁబడిన దని నిర్ధారణము మొనర్చినారు. ఇవి యతిశయోక్తు లనియే చెప్పవలసియున్నది.

మూలభారతమును మార్చిన ప్రతిఘట్టమునందును దిక్కనయే యతిశయించె నని మనము నిరూపింప నవసరము లేదు. సంస్కృతభారతకవుల యుద్దేశమును తిక్కనయుద్దేశము నొక్కటి గావు. తిక్కనయాంధ్రీకరణము, హృద్యమై హృదయంగమమై పొలుపారుచున్న దనుటయే మనకుఁ గావలసినది. తిక్కనకవిత్వమునుగూర్చి యాంధ్రలోకమున వేఱభిప్రాయము లే దని కంఠోక్తిగాఁ జెప్పవచ్చును.

నాల్గవయధ్యాయమున గ్రంథకర్త తిక్కన కళాచాతుర్యమును విశదీకరించుటకై ప్రయత్నమొనర్చియున్నారు. తిక్కన రచియించిన భారతాంధ్రీకరణమునందు, విరాటపర్వ మగ్రస్థానము నలంకరించుననుటలో సందియము లేదు. కాని మిగిలినభాగములనుండి కూడ నుదాహరణములఁ గైకొనినబాగుగనుండియుండు నని తోఁచెడిని. తిక్కనయందు మనము ముఖ్యముగ గమనింపవలసిన విషయములగు, నాటకరచన ననుసరించు భావప్రకటనము, కథావస్తుసంఘటనము, ఔచిత్యప్రదర్శనము, వివిధభావప్రదర్శనముల కనుకూలమగు

శైలియు, పాత్త్రపోషణమును మహాభారతమునం దంతయు సంపూర్ణముగఁ బ్రదర్శింపఁబడియున్నది.

మఱియొక విషయము:—వాగనుశాసనుఁ డగు నన్నయభట్టు కవిబ్రహ్మనాఁబడు తిక్కన సోమయాజి వీరలలో నెవర గ్రగణ్యులను విషయమున భిన్నాభిప్రాయము గలదు. ఎఱ్ఱాప్రెగడకు వీరిరువురకు దరువాతి స్థానమొసంగి యున్నారు. ఆంధ్రభారత కవితావిమర్శన మనుపేరి గ్రంథమును రచించుచుఁ దిక్కనకవిత్వ విమర్శనము మాత్త్రము విపులముగ నొనర్చుటచే గ్రంథప్రాశస్త్యమున కొక్కింత కొఱఁత వాటిల్లిన దని చెప్పక తప్పదు. నన్నయ యెఱ్ఱాప్రెగడలకును నిట్టిగ్రంథమునఁ దగినస్థాన మీయవలసియున్నది. అ ట్లెట్లున్నను, ఈ గ్రంథమును రచించి యాంధ్రలోకమున కుపకార మొనర్చిన గ్రంథకర్త ప్రయత్నము సర్వజనాదరణీయ మనియే చెప్పనగును.

(2) స్వప్నయాత్త్ర—ఇది 168 పుటల (క్రౌను) అఖ్యాయిక. కడపమ్యునిసిపల్ హైస్కూలునందుఁ బ్రధానాంధ్రపండితులు జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారిచే రచియింపఁబడినది. ఇందలికథ, స్వప్నమూలకము. "ప్రస్తుత మీ గ్రంథకర్తను గృపాపరతంత్త్రుఁ డైన శ్యామసుందర చక్రవర్తి హిమాలయమునకు బిలుచుకొనిపోయి యందుఁ గల మహనీయస్థలములం జూపి యందు మహాత్ములు సంభాషించుచున ట్లొనర్చి దానిమూలమునఁ దనభక్తులకుం గలసందేహఁము తొలఁగఁజేసెను. పాపములు వస్తువిషయములు సత్యములు గా వనియు, మాయాప్రలు పల్కుమాటలు విశ్వాస ముంచఁదగినవి కా వనియు వానిని నమ్మిన బాగుపడఁ జాల రనియు స్పష్టము గావించెను.........మహామునుల సంభాషణములే యిందుఁ గలముఖ్యవిషయములు. వారి యాశయములే యిందుఁగలవు...... మొత్తముమీఁద నీయాఖ్యాయిక భక్తిని మతాభిమానమును గలిగించును. అని "కాశ్యపుఁడు" గ్రంథప్రారంభమున వ్రాసియున్నాఁడు. వెల 1-0-0. చెన్నపురము, వావిళ్ళ రామస్వామిశాస్త్రులు అండు సన్సువారి యొద్ద దొరకును.

(3) నీతిసింధువు—ఈయాఖ్యాయికను, పై శేషాద్రిశర్మగారే రచియించిరి. పై వావిళ్ళ రామస్వామిశాస్త్రులు అండు సన్సువారే ప్రకటించిరి. 167 పుటలు (క్రౌను) 12 తరంగములుగలది (నవల), "కాశీనగరమున మానుమద్ధ

ట్టమున నివసించిన నామిత్రులు బ్రహ్మశ్రీ రాచకొండ అన్నయ్యశాస్త్రిగారు కొన్నియాఖ్యాయికలను వ్రాయ నన్నుఁ బ్రోత్సహించుటయే గాక వానికి వలయు సాధనముల వ్రాసియుఁ బంపిరి. అందొక్క కథ నాశ్రయించి దీనిని వ్రాసి నీతిసింధు వని నామకరణము చేసితిని. ఇందుఁ బ్రధానముగా స్వేచ్ఛాచారపరాయణులు తుదకు దుఃఖముల పాలగుదు రనియు శాస్త్రాచారముల నవలంబించి సత్యసంధులై తగువారు గౌరవము నొందుదు రనియు నీతిద్వయము పొడకట్టు." అని శర్మగారు తమ నవీనసమాలోచనములో లిఖించిరి. ఏవో కొన్ని పేరులు మార్పఁబడినవి, గాని కథ యంతయు జరిగినదేనఁట. నలువది యేండ్లకు నించుమించుగాఁ దగుకాలమునఁ గలకథయఁట- వెల రు 1-0-0.

(4) ఆంధ్ర వాఙ్మయసూచిక — (ముద్రితాముద్రితగ్రంథములపట్టిక) ఆంధ్రగ్రంథమాల- ౧౧-వ గ్రంథము. బ్ర॥ శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు ప్రకటించినది. ఆ 1927 సంవత్సరము చివరవఱకు ముద్రితములయిన ఆంధ్రగ్రంథములయు, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు పుస్తకభాండాగారమున, తంజావూరు సరస్వతీ పుస్తకభాండాగారమున, చెన్నపుర ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునఁ గల యముద్రితాంధ్రగ్రంథముల యకారాదిసూచికయు నిందుఁ జేర్పఁబడినది. దీనికి నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు వ్రాసిన బ్రహ్మాండమైన 108 పుటలపీఠిక యలంకారముగా నున్నది. ముద్రితగ్రంథములకును ముద్రితగ్రంథకర్తలకును అకారాది సూచిక గలదు. గ్రంథముల విషయవిభాగము చేయఁబడినది. ఈగ్రంథ మాంధ్రలోకమునకు నిధివంటిది. వెల 2-0-0 చెన్నపురి, ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయమున దొరకును.

(5) ధర్మపాలుఁడు — ద్వితీయభాగము, ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల ౬౧వ గ్రంథము. చరిత్రాత్మకమైననవల. రాఖాలదాసబంధోపాధ్యాయవిరచితమునకు వేమల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారి యాంధ్రీకరణము. వెల ౧-౮-౦

(6) రహస్యశోధనము—(డిటెక్టివునవల) ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల ౬౨వ గ్రంథము. భూతగృహమును రచించిన గుంటి సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు, (కళ్యాణమర్గము) గ్రంథకర్త. వెల 1-8-0 ఇదియును పైగ్రంథమును పిఠాపురములో ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథనిలయములో దొరకును.

(7) ఆండాళ్ తిరుక్కళ్యాణము—శ్రీ వ్రతము- తిరుప్పావాపు-, తులసీపూజ- విద్వాన్ నారాయణవనము కూరత్తాళ్వారయ్యంగారిచే విరచితము.

ఇది యొక సమరస గ్రంథము, నీతిదాయకము. ఇందుఁ ఐకమత్యము, పాతివ్రత్యము, స్వాతంత్ర్యము, దేవభక్తి, చరిత్ర, భారతీయుని దేశసంబంధము, మొదలగు విషయముల కాటపట్టయి భక్తిరసంబును దెలుపుచున్నది- దీనియంతర్లక్ష్యము జనులలోఁ గలిసికోలుతనము, పనిచేయనివారిని బనికిఁబురికొల్పుట, ఐహికవిషయము, భాగవతసేవామూలకముగా భగవత్సేవ... ఇది యాబాలగోపాలము చదువఁ దగినది. ఆండాళ్ తిరుక్కల్యాణము వచనము, శ్రీవ్రతము పద్యములు-తులసీపూజ కల్యాణిరాగములోఁడి ద్విపద. వెల 0-4-0 కావలసినవారికి నారాయణవనము వకుళాభరణముగారియొద్ద- 22 పచ్చప్ప మొదలివీధి, కోమలేశ్వరముపేట చెన్నపురిలో దొరకును.

(8) గణోదయము—(హరివిలాసము) అను నీలాపనిందానివారణము. ఇది గోదావరిజిల్లాలోని కొమరిపురి (రామచంద్రపురము తాలూకాలోనిది) నివాసులు, "అభినవపోతరాజు బిరుదాంకితులు శ్రీమాన్ చిలకమర్తి నారాయణకవిగారిచే రచియింపఁబడినది. ఈకవి పందొమ్మిదవ శతాబ్దములో నున్నవాఁడు. ఈగణోదయమే కాక యీకవి భాగవతదశమస్కంధపూర్వభాగము (యక్షగానము) శ్రీవేణుగోపాలశతకమును గూడ రచించెను. ఈయన పంచారకవి. అందందు వీరు వినిన క్రొత్తదేశీయపదముల నక్కడక్కడఁ దమకవిత్వములోఁ జేర్చిరి. మఱియు వీరు చాటుధార లనేకములు రచించిరి. తమపొలములో తృణరాజి యధికముగా నున్నదని యధికారులతోఁ జెప్పు సంబంధమున, తృణరాజిసీసమాలిక యనిచెప్పిరి. 20 చరణములలో "అమడ తుత్తురుబెండ యత్తిపత్తి గునుకు గాడిదె గడపరి కాశివేప" ఇట్లు తృణరాజి పేరులతో నిండియున్నది. గణోదయము కవిత్వము ఆంధ్రగీర్వాణ పదములు సమానముగాఁ గలిగి యమకములతో నిండియున్నది. భాష చక్కగానున్నది. మూఁడాశ్వాసములు. సుమారు మున్నూఱుపద్యములు గలవు. మచ్చునకై కొన్ని పద్యములు :—

క. నందా వినఁగందాఁ గన, నందా నీమతికి నవ్వు నందా ధరకుం
గుందా పొందా నేయిది, కందా నిందాను నీలకంధాఘుకచా.

శా. ఘుంఘుంకాహళ శంఖదుందుభిమృదంగధ్వానముల్ హెచ్చి మి
న్నంటం దత్పురి రాజమార్గమున నొయ్యారంబు దీపింప నా
పాటున్వచ్చెడి దంభవేషహారిఁ బ్రావీణ్యంబుతోఁ గాంచె ము
క్కంటిం [illegible] బుస్ఫుటమై తగన్.

ఉ. తప్పున నెప్పుడుప్పుతెన తప్పని యప్పరమేశు గొప్పగాఁ
జెప్పిన మెప్పుగాదు మఱి చెప్పనిచొప్పది రప్పుపోదు నీ
వొప్పులకుప్పవౌచు నెద నొప్పక యాతనిఁ గ్రప్పఁ దప్పఁగాఁ
గప్పవశంబె కప్పినను గప్పునె యిప్పని దెప్ప నేటికిన్.

చ. తనతనయామణి స్తనివి దానవవైరికి నాతఁ డీయ న
వ్వనరుహమిత్రలోచనుఁ డవారితదోషముచేతఁ గ్రమ్మరన్
జనపతి కమ్మణీంద్రము నొసంగి సరోరుహనేత్రఁ గైకొనెన్
ఘనుల విరోధ మెగ్గగుచుఁ గన్పడకుండఁగ రిత్తవోవునే.

(౪) వేణుగోపబాలశతకము—ఇదియును బైనారాయణకవి రచించినది యే. వేణుగోపాలశతకము, రామలింగశతకములవంటిది. దీనికిఁ దూటిశతకము మడుగుశతకము సనుపేరులు గలవు. చాటుధారగాఁ జెప్పినాఁ డనుకొను త్రైగారాజ సీసమాలిక నీశతకములో ౮౮ పద్యములు క్రిందఁ జేర్పఁ బడినది. శతకమును రచించుటకుఁ గారణము లగు రెండుపద్యములు మచ్చుచూపుదుము.

సీ. తొలుతఁ గాశ్యపుఁడేల తుల్యాసదిని చెచ్చె నీయూరఁ గాఁపురం బేలవచ్చె
నేట మాతాత యిల్లేల గల్గఁగ మెచ్చె దానికై యేల మాతండ్రి నచ్చె
స్థలదాత యేటిలో స్థల మేల మాకిచ్చె నింటి చెంగట మడుగేల హెచ్చె
నింటిస్థలంబేల యేటను బడఁజొచ్చె మేటినీరున నేల మొరక విచ్చె
నేమి యంటినో నీమన సేలవిచ్చె, నేటిలో నీరు మాయొడ్డు నేల వచ్చెఁ
గాన నాయందు నీకేల కరుణవిచ్చెఁ, గొమరపురిపాల శ్రీవేణుగోపబాల.

సీ. అతిభీతి మతికిఁ జేయఁ దొడంగనీయేఱు మడుగుతో మఱిమఱి మాకుఁ బోరు
మున్నీరు తెగఁ బాఱుమొనసియుండులనీరు గగనముం బెనుదరంగముల బారు
భూరిప్రవాహంబు లూరిలోనికిఁ జేరుఁ గనుఁగొనభయదమై కాంచు హోరు
తొల్లి యెందును లేదు తూటిలోఁ గలతీరు నిగిడి మమ్ములఁ జేరనీయదు మారు
మీరు గనకున్న లేరు వేమాఱు నేరు, వారు వీరును రక్షింపఁ బోరు రారు
వసుధ నెవ్వారుఁ గారు నీవంటివారు, కొమరపురిపాల శ్రీవేణుగోపబాల.

ఈ రెండుపుస్తకములును గాకినాడవాస్తవ్యులు అమరవాది వేంకటాచార్యులుగా రొసంగినవి.

కవిదర్పణచ్ఛందము.

(కీ. శే. పక్కి వేంకటనరసయ్యకవిరచితము.)

-కుప్పిలి నరసింహము-

ఈకవితల్లజుఁడు క్రీ. శ. 1800 ప్రాంతమున విజయనగరమునకుఁ జేరువనున్న కోరాడగ్రామములో జన్మమునొందెను. ఇతఁడు శిష్టకరణసంజాతుఁడు; భారద్వాజసగోత్రుఁడు; నారాయణామంత్రిపుత్రుఁడు. కోరాడలోఁ బ్రాథమిక విద్య ముగిసినతోడనే విశాఖపట్టణములోని యల్లిపురముఁ జేరెను. అచట మహామహోపాధ్యాయ శ్రీపరవస్తు వేంకటరంగాచార్యులయ్యవారులుంగారి జనకులు, సర్వశబ్దసంబోధనీకర్తలునగు శ్రీమాన్ శ్రీనివాసాచార్యులయ్యవారలుంగారి నాశ్రయించి సంస్కృతాంధ్రములయం దత్యంతపాండిత్యము సంపాదించెను. మాతృభాష యగునోఢ్రభాషతోఁ గూడ బహుభాషల నభ్యసించినభాషాభిమాని. ఇతఁడు వైష్ణవమతాభిమాని; తనగ్రంథముల నన్నింటిని భద్రాద్రిరఘురాముని కంకిత మొసఁగెను. ఈతనికవిత్వము సలక్షణమై, మృదుమధురమై, మనోహరముగ నుండును. ఇక్క విరచియించినకృతులు:-1. శకుంతలాపరిణయము, 2. అమరపదకల్పద్రుమము, 3. నారాయణస్తవము, 4. మదనసాయకాపరిణయము, 5. నారాయణశతకము, 6. కుమారీశతకము- ఈవిద్వత్కవిగ్రంథముల నన్నింటిని నాంధ్రు లెఱుఁగకపోయినను కుమారీశతకమును మాత్ర మెఱుఁగనివా రుండరు. కవిదర్పణచ్ఛందమునఁ గవి తనసూక్ష్మబుద్ధిఁ జూపించెను. ఇయ్యది ప్రాథమికవిద్యార్థుల కనువుపడనిదైనను పండితులకుఁ బ్రౌఢిఁ జూపకమానదు. విశాఖపట్టణ క్రైస్తవోన్నతపాఠశాల ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయుఁడై యుండి తనగ్రంథముల నాంధ్రసారస్వతమున కర్పించి క్రీ. శ. 1860 ప్రాంతమున వేంకటనరసకవి కీర్తిశేషుఁడయ్యెను.

క్రీ. శ. 1836 న మనకవిరచియించిన శాకుంతలాపరిణయాద్యనేకగ్రంథముల నిటీవల వారికుమారుఁడు, కీర్తిశేషుఁడు నగు పక్కి సూర్యనారాయణగారచ్చొత్తించిరి. ఈసూర్యనారాయణగారాంగ్లమునఁ బ్రవేశపరీక్షఁ దేలి గీర్వాణాంధ్రములఁ గూడ నభ్యసించిరి. వీరికిఁ బుత్రసంతతి లేదు. సూర్యనారాయణగారిభార్యయుఁ బుత్రికయు మాత్ర మిప్పటివఱకు నల్లిపురమున సజీవులై యున్నారు.

కవిదర్పణచ్ఛందము.

క. వనచరవనచరవిప్రా
వనిపద్వయబుద్ధకలికివరపురహరవా
గినమోమావాగవికవి
శనిఫణియుగగురుబుధకుజచంద్రులఁ దలఁతున్. ౧

గీ. అనుచు దేవతారాధన మాచరించి
సారమతిఁ బక్కి వేంకటనారసింహ
నామధేయుండఁ గవిదర్పణం బనంగ
ఛంద మొనరింతు సంక్షేపసరణిఁ దెలియ. ౨

ఆ. పొల్లు సున్న దీర్ఘములు గల్గువర్ణముల్
గురువు లంద్రు లఘు లగును గడమవి
గురువు గయనఁగా లఘువు లయనఁదగు
నగణాహగణము లగు లఘుగలములు. 3

గీ. ఆదిమధ్యాంతముల లఘుల్ యరతలకును
గురులు భ-జ-సలకునుమనల్ గురులఘువులు
భ-ర-త-నల-నగ-సలలింద్రులరయ న-హాలు
రవులు పదునాల్గురిందు వేర్పఱుపనేల. ౪

గీ. ఇంద్రులాఱుగు రిను లిద్ద రెసఁగుసీస
మునఁ జొకం డిద్దఱింద్రు లిం కిద్దఱినులు
తేఁటగీతికి నత్రయద్విసురనాథు
లేగు రిను లాఁటవెలఁది వ ల్లి రుతిగలను. ౫

గీ. గగభజసనలముల త్రిశరగణములుగ
నారిటను నలజములొందు నంత్యగురువు
నసమజగణంబు లేదు ప్రాసాన్వితంబు
కందము పరచతుర్థాదిఁ గదియు విరతి. ౬

గీ. భరనభారలగంబు లుత్పలము, నజభ
జాజరలుచంపకము, మసజసతతగలు,
సభరనమయవల్ శామలబ్జజదశమిహి
రత్రయోదశయతులు సప్రాసకములు. ౭

సీ. తలకట్టు దీర్ఘమై త్వోత్వ్యంబు లొక్కటి గుడి ఋత్వ మేత్వంబు నడతునొకట
గొమ్ము నోత్వంబుఁ జేకూడునొక్కటిగాఁగ యతులకుస్వరబంధముమరునిట్లు
ద్విత్వంబు లుండిన విడరాదు ప్రాసకు లడలు లళల్ ప్రాసలను సమంబు
యతులలోపలనయహలునణల్ శడలైక్యములురోదనాహ్వానములును గాన

సంశయంబులు ప్లుతములు సమను సుప్ర
తిప్రనిర్దురధిన్యపాతివ్యపాభ్యు
దాజవాపిపరాపరు లరయఁ గచట
తపలు నుపసర్గవర్గముల్ తత్క్రమమున. ౮

సీ. అచ్చచ్చుతో స్వరయతి యనునాసికల్ గాకవర్గములు వర్గయతిప్రాగ
నుస్వారవర్గబిందుయతి యంతముతోడ పుప్పుబుభులుమువర్ణమునకుఁజొక్కై
యతిదీర్ఘమైన కృష్ణాప్లుతం బచ్చుతోఁ ప్రానికీమపసర్గలందు రెండు
ద్విత్వంబు లసమానవృత్తి సంయుక్తంబు చఛజఝశషసలు సరసయతులు

మిగులుతెక్కటు లొక్కటై మెఱయుచుండుఁ
బ్రాసయతియగుఁ జెలువారుప్రాసమున్న
నియెలు ఋవడియటందురు ఋత్వమునకు
పవలు లడలు రలలభేదఫణితిఁదనరు. ౯

గీ. పదకవిత్వంబునకుఁ దాళఫణితి యతులు
ప్రాసములుగాని గణము నిర్ణయము లేదు
కడమ వృత్తాదు లాయాయిగతులఁబట్టి
తేఁటగా లక్షణంబులఁ దెలియవచ్చు. ౧౦

కీర్తిశేషులు రాయిసాహేబు గుమ్మడూరి వేంకట రంగారావుపంతులుగారు, ఎం. ఏ.

రాయిసాహేబు గుమ్మడూరి వేంకటరంగారావుపంతులుగారు తిరువలిక్కేణిలో మే నెల ది 20 తేదీని వైకుంఠపదప్రాప్తి నొందిరని వినుటకు మిగుల దుఃఖించుచున్నారము. వీరు ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు చెన్నపురిలోనున్నపుడు 1917 సంవత్సరము మొదలు పరిషత్తు కాకినాడకు మార్పఁబడు వఱకుఁ సుమారు పదిసంవత్సరములు దానికిఁ గార్యదర్శులుగా నుండిరి. పరిషత్తుపై వీరికిఁ జాలఁ బ్రీతి. కావుననే యొక్కనాఁడు కీ॥ శే॥ శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారిని దీసికొనివచ్చి పరిషత్కార్యస్థానము, నది చేయు పనులు చూపి చెప్పిరి. తరువాత వారు పదివేలరూపాయలు దయచేసిరి. వీ రాంగ్లభాషనువలెనే యాంధ్రభాషను గూడ సమానగౌరవముతోఁ బాటించి యనవరతమును రెండు గ్రంథములను జదువుచుండువారు. ఆంధ్రభాషయందు చక్కని పాండిత్యముగలవారు. కావుననే చిరకాలము మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయములో కళాశాలాంతరగతుల కాంధ్రపాఠ్యపుస్తకనిర్ణాయకసభకుఁ గార్యదర్శిగానుండిరి. ఆపరిచయముననే మైసూరు విశ్వవిద్యాలయమునను బెనారస్ హిందూ విశ్వవిద్యాలయముననుగూడ వీరాంధ్రగ్రంథనిర్ణయసభలయందు సభ్యులై యా యాతరగతులకుఁ బుస్తకముల నిర్ణయించుచుఁ బరీక్షాపత్రములనంపుచు నుండువారు. వీరాశ్రితవత్సలులు. ఆశ్రయించినవారి కన్నివిధములఁ దగుసహాయము చేయువారు. చెన్నపురిలో వీ రెఱుంగని పెద్దయుద్యోగులు గృహస్థులును లేరని చెప్పవచ్చును. ఇతరుల కెవ్వరితో నేమి కార్య మున్నను దాము వారియొద్దఁ జెప్పి కార్యసానుకూలముం జేయించువారు. తిరువలిక్కేణి హిందూహైస్కూలునకుఁ గార్యదర్శులుగానుండిరి. విద్యావిషయమున విద్యార్థులకు వీరుచేయుచుండిన సహాయ మత్యధికము. పండితపక్షపాతి. చెన్నపురిభూస్వాముల సంఘమునకుఁ గార్యదర్శిగానుండిరి. కావుననే సమస్త భూపాలురును వీరికిఁ బరిచయులైయుండిరి. జీవదయాపరులు. వీరి యింట రమారమి 10-12 గోవులుండెడివి. లేచినదిమొదలు పరుండువఱకు వారికి గోసేవ ముఖ్యకృత్యము. ఒక్కదానిని విక్రయించువారుకారు. కొనినవాఁడు దానిని బాధించుననియుఁ దిన్నగా మే

పడనియు వారిభయము. జీవదయగలవారు కావుననే మద్రాసులో జంతుహింసానివారక సంఘపక్షమున వెలువడుచుండు నొక పత్రికలోని యాంధ్రభాగమునకు వీరు ప్రకాశకులుగానుండి తాము వ్యాసములు వ్రాయువారు. బంధుప్రియులు. స్నేహపాత్రులు అగుటచేతనే వీరి యరుగులమీఁదికి నిత్యమును, స్వతంత్రులు, నధికోన్నతోద్యోగులు ధనికులునగు వారెందఱో వచ్చివృత్తాంతపత్రికలను జదువుచు వారితోఁ గలసి యానందించి పోవుచుండువారు. వీరికొక్క తమ్ముఁడును, చెల్లెలును గలరు. మేనల్లుండ్రున్నారు. చాలకాలము క్రిందటనే కళత్రవిహీనమైనది. సంతానములేదు. వీరైనను 50 సంవత్సరములు దాటినవారుగాని వృద్ధులుగారు. వీరి యకాలమరణ మన్నితరగతుల వారికిని శోకదాయకమైన దని చెప్పుటకంటె నిపుడు విశేషించి వ్రాయఁజాలము. వీరిబంధువుల కాశ్వాసమును, వీరి యాత్మకు శాంతియు శ్రీయఃపతి దయచేయుఁగాక.

ఓమ్.

శుభమస్తు.

నలకీర్తికౌముదీ.

—। ద్వితీయః సర్గః ।—

శ్లో. అథాత్తదూతోక్త్యా నిషధాధినాథః పురం విదర్భాధిపతేః ప్రపేదే
ముక్తాఫలసజ్జీచిత్రరథ్యాం శశీ సనక్షత్రగణామివ ద్యామ్. ౧

ప్రతప్తకార్తస్వరవేశ్మజాలాం మహేన్ద్రనీలోపలహర్మ్యమాలామ్
చంద్రాశ్మసౌధాంతరలోలకోలాం విశాలచామీకరచన్ద్రశాలామ్. ౨

సువర్ణహర్మ్యాగ్రచరోడుచక్రాం అర్కేన్దుమార్గాయితజాలరంధ్రామ్
విచిత్రరత్నోచ్ఛ్రితశక్రచాపనీకాశచామీకరతోరణాన్తామ్. ౩

విచిత్రరత్నాభరణైర్నకాన్తైః ముఖైశ్చ కాఞ్చీకమనీయశోభామ్
లసత్పతాకామలకాభిరామాం రామామివాశేషమనోభిరామామ్. ౪

తత్రేన్దుకాన్తోపలబద్ధకుడ్య మేకత్ర నీలాశ్మనిబద్ధభిత్తి
అస్యత్ర తేజస్తిమిరాయమానం మహేన్ద్రచాపద్యుతితోరణాఙ్కమ్. ౫

చన్ద్రాశ్మనీలోపలశాతకుమ్భస్తమ్భోల్లసత్కృత్రిమపుత్రికాభిః
సభాసమానం ధృతిదీపికాభిరుచ్ఛిష్ట సాన్తఃపురవేశ్మ రాజ్ఞః. ౬

రాజోర్జరాకేన్దుసమప్రకాశో మధ్యేసభం మధ్యగతాం సఖీనామ్
తత్రోడుమధ్యోజ్జ్వలభామధిద్యు దదర్శ భైమీమివరోహిణీం సః. ౭

కచాతిభృన్గోల్లసదాస్యపద్మామిన్దీవరాభాక్షియుగోడుదన్తామ్
నాభ్యాలవాలోద్భవరోమరాజిలతాగ్రసౌవర్ణ్యఫలస్తనీం తామ్. ౮

బాలామబాలేన్దుముఖీం తదర్ధఫాలాం తదస్తస్థలలాటికాన్తామ్
కామస్య సాక్షాదివ రాజ్యలక్ష్మీం లక్ష్మీం నృపాబ్ధిప్రభవామివాన్యామ్.

విధుం విధాతా విదధే కిమాస్యమస్యాస్సమగ్రోత్థితముజ్జ్వలాభమ్
ఆహ్లాదకత్వం మనసస్త్రిలోకీలోకస్య యాయాత్కథమన్యథేదమ్. ౧౦

ప్రతిశ్రుతార్థాకరణే మహాఘమాలోచ్య భైమీమభికోపి పశ్చాత్
అన్తర్హితో సావశరీరిణీవ తామిత్యవోచద్ధిమశైలధైర్యః. ౧౧

సురేశకీనాశ ప్రచేతాశపాశినామాన్మృతాశా అపి ముక్తదారాః
అత్యాదర స్త్వా మభికా ధరిత్రీం ప్రాప్తా వదామః కిము తేద్య భాగ్యమ్.
ఏతే మహాన్త స్సురలోకనాథాః అద్యాశు నాథీభవితుం తవోత్కాః
తత్రైక మిష్టం త్వ మభీష్టలబ్ధ్యై వృణీష్వ దేవోత్తమ మాత్తలాభే. ౧౩

ఇన్ద్రం వృణీషే. యది లోకనాథే మేష్య త్యపేన్ద్ర స్తేన దేవవత్త్వమ్
సుధోర్ధ్వతాంచేత్స్యసృపాద్రపుత్ర్యా, పుత్రీ పయోధే రపి యాత్ర్యభావమ్.
సర్వాన్తరస్థం యది కాఙ్క్షసేగ్నిం పుత్రః కుమార స్సురసైన్యపాలః
భవిష్యసి త్వం సదృశీచ తాభ్యాం స్వాహాస్వధాభ్యా మతిదివ్యకాన్తే.
దేవం వృణీషే. యది ధర్మరాజం భవిష్యత స్తే శ్వసురా దివాకృత్
సంజ్ఞాచ దేవీ భిషజౌ సురాణా మశ్వేభకుమ్భ స్తని దేవరౌ చ. ౧౪
ఆపాంపతిం కామయసే యది త్వం మృగాక్షి చన్ద్రాశ్మవినిర్మితేషు
సౌధేషు నీలోపలకుట్టిమేషు విహార మేష్య స్యుడుపుష్పవత్సు. ౧౫
మృదూద్గళద్వారిజశీతవాతపీతేష్టసంభోగపరిశ్రమేషు
కల్హారమాలాకలితేషు తేన సమం చ దేవోపవనేషు నిత్యమ్. ౧౬
యః కశ్చి దేతేషు నృపో న్వయా చేన్మహేన్ద్రముఖ్యే ష్వమరేషు భైమి
పాతాళభూస్వర్గనివాసినీభ్య స్త్వ ముత్తమా భామిని సున్దరీభ్యః. ౧౭
స్వస్సున్దరీభావనభూనికామ్యాలావణ్యత స్త్వత్యమరీపురాభూః
స్వస్త్యుర్యుగస్త్రీమనసర్పిభావా దాయుష్యతో హ్యత్యమరీ భవాద్య. ౧౮
నిశమ్య వాచం తదుదీరితాం సా స్ఫారాక్షరాం సుస్థిరచిత్తవృత్తిః
అదృశ్యరూపం మనసా విచిన్త్య కించి ద్విభుతున్ స్తమువాచ భైమీ. ౧౯
కం కామయే హం కమనీయరూప వక్ష్యామి తం తే శశిశుభ్రకీర్తిమ్
కో వా భవాన్మే వద వాక్పటుత్వే వాచస్పతి ర్వాథ పతంజలి ర్వా. ౨౦
తథేతి పృష్టోపి పునఃపున స్స తానేవ దేవా న్ప్రశశంస రాజా
కనోపి మచ్ఛృత్యతిథిం స్వవృత్తం న త్వం పున స్సేతి జగాద భూయః.
ప్రశ్నం కృతా త్వద్విషయా మయైషా ప్రత్యుత్తరం తే మరగోచరం యత్
పృచ్ఛామ్యహం త్వాం నవిరుద్ధవాదం వదామ్యదస్త్వం శ్రుణుభో మదీయమ్
సదావిశుద్ధం చ కళాభిరామం సత్సజ్జలాభా దతిశోభమానమ్
రాజాన మాప్తుం విబుధం మదీయం చేతో భృశం కామయతే హి నాన్యమ్,

తాం క్లిష్టవాచం స జగాద భూయః పాణిగ్రహస్తే శశినో హ్యలభ్యః
నరస్య భాలే మరకామితాయాః నాగ్నః కురాజస్య ఇతాయుషస్స్యాత్.
మనోనలం కామయతే మదీయ మితి బ్రువన్తీం స జగాద రాజా
గృహ్ణాసి పాణిం యది పావకస్య మనోరథో మే ఫలితోద్య జాతః. ౨౭
వదన్త మేవం పునరాహ భైమీ మహేన్ద్రముఖ్యా మహితప్రభావాః
నమోస్తు తేభ్యః కులవన్దితేభ్యః మత్ప్రాణనాథస్తు స వైరసేనిః. ౨౮
నిశమ్య తత్తద్గదితం యువాయాం హ్యప్రస్తుతజ్ఞోపి విశుద్ధబుద్ధిః
విచిన్త్య కించిన్మనసా బభాషే భూయోపి భూమీన్ద్రసుతాం స రాజా.
నలోచితాయు స్త్రీతసమ్ప దేకలోకేశ్వర స్తే మృతపా హ్యమర్త్యాః
అక్షయ్యసంపద్బహులోకనాథాశ్చిత్త్వం త్వమై వాత్రహి తారతమ్యమ్.
నలోపి నాలం నలినాక్షి... దేవేషు వైరం విరచయ్య యాతుమ్
సౌఖ్యం వదస్వ త్వమరాళకేశి సుఖీ కుత స్స్యా ద్బలవద్విరోధీ. ౩౦
శాపం ప్రదాతుం చ విధాతు మేనం రాజ్యచ్యుతం భ్రష్టసమస్తకృత్యమ్
అలం భవేయుః కుపితా నలం తే తేషా మశక్యం వద కిం త్రిలోక్యామ్.
బ్రువన్త మేవం సదయాహ భైమీ భూయోపి రత్నస్య చ కాఞ్చనస్య
శోభా నహా స్స్యన్నవి కాచమస్య రోగ్యస్తు శోభాం వదకిం తనోతి.
పులోమపుత్రీ మనసాయా శక్రో న మానుషీం ప్రార్థయితుం కిలార్హః
ఆఘ్రాయ జాతీకుసుమం షడంఘ్రి రపేక్షతే కిం ను వదస్వ తుమ్బిమ్.
ప్రతీక్షమాణాసు సదాప్సరస్సు న మానుషీం యాచితు మర్హతీన్ద్రః
మరన్దపూర్ణే ష్వరవిన్దబృన్దే ష్విన్దిన్దిరో వాఞ్ఛతి కిం న దాఙ్గమ్. ౩౪
గృహ్ణాతి పాణిం స నలో నచే న్మే పూగేచ వారాం జ్వలితేనలే వా
త్యక్ష్యామి పీత్వాపి విషం శరీరం స్పృశామి నాన్యం కృతసంవిదేషా.
శ్రుత్వేతి వాచం తదుదీరితాం స సురేశ్వరాణా ముపసృత్య పార్శ్వమ్
చకార తచ్ఛ్రుత్యతిథిం నలో థ యాథాతథం స్వశ్రుత భైమ్యుదన్తమ్.
సురాః పురైవ శ్రుత భైమ్యుదన్తా దూతీముఖా త్తేథ నలాదపీమం
శ్రుత్వా మతిం చక్రు రవాప్తకాలా స్తద్వఞ్చనార్థం కపటం విధాతుమ్.
అథాభ్యనుజ్ఞాప్య సురేశ్వరేణ నలాయ దేవాస్త్వనలప్రధానాః
బభూవు రన్యోన్యకృతాత్తసంజ్ఞాః నలీకృతాః స్వాకృతిభిః ప్రభావాత్. ౩౮

దేవర్షి సంశ్రావితభీమపుత్రీ స్వయంవరాఖ్యక్షణవీక్షణోత్కాః
విచిత్రరత్నాభరణోజ్జ్వలాఙ్గా స్తత స్సునవస్త్రాదృతదివ్యరూపాః. ౪౦
భోగస్థమణ్యుజ్జ్వలమౌళిరత్నా భోగీశ్వరా వాసుకితక్షకాద్యాః
భోగై శ్శుభై ర్భోగవతీ సపత్నీం ప్రాపుః పురీం భీమమహీమఘోనః. ౪౧
ద్వీపాధినాథా బహవోథభీమపురీ మనేకద్వీపయానాకరథ్యామ్
అసంఖ్యసాఙ్గధ్వజినీసమేతా స్సంస్తూయమానా బహు వన్దిబృన్దైః. ౪౨
నరేన్ద్రపుత్రా నలినాభవక్త్రా స్సర్వే యువాన శ్శతపత్రనేత్రాః
నిజాఙ్గసౌన్దర్యజితపుష్పచాపాః పురీ మవాపు శ్శతశ స్సువంశ్యాః. ౪౩
సంభూయ సర్వేపి తథా త్రిలోకీలోకేశ్వరా స్తత్ర సమగ్రసైన్యాః
ఆస న్వతేయు ర్న యథా ధరిత్ర్యాం తిలావికీర్ణా జనతోపరి ద్రాక్. ౪౪
సమేయుషః స్వాం నగరీం సమస్తా న్నరేన్ద్రపుత్రా నభిగమ్య భీమః
సంపూజ్య రాజా శిబిరేషు పశ్చాత్ క్లృప్తోపచారేషు నివేశ్య తుష్టః. ౪౫
సభాం మహాస్తమ్భసహస్రజుష్టాం రాజా ససభ్యై రనుగమ్యమానః
విచిత్రరత్నస్థగితాన్తరాళసౌవర్ణవేదిం తత అవివేశ. ౪౬
స్వర్ణస్థలీసాంధ్యపయోదరమ్యే నవాధికాభోజ్జ్వలరత్నతారే
సధానవర్గగ్రహమణ్డలే సో రాజా సభావిష్ణుపదే రరాజ. ౪౭
రాజా సభామధ్యగత స్తతోసౌ కులాని శీలాని వదే దమీషాం
సమాగతానాం చరితాని చేహ కోఽస్యేతి చిన్తాకులవృత్తి... ౪౮
సత్యా విధాత్రాచ్యుతముఖ్యదేవా స్సమేయుషః కుణ్డిన మేత్య దైవ
నాథాంస్త్రిలోక్యా శ్శతశో విలోక్య వాగ్దేవతా మిత్యవద స్తదానీమ్. ౪౯
వార్తా మిమాం వాణి శృణుష్వ భూమా భీమాత్మజా భూ దగరాజకన్యా
హారో నలః పాపహరాభిధానో లోకేశ్వరో భూతికృతాఙ్గరాగః. ౫౦
స్వయంవరార్థం విహితోద్యమేన పిత్రా తదీయేన జగత్యధీశాః
ప్రాప్తాః కృతాహూతయ ఇన్ద్రముఖ్యా స్సురా నరేన్ద్రాశ్చ పురీం ఫణీన్ద్రాః.
యా హ్యద్య దేవి త్వ మితో ధరిత్రీం కులాని శీలా న్యభిధాతు మేషామ్
రాజ్ఞాం చరిత్రాణి చ రాజపుత్ర్యై స్వశ్రేయసే స్యాద్ధి మహత్ప్రశంసా. ౫౧
సా వర్ణ్య రాజ్ఞ స్సముపాగతాం స్తా న్నలేన భైమీం సహ సంఘటయ్య
నిర్వర్ణ్య కళ్యాణమహం మహాన్తం స్వభర్తృపార్శ్వం పునరా శ్వపైహి.

తతః కణాదాక్షపదప్రణీతవిద్యారదాలిద్వయదీపితాశా
శ్రుతిస్మృతిర్వక్త్రనిజాక్షియుగ్మా మునీరితవ్యాకరణస్ఫురద్వాక్. ౧౪
సత్కీర్తసాహిత్యలసత్కుచోచ్చా మీమాంసయోన్నేయనితంబయుగ్మా
సాంఖ్యోరుయుగ్మాద్వయవాదపాదా మధ్యేసభం సా పతితార బాలా. ౧౫
స్వస్త్యాస్తిపూర్వప్రసరత్ప్రకాశదిక్చక్రవాలాం ధృతపుస్తవేణామ్
సభాన్తరజ్యోత్స్నితమన్దహాసాం స్వచ్ఛప్రవాలాయితకణ్ఠనాలామ్. ౧౬
గృహీతసౌవర్ణవిచిత్రరత్నప్రభాపరిద్యోతితపాదుకాన్తామ్
విస్మయే వీక్ష్య విభుస్సభాన్తస్సంపూతపుష్పాఞ్జలితాం యమానామ్. ౧౭
స్థిత్వా ముహూర్తం తదనన్తరం సా పురస్స్ఫురన్తీం సుముఖీం విలోక్య
త్వమాగతా సీహ కుతోద్య మాతః పవిత్రితాం మన్నృపమిత్యువాచ.
స్వర్గాఙ్గతాఙ్గ యుపహాతు మనేక్ష మీశం
ముక్త్వా కథంచన శివాపి కిమాగతేహ
పత్యుర్ముఖాబ్జగణసంచరణచ్యుతేన
త్వం నిర్గతా భువ మితోద్య సరస్వతీ (వా.) ౧౮
త్వ మక్షిభూ వా ప్రవిహాయ విష్ణుం ప్రాప్తాసి భూలోకవిలోకనార్థా
ఉతాగతా కిం ను మదీయభాగ్యలక్ష్మీస్తనుం ధారయితుం మనుత్వమ్. ౧౯
సా శారదా శారదచన్ద్రచన్ద్రికాస్మితాస్ఫురాభావిశదాం విభోస్సభామ్
ప్రకుర్వతీ భూపతి మిత్యువాచ ప్రసన్న మిత్యాకలితోచ్చలోచనమ్. ౨౦
రాజన్ పద్మభవాదిసర్వవిబుధైస్సంప్రార్థితా ప్రేషితా
నామ్నాహం చతురాస్యహంసవరతో దేవాఙ్గనాస్వాగతా
భూత్వా త్వద్దుహితుస్సఖీచ వరణే రాష్ట్రేశదారాం ముహుః
వంశాని ప్రథితాని శీలచరితాన్యావర్ణయామి ప్రభో. ౨౧
మూర్తా థ సా తద్గృహదేవతేవ వాణ్యేవ మాఖ్యాయ కరే గృహీత్వా
భైమీం నిశాన్తాన్తర మావివేశ వధూషు వధ్వో హి వసన్తి లోకే. ౨౨
భైమీం తతో జీవసువశ్చరన్త్య సౌవర్ణవేద్యన్తరరత్నపీఠే
నివేశ్య తాం చమ్పకతైలపాత్రం పురో నిధాయాం శిష మేవ మూచుః ౨౩
అనేకరత్నాకరమేఖలా త్వం తం సప్తరత్నాకరమేఖలాయాః
పతిం పతిం ప్రాప్నుహి పార్వతీవ శివం శివం స్యాదుపపార్థ్యపాలే. ౨౪

పళక్షసిద్ధార్థకమిశ్రదూర్వాయవాఙ్కురైస్సార్థ మమూ శ్చిరంట్యః
నిచిక్షిపుస్తైల ముపాత్తశాణకౌశేయకాయాః శిరసి ప్రహృష్టాః. ౬౬

లోధ్రపిష్టపరిమార్జితతైలా మజ్జరాగపరిలిప్తనిజాఙ్గామ్
...వినిన్యు రథ మజ్జనగేహం యోషిత స్సువదనా స్సహతూర్యమ్.

తాం రత్నపీఠే వినివేశ్య తత్ర భైమీం చలత్కుణ్డలమణ్డితాస్యాః
నార్యః కరావర్జితశాతకుమ్భకుమ్భస్థతోయైః స్నపయాంబభూవుః. ౬౭

సఖ్య స్తతః క్షౌమనివాసినీం తాం సౌవర్ణపీఠే వినివేశ్య భైమీమ్
విభూషణై స్స్థాపితరత్నదీప్త్యై విభూషయాంచక్రు రలం ప్రగల్భాః. ౬౮

సఖ్యా కయాపి ప్రథమం ప్రయత్నాత్ సృగాఙ్కకల్పే మృగనాభిపఙ్కః
భ్రూమధ్యకామప్రణతాస్త్రరక్షకలీముఖో భూ త్తిలక స్తదాస్యే. ౭౦

స్వకాయకాన్త్యాపనోదనాయ ప్రాప్తస్ఫురత్కాన్తికకేతకాలిః
భోగస్థరత్నాయితపుష్పమాలా విభాతి వేణీ భుజగీవ భైమ్యాః. ౭౧

నాసావిభూషార్పితవక్రహీర భాలేన్దుసూనుస్త్రికకరక్తశుక్త్యా
పళిత్రయా దన్తురితోదనోష్ఠా త్వాన ముష్టిమధ్యేతి బభూవ బుద్ధా. ౭౨

తత్కాలకామ కిమ్పుటనాటనపరిస్రస్తం వసుస్త్రం నవం
రత్నైర్యానకదమ్భతో మణిలసత్క్షీరనాదచ్ఛలాత్
క్రోశస్త్రం చ విలోక్య భిన్నహృదయా ధాత్రీ సఖీం తామ్రత
శ్రీగన్ధద్రుమపల్లవా నఖినవా సర్గే స్మరాతీవ హి. ౭౩

భృంగానవాప్తిప్రతిపన్నఖేదా కృత్వావనే గన్ధఫలీ తపోలమ్
తన్నాసికాభూ దనుభూతగన్ధా స్వపార్శ్వనేత్రీకృతభృఙ్గసేవ్యా. ౭౪

స్నాతా ఘుసృణాభ పరిముక్తపయోభి రాస్తా
కౌశేయకాశకుసుమా లసదాస్యపద్మా
ఆముక్తమౌక్తిక విభూషణసస్యపూర్ణా
భాతీవ భీసుతనయా శరదుర్వ రేయమ్. ౭౫

అలంకృతా స్వర్ణవిభూషణై రలం రతోర్విలక్ష్మ్యః నిజగాత్రశోభితైః
విష్ణో ర్జగన్మోహనవేషధారిణో మూర్తి ర్ద్వితీయేవ రరాజ భీమజా. ౭౬

పశ్చాత్ జీవసువః ప్రఫుల్లనయనా వృద్ధా శ్చిరంట్య శ్శుభాః
భైమీం పాణియుగేన వన్దితపదాం మన్త్రాక్షతప్రాసనామ్

ఉత్థాప్య ప్రమదప్రపూర్ణమనసా మూర్ధన్యుపాఘ్రాయ తాం
కల్యాణం సముపైహి సాంప్రతమితి ప్రోచుశ్శుభాస్త్వాశిషః. ౨౨
తథా భూసురేభ్యో బహుభ్యశ్చ భూమీసురేభ్యో మహద్భ్యశ్చ సమ్యక్ప్రణత్యావిలక్ష్య
సకాశే లసత్కాశనీకాశకాన్తిం ఘనానీలవేణీం నవస్నేహవాణీమ్. ౨౩

సా సుస్మితతద్గతాతివిశదజ్యోత్స్నాస్ఫురచ్ఛారదా
భామీం శారదపుణ్డరీకవదనాం విస్రంభవాక్శారదామ్
తాం సూచే శిరసాభివాదనపదాం సుస్మితాం శారదా
కాలే త్వాం సుభియాతు సర్వజగతీసామ్రాజ్యలక్ష్మీ స్వయమ్. ౨౪

ఇతి శ్రీనలకల్పకౌముద్యాఖ్యే లక్ష్మీపదలాఞ్ఛనే అగస్త్యకృతౌ మహాకావ్యే ద్వితీయః సర్గః.

చతుర్థః సర్గః

తతః స మాతే ష్వథ తేషు తేషు సుతేషు భూపేషు చ పన్నగేషు
సలోకపుత్రవాస శ్వశురాలయే సో మాసం సహోఢాం స్వవశం నిషిషుః. ౧
తతః స్వభర్మా దివసే స దారం ప్రస్థాపితో సా శ్వశురేణ రాజా
పద్భ్యాం శిరాంసి నసతో సమైవ క్రమేణ కల్యాణపురీమగాత్తామ్.
అధీతవేదా సకలాగమధాన్యా ద్విజా ఉత జ్ఞానుజలధ్యవర్ణాః
సద్వంశా మహాత్మా అపి భాస్తి కల్పప్రసూనాయమానాస్వనీపకానామ్. 3
క్షాత్రక్షత్రియా యత్తమువంశజాతైః పూర్ణా పరప్రాణహరక్షుభిః పూః
ప్రాణాన్విముచ్యాపి నిజాన్స్వహద్భిః క్షితిం ప్రపన్నే ష్వభయప్రదైశ్చ. ౪
వైశ్యా విపణ్యార్పితచిత్రరత్నప్రభాసముద్ద్యోతితభానుభాసః
సహస్రభానుం బహుచిత్రభానుం కుర్వన్తి పుర్యాం నిషధేశ్వరస్య. ౫
కల్యాణపుర్యుత్తమధర్మముఖ్యైర్వర్గశుశ్రూషణతత్పరైర్వా
పూర్ణా కులాచారరతైర్మహద్భిః శ్రియా సహాభూద్వృషలైర్వృషాఙ్కైః.
యత్ర ధ్వజానాం పటమారుతేన శీతేన సౌధాగ్రసముచ్ఛ్రితానామ్
అధ్వశ్రమా హేలిహయా వినేతుం శ్రాన్తాః క్షణం తత్ర హి విశ్రమన్తి.
ప్రాప్య క్షణం స్ఫాటికహర్మ్యమాలాం భూత్వేన్దుగౌరా హరిదశ్వవాహాః
నీలోపలాసఙ్ఘటితసౌధభాజః ప్రాపుః పునర్యత్ర నిజాఙ్గకాన్తిమ్. ౮

నీలాశ్మసోపానితదీర్ఘికాసు కహ్లారనీలోత్పలవారిజానామ్
సావర్ణ్యభాజాం మకరన్దగన్ధమాఘ్రాయ జానన్తి హి యత్ర భృఙ్గాః. ౯
సౌధాగ్రసంస్థాః శశభృన్మణీనాం విధుం స్వవక్త్రేన్దుసమం విధాతుమ్
యత్రాఙ్గనాస్తత్పరభాగితోక్త్యా కుర్వన్తి కస్తూరికయా కళఙ్కమ్. ౧౦
యత్రైకవాతాయనరన్ధ్రమార్గాన్నిర్గచ్ఛతశ్శశీ నిత్యముఖాన్తకాన్తే
తత్రస్థదీపాగ్రమపీన్ద్రనీలమధ్యో నపశ్యన్తి శశాస్తదైన్యాత్. ౧౧
ఆజాస్తభాస్వత్స్ఫటికసౌధశుభ్రభాసా మహాత్యాః కపటాన్నలస్య
పురీ సురాణాం నగరీం గరీయః స్వలం హసన్తీవ విభాతి యోగ్యమ్. ౧౨
పణ్యాపణారాభ్యధికా త్రిమార్గా సుశేషపూర్తైర్ద్యుమణిస్సుతైరుపేతా
చలత్ప్రతాకాపటపాళినా ద్యాం కిమ్ప్రణాయిర్వ్యాహ్వయతే స్మ యోగ్యమ్
ఛాయాస్థపాన్ప్రతిబిమ్బితోరుగిరోచ్ఛ్వసన్త్యస్వరసారసాలా
యా పూర్ణిలసత్సౌధవలన్తమహాస్య రసాతలేలాద్యుగతీవ రేజే. ౧౪
సైన్యైః స్వకీయైః శ్వసురార్పితైశ్చ పదాతివాజీభరథాఙ్గపూర్ణైః
అతీతసఙ్ఖ్యైరభిసంవ్యసూనో నలో నిశాన్తాం నగరీం స్పృశైశ్చ. ౧౫
తాం మీంసితుం మణ్డనపద్ధతిం ప్రత్యూహైవ తత్రైవ స్థితసర్వశీలాః
అభ్యేషు సౌదామినికా ఇవాశు హర్మ్యేషు చక్రుః పదమాయతాక్ష్యః.
కాచిత్స్వగాత్రే నయనం పురస్తాద్వామేతరం సమ్భ్రమతోఽఞ్జనాక్తమ్
విధాయ తద్వచ్ఛితవామనేత్రా జగామ వాతాయనసన్నికృష్టమ్. ౧౭
మార్గే రయస్యాః కాచిదలం వ్రజన్తీ తమాలపత్రం మృగనాభిక్లృప్తమ్
చకార పుస్తప్రతిబిమ్బితాస్యే పాణ్యర్పితే దర్పణ ఏవ బాలా. ౧౮
ప్రసాధికామప్రతిపాల్య కాచిత్త్వాటీరపఙ్కాఙ్కితపాదపద్మా
జతుద్రవేణారచితాఙ్గరాగా వినిర్యయౌ సమ్భ్రమతోమ్బుజాక్షీ. ౧౯
స్నానోత్థితామ్బుకణసిక్తమూర్తిః సఖీవ కాచిత్త్వరసః ప్రయాన్తీ
స్వేదామ్బుబిన్దుచ్ఛురితేవ రేజే సందర్శనాత్ప్రాక్ప్రణయేతు రస్య. ౨౦
పథి వ్రజన్త్యా త్వరయా కయాచిద్గతి ప్రకమ్పాత్ శ్లథకేశపాశః
అగ్రాహి తద్దర్శనజోత్థయా ప్రాగ్బద్ధుం కృతానాదరయా కరేణ. ౨౧
రయాద్గతే ర్విశ్లథనీవివాసః కాచిద్గృహీత్వా నిబిడం కరేణ
అహ్నాయ వాతాయనమార్గమన్యా జగామ తద్దర్శనజాతహర్షా. ౨౨

(52) వచననైషధము- గ్రం. సం. 263.

ఇది దాక్షిణాత్యుఁడు వ్రాసినవచనము. దక్షిణదేశమునం దున్నయాంధ్రుఁడే కావచ్చును. భాష గ్రామ్యముగా నున్నది. కథ కేవలభారతములోనిదే కాదు. నైషధకథకూడఁ గొంత చేర్చినాఁడు; అటువనైషధకథ కూడఁ జేరియున్నదేమో యన్నట్లున్నది. గ్రంథము పెద్దదియే కాని సంపూర్ణము గాదు. ఉన్న దున్నట్లు కొంతభాగము చూపఁబడును.

"అదింన్ని మీరుంన్ను కూడి వుండ్డేటప్పుడు అది చెప్పగా మీకు సకలమున్ను తెలియపోసుంన్నది. ఓనళమహారాజా! మీరు శీఘ్రముగా పోతే దానికి ప్రాణము నిలుచును, ల్యాకపోతే నిలువచాలదు కాబట్టి అతిశీఘ్రముగా మీరు పొండ్డని చెప్పి ఆనళమహారాజు దగ్గర వుత్తరవు తీసుకొని ఆఅంసము తనకూటములో కూడా యెగరి ఆకాశమార్గముగా పోయి బ్రహ్మాయొక్క మానస సరస్సులో పోయి చేరెను వింట్టిరా ధర్మనందనా! అవతల ఆనళమహారాజు అంసను అంప్పింంచ్చివేశిఁ మన్మథుని కోపింంచ్చుకొని విరహతాపము తాళజాలక అలిసి క్రిందపడి నిద్రపోయేటప్పుడు మన్మదుడు వచ్చి తంన్ను దమయంతితో కూడా చేరుకొన్నట్టుగా స్వప్నంకని లేచి కలగనినామని లేచి చూచి వఖరితోనుంన్ను మాటాడగనే మన్మథబాణములు చురుకు చురుకుమని నాటేట్టందుచేతను నిండ్డావ్యాకులముతో- అంన్నమూ హారనిద్ర ల్యాకనే హరికీర్తనము చేసుకొనుచుంన్ను వఖక్షణం వఖయుగముగా కాలం దొబ్బుకొని నళమహారాజు వుండ్డెను...."

"వోయి ఋషులార నేను నాపురుషుడుంన్ను నాబిడ్డ్యలుంన్ను కూడుకొని వుండ్డేద్దానికి యెన్నిదినాలు చెల్లు నని అడుగగ మునీశ్వరులు యోచనచేశి అంమ్మా దమయంత్తి యింక్కా మూడుసంవ్వత్సరములు పోయినవెనుక నీవున్ను నీపురుషుడుంన్ను నీబిడ్డ్యలుంన్ను చేరివుండ్డురు. అప్పుడు మేము చెప్పినమాటను నీవు తలచుకొపోసునావు" ఈవాక్యములు కడపటనున్నవి తరువాతకథ లేదు. 79 పుటలు- కవిపేరు తెలియదు.

(53) తపతీసంవరణోపాఖ్యానము- గ్రం. సం. 292.

పద్యకావ్యము- కొట్ర నరసింహకవివిరచితము. చతుర్థాశ్వాసము చివర గద్యమిట్లున్నది.

"ఇది శ్రీనరసింహవర ప్రసాదలబ్ధవాగ్విచిత్ర కౌశికసగోత్రపవిత్ర

కౌత్ర నారాయణార్యపుత్ర నయగుణవిధేయ నరసింహనామధేయప్రణీతం బైన సంవరణోపాఖ్యానం బను మహాప్రబంధంబునందుఁ జతుర్థాశ్వాసము."

అద్దంకి గంగాధరకవికృత తపతీసంవరణోపాఖ్యాన మొక్కటి కాకినాడ సుజనరంజనీముద్రాక్షరశాలలో నచ్చుపడినది గలదు. ఇందు నడుమనడుమఁ గొన్ని పత్రములు లేవు. ప్రారంభము కినఁబడదు. కవిత్వము 'సరసమైనది. ఉన్నపత్రములు వరుసగా లేవు. కొంతభాగము శిథిలమైనది. కొన్నిపద్యములు మచ్చుచూపఁబడును.

సు. మధురంబై యతిశీతమై విమలమై మందానిలాలోలమై
సుధతో సాటువమై మనోహరమునై శుద్ధంబునై యొప్పు నీ
పథికవ్రాతవిదాహతాపహరణప్రావీణ్యతోయంబు త్వ
ద్విధ మెవ్వారు నుతింపనోపుదురు కావేరీ నదీరత్నమా.

చ. ఖరకరధాటికి న్వెఱచి కాదె హిమంబు కురంగలాంఛనా
గురుకుచశైలమర్గములఁ గూపముల న్గతి న్ప్రాఁకునీషలన్
శరణము నొందె నట్టియెడ సంచయమైనఁ దుషారవేళలం
దరయఁగ నందు వేఁడి మెనయ బనియేమి జగత్ప్రసిద్ధిగన్.

మ. హితునిం గన్గొని పల్కె నాపురికి నీవే తెంచి యిక్కార్యముల్
మతిదోఁప న్శుచిమంతుతోఁ దెలిపి హేమంబు ల్సుచేలంబులు
న్వితత శ్రీయుత రత్నభూషణములు న్విఖ్యాత తత్తత్క్రియో
చితవస్త్వాతర మిచ్చి పంపు మని పంచెం గొతుకావాప్తుఁడై.

క. యమునానది పుణ్యనికా, యమునా నది యింపెసంగె సంభోనిధి సం
భ్రమదా భ్రమదాపహవి, భ్రమదారితదురితదావపావక యగుచున్

ఉ. అంతఁ బురంబు వెల్వడి నిరంతరభూసురకోటి సంతతా
క్రాంతము రాజమార్గపరికల్పితభూరితరాన్నసత్రశు
ద్ధాంతము వేదశాస్త్రనిజతత్త్వనిశాంతము చోళమండల
ప్రాంతము సహ్యజాసలిలభావుకవంతముఁ గాంచె వేడుకన్.

(54) ప్రపన్నజనచింతామణి. గ్రం. సం. 331.

ఇది యొకపద్యకావ్యము- కవిపేరు తెలియఁజేయు భాగము లేదు. ఇందు పరబ్రహ్మలక్షణ వినిర్ణయ ప్రకరణము, పూర్ణాచార్యావతార ప్రకరణము, సంప్రదాయ రక్షాకర ప్రకరణము నని కొన్నిభాగములు గలవు-

విశిష్టాద్వైతమతసంప్రదాయము తెల్పఁబడినది. కవిత్వము సొగసైనది గాదు. ఒక్కొక్క ప్రకరణమున 50, 60, 80 పద్యములు గలవు. అన్నియుఁ గందములే.

క. కదలక నిలిచినవారికిఁ, గొద వేమియు లేదు శౌరి కొనసాగించుఁ
మదిలోఁ దలఁచిన కోర్కులు, తుదముట్టఁగఁ జేయునతఁడు తోడాసింపఁ

క. ఎఱిఁగించెద బరవస్తును, దిరుమలయం దవతరించెఁ దిరుమలపతిచేఁ
బెరుఁగును సాదము నందిన, పెరియగు గోవిందులకును బెరియన్నకునూ.

క. కూడారగించెఁ దిరువడి, తోడను సహభోజనంబు దొలఁగక శబరిఁ
జాడలు మెన్నక యామెచె, వేడుకతో నారగించె విష్ణుఁడు ప్రీతిఁ

క. పరవస్తగు రంగేశులు, చరణద్వయ మైనవారు శఠ వైరులు త
చ్చరణులు యతిరాజులు త, చ్చరణులుపరయోగివారిచరణులుజియ్యారూ.

క. ఉండఁదగుచోటు గురునరు, సండను నెపుడుండఁ దగును నది మే లదిలే
కుండిన హరిసన్నిధిలో, నుంపుట గుణ మితరచోట్ల నుండఁగఁ జెప్పరూ.

క. తనుబాధింతురు రాజులు, ధన మిస్సుని దొంగవాండ్రు దాయాదులు స్త్రీ
జనములు మందులు పెట్టుదు, రనయము కామాదిలోభ మైనది ధనమూ.

కడపట కులశేఖరాళ్వారుల ముకుందమాలయు, అష్టశ్లోకియుఁ మొదలగునవి గలవు.

(55) చాటుధారాపద్యములు

ఈపద్యములు గ్రం. సం. 2531 భాగవతములో రెండవ పత్రము తరువాయిని శ్రీమద్వస్తుగురుభ్యోనమః అని యొకపత్రములో వ్రాయఁబడియున్నవి. గ్రంథభాగములోఁ గలసిపోయినవే గాని క్రొత్తగాఁ జేర్చినవి కావు.

సీ. "శ్రీకరకవిభటాశ్రితజనావళులకు విరివిగా సిరులూరు వెల్లటూరు
తాంబూలకదళికాజంబీరతతులచే విప్పారఁగుచుఁ గేరు వెల్లటూరు
ద్విజరాజవిటచ్ఛద్రసుజనవ్రజమునకు వేల్పుగి డ్డనమీాఱు వెల్లటూరు
సతతంబు దేవతాసంతర్పణంబుల వేడుకల్చేకూరు వెల్లటూరు
అట్టి వెల్లటూరు కధిపతులైనట్టి, కమలకాళిపతుల గరుడవృషభ
గమనులను పినాకఘనశార్ఙ్గహస్తుల, శూలికేశవులను జాలఁ దలఁతు.

క. పురుషోత్తమ లక్ష్మీపతి, నరసిజభవ వామదేవ సంస్తుత్యాహరీ
నరసఖ శౌరి జనార్దన, గరుడగమన పాండురంగ కలుషవిభంగా.

క. శ్రీమానినీమనోహర, దామోదర వాసుదేవ దశరథతనయా
కామితఫలదాయక ని, న్నేమము వినుతింతు బిజనవేముల చెన్నా.
క. వర్ణించెద హరిభక్తిని, బ్రార్థించెద నీమదివ్యపాదాబ్జంబుల్
కర్తయు నీవని సతతముఁ, గీర్తించెద వెల్లటూరి కేశవమూర్తీ.
క. కమలాప్తుని శిష్యుఁడవై, కమలాప్తుని వంశ్యుఁడైన ఘనునకు సీతా
ప్రమద సుఖం బెటిఁగింపవె, యమడాలలో వెలసినట్టి యంజనితనయా.
గీ. దహనమిత్రపుత్ర తపననందనమిత్ర, శక్రరిపులఁ బట్టి విక్రమమున
భంగపటిచినట్టి బలవంతుఁడవు నీవ, యమడవాళ్ళనుండు నాంజనేయ.
క. కోటిమదనసౌందర్య ని, శాటభయద శూలహస్తశార్ఙ్గధరసఖా
పాటించి నిన్నుఁ బొగడెదఁ, దాటిపరితి రామలింగ ధవళశుభాంగా.
క. కంతుని జనక మురాంతక, శాంతహృదయ తావకాంఘ్రి జలజంబులు నే
సంతతము మదిలోపలఁ, జింతించెదఁ దాటిపర్తి చింతలరాయా.
శ్లో. వ్యాసం వసిష్ఠనప్తారం శక్తేః పౌత్ర మకల్మషమ్
పరాశరాత్మజం వందే శుకతాతం తపోనిధిమ్.
శ్లో. మునిం స్నిగ్ధాంబుదాభాసం వేదవ్యాస మకల్మషమ్
వేదావాసం సరస్వత్యా వాసం వ్యాసం నమామ్యహమ్.
శ్రీవేదవ్యాసభగవాన్ నారాయణాయనమః
శ్లో. తత్త్వవిద్యాపయఃపూర వర్ధితచ్ఛాత్రబాలకమ్
రాగయోగసుధాతాక్ష్య సుబ్రహ్మణ్యగురుం భజే.
క. విద్వద్గజకంఠీరవుఁ, డద్వైతవిచారి మహితాధికగుణసం
పద్విభవమతోద్ధరుఁ డ, స్మద్వరగురు సుబ్బయోగిమండను గొలుతున్.
శ్రీమదస్మద్గురుభ్యోనమః"- అనికలవు.

(56) పృథుచరిత్రము- గ్రం. సం. 534.

ఈప్రబంధ మెన్నియాశ్వాసములదో కాని పరిషద్గ్రంథాలయములో నున్నది యసంపూర్ణగ్రంథము- తృతీయాశ్వాసములోఁ గొంతభాగమును జతుర్థాశ్వాసములోఁ గొంతభాగమును మాత్రము కలవు. తృతీయాశ్వాసాంతగద్య మిట్లున్నది.

"ఇది శ్రీమత్పంచాక్షరీపంచదశాక్షరీమంత్రప్రసాదాసాదితైకసంథాగ్రహణనవ్యకావ్యవిద్యావధాన షట్సహస్రసలప్రధానప్రధాన హారితహారితస

గోత్రపవిత్ర చరిత్రప్రభట్ట పట్టమట్టపోతనామాత్యపౌత్ర పెద్దనామాత్య పుత్ర సారసారస్వతవిభ్రాజి సరస్వతిసోమయాజిప్రణీతం బైనఘృథుచరిత్రం బనుమహాప్రబంధంబునందు తృతీయాశ్వాసము-

క. శ్రీమద్గంగాజూటీ, హైమవతీభానుమితమహాత్త్వగుణమయ
త్వామితమూర్త్యనుషంగా, ప్రేమావితశిఖితురంగ భీమయలింగా!

ఇది చతుర్థాశ్వాసాదిపద్యము. కృతి భీమలింగేశ్వరస్వామి కీయఁబడినది. ఈకవి గోదావరీమండలములోనివాఁ డనుకొనవచ్చును. కృతిద్రాక్షారామభీమలింగమున కిచ్చుటయుఁ దత్సమీపముననే వెలువలపల్లిలో పట్టమట్టవా రుండుటయుదానికిఁ గారణము. పట్టమట్ట సోమనాథకవి యనునతఁడు స్కాందపురాణములోని సూతసంహితను దెనిఁగించి బిక్కవోలిప్రభు వగుకామారెడ్డి కంకితముచేసెను. సోమనాథకవియు సోమయాజియు జ్ఞాతులే యని తోఁచుచున్నది. సూతసంహితను గృతినొందిన కామారెడ్డి షట్చక్రవర్తిచరిత్రమును రచించిన మల్లారెడ్డియన్న. ఈమల్లారెడ్డియే శివధర్మోత్తర మనుగ్రంథమును రచించి తనయన్న కామారెడ్డికిఁ గృతియిచ్చెను. కామారెడ్డికాలము కవులచరిత్రమునకుఁ దెలియలేదఁట. మల్లారెడ్డి ఇబ్రాహింకాలములోనివాఁడనియు ౧౫౫౧-౧౫౮౧ సం॥ లో నుండుననియు నిర్ణయించియే యున్నది. కావున కాలనిర్ణయములోఁ జిక్కులేదు. బిక్కవోలును గోదావరిజిల్లాలోని భిక్కోలని కవులచరిత్ర మనుకొనుచున్నది. రాజమహేంద్రవరమును బాలించిన వీరభద్రరెడ్డి మొదలైనరెడ్లసంబంధుఁ డనితోఁచుచున్న దనుచున్నది. అది నిజాం రాజ్యములోని సిద్ధరామేశ్వరక్షేత్రమునకుఁ జేరిన బిక్కవోలు గాని యీబిక్కోలు గాదు. దోమకొండసంస్థానాధీశ కామినేని వంశసంభూత రాజామల్లారెడ్డికవిప్రణీత శివధర్మోత్తరము పీఠికఁ జదివినఁ దేటపడును. దానిని శ్రీరాజా మహారణ్నీరవంత్ బహద్దరుగారు దోమకొండ సంస్థానాధిపు లచ్చువేయించి ప్రకటించిరి. మల్లారెడ్డి షట్చక్రవర్తిచరిత్రను రచించినపిమ్మట రచించిన దగుటచే శివధర్మోత్తరము విషయమును బలువురు తెలిసికొనుటకు వలనుపడలేదు.

సరస్వతీసోమయాజి గోత్రసూత్రాదులు పైగద్యమువలననే స్పష్టమగుచున్నవి. కవిత్వము రసవంతమైనది. చూడుఁడు-

మ. అనలం బున్నది నీకుమండలములో నవ్వేఁడి లేకున్న నీ
తనుమధ్యంబున లాంఛనచ్ఛలమునం దద్ధామ ముప్పొంగునో
వనితామానసదేహదుస్సహతరజ్వాలాశిఖావైఖరుల్
గనునో నీయమృతస్వరూపకరముల్ కాకోలకంఠాకృతుల్.

ఉ. ఏమని దూఱుదాన జగదీశ్వర నిన్ను సముద్రనేమిమ
త్స్వామినిగా మహాఘనులఁ గన్నదిగా కమలాసపత్నిగా
సోముని మూర్తిగా యనక చూచెద వాగ్రహదృష్టి నయ్యయో
కామునితల్లిఁ జెప్పెడిదిగాక నృపాలుర నేల చెప్పఁగన్.

ఉ. అత్త సుధాబ్ధిపుత్రికిని నాయనుకోడలికొమ్మ శారదా
మత్తచకోరనేత్రికిని మైత్రియ కాని విరోధ మెయ్యెడన్
హత్తఁగఁ జేయఁ డీధరకు నాదిమభూపతి ప్రజ్ఞ యెట్టిదో
చిత్తజమిత్రశత్రులకుఁ జేయు మహత్తరమిత్రభావముల్.

ఉ. సారసజీవనంబులను సర్వజగజ్జనజీవనంబులన్
నీరసతీవ్రధాములఁ నిష్ఠురతం దపియింపఁజేయఁగా
సారసబంధుశబ్దమును సర్వజగజ్జనబంధుశబ్దమున్
సూరున కింకఁ జెల్ల దనఁ జొచ్చిరి వేసవి నెల్లవారలున్.

ఈపృథుచరిత్రము సంపూర్ణప్రతి యున్నవారు పరిషత్తునకుఁ బ్రతి వ్రాసికొనుట కొక్కసారి పంపఁగోరెదము.

(57) ముక్తిచింతామణి- గ్రం. సం. 539.

ఇది యొక్క వేదాంతపద్యగ్రంథము. మూఁడాశ్వాసములు. కవి అండలూరి మల్లికార్జునకవి- గద్యము. "ఇది శ్రీమదఖిల విద్వజ్జనగేయమాన నరసకవితావిచిత్రాండలూరి శరభనార్యపుత్ర సమధిగతవీరశైవాచారవిధాన మల్లికార్జునాభిధానప్రణీతంబైన ముక్తిచింతామణి యనువేదాంతప్రబంధంబు నందు రాజయోగనిరూపణం బన్నది సర్వంబును దృతీయాశ్వాసము."

ఈగ్రంథమును సృష్టికరణకులజుఁడును ముఖీకాశీపతిపృథ్వీమండలరమణలబ్ధవిభవుఁడు నగు కృష్ణమంత్రి కంకిత మిచ్చెను. ముఖీకాశీపతిపృథ్వీరమణుఁడు శృంగవరపుకోటప్రభువు. శృంగవరపుకోట విశాఖపట్టణమండలములో నున్నది. ఈకృష్ణమంత్రి, పాత్రుని కృష్ణమంత్రి కావచ్చును. గ్రంథప్రారంభము:—

ఉ. శ్రీకుచకుంకుమం బెదను జెందఁగ డెందమునందుఁ జెందున
స్తోకదయారసంబు పయిఁదోఁచె ననం దగుభక్తలోక ర
క్షాకరుఁ డిందిరాధరుఁడు శాశ్వతవైభవలక్ష్మి నిచ్చి సు
శ్లోకుని గృష్ణమంత్రి నతిశోభనదృష్టిఁ గృతార్థుఁ జేయుతన్.

వ. అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా- అని- కృత్యాదిపద్యములు విపు
లంబడినవి. ప్రథమాశ్వాసాంతమునందు-

చ. అతిబలభీమ సృష్టికరణాన్వయవార్ధిసోమ కీర్తి గుం
భితకకుబంత బంధుకవిమిత్రవనాంత వనంబు సాధువ
ర్ణితకృతధర్మ షడ్గుణవినిర్జితశాత్రవమర్మ మేరుప
ర్వతసమధైర్య కాశిపతిరాజహితా దృఢకార్యధీమణీ.
ఘనవైభవసాంద్ర సృష్టికరణకులేంద్రా! అను మొదలగునవి కలవు.

క. శ్రీముఖకాశీపతిప్రభు, ధీమండలరమణలబ్ధవిభవైశ్వర్యో
ద్దామముఖనీపంకజనీ, స్వామిస్సృతోకృష్ణమంత్రి సామంతగుణీ.
ఇది ద్వితీయాశ్వాసాదిపద్యము. ఆశ్వాసాంతపద్యములు లేవు.
తృతీయాశ్వాసాదినిగూడ "శ్రీముఖకాశీపతి" యనుపద్యమే కలదు.
తృతీయాశ్వాసాంతపద్యములును లేవు. కవిత్వము మచ్చుచూడుఁడు.

గీ. అన్యసాధనంబు లన్నిటికన్నను, బోధనంబు మోక్షసాధనంబు
పాకమునకు వహ్నిపగిది నీజ్ఞానంబు, గలుగకున్న ముక్తిగలుగ దనఘ.

చ. వెలుచ ఘటాదులందుఁ బ్రతిబింబితమైన నభంబు మార్కిడి లో
నిలిచి యుపాధిసంగతి ననేకవిధంబుల భిన్నమూర్తియై
చెలఁగి శివుండు ప్రొద్దులు నశించినఁ గేవలుఁడై చిదాత్మయై
యలరుటఁజేసి యాశివుని కన్య మొకించుక లేదు చూడఁగన్.

చ. మనసు నివృత్తిగాక లవమాత్రము చిత్తము శుద్ధిగాదు లో
నొనరఁగఁ జిత్తశుద్ధి గనకుండిన జ్ఞానము లేదు జ్ఞానమా
త్మను సమకూడకున్నఁ బరతత్త్వముఁ గానరు తత్త్వ మబ్బకం
గనుఁగొనరాత్మ నాత్మకడగానక ముక్తులుగారు యెవ్వరున్.

శాలివాహన సం॥ అధికఆశ్వీయుజ బ ౧౦ ఆ॥ వరకు మలాల పాపయ్య
వ్రాసెను.

(58) ఆంధ్రకుసుమావళి—గ్రం. సం. 552.

వారణాసి వేంకటరాయకవిప్రణీతము.

ప్రారంభపద్యములంబట్టి కవియుద్దేశము తెలియును.

క. శ్రీకంఠ భక్తవత్సల, లోకైకస్తుత్యనామ లోకాతీతా
శ్రీకలిమికోటపురహర, శ్రీకర త్రిపురాంతకాఖ్య శివశివలింగా !

గీ. పొసఁగ నాంధ్రశబ్దపుష్పంబు లొకకొన్ని, పద్యరూపగుచ్ఛపటలిఁ జేసి
యదియు మీకు మదికి నర్పణచేయుదుఁ, జిత్తజారి దీనిఁ జిత్తగింపు.

గీ. ఆంధ్రకుసుమావళియనునట్టిపేరఁ, దెనుఁగుభేదములొకకొన్ని తేటపఱుతుఁ
గోరి సత్కవిప్రభు లాధారముగను, దేవ నీదగుకరుణచేఁ దెలిసినట్లు.

గీ. ఆంధ్రశబ్దశాస్త్ర మనువార్ధి నేర్పాటు, చేయనోరుల కెట్లు చెల్లనేర్చు
నల్లసానిపెద్ద నన్నయభట్టాది, శబ్దవేత్తలకును జనునుగాక.

గీ. తొలుత సంజ్ఞల నొకకొన్ని దెలిపిపిదప, సంధిభేదంబులొకకొన్ని జాడదెలిపి
శబ్దసంగతు లెఱిఁగినసరణిఁ జెప్పి, యందుమార్గంబుఁ జెప్పెదనరసికొనుఁడి.

ఈకవిగద్యము—

"ఇది శ్రీముద్గాలమసగోత్ర వారణాసిలక్ష్మీనృసింహార్యతనూభవ వేంక టరాయనామధేయప్రణీతంబైన యాంధ్రకుసుమావళి యనుశబ్దశాస్త్రంబు నందు సంజ్ఞాపరిచ్ఛేధ సంధిపరిచ్ఛేద శబ్దపరిచ్ఛేదంబులు సర్వంబును నేకాశ్వా సము" మచ్చుపద్యములు—

గీ. దీర్ఘవర్ణమందుఁ దేరిచూడంగను, సున్న లేనియట్లు నున్నయట్లు
నర్ధబిందు వనఁగ నరసున్న యనఁగను, పేర నిదియుఁ జెల్లు బేర్మిరుద్ర.

క. పుల్లింగశబ్దజాలము, చెల్లు మహత్తులనఁగ మఱి స్త్రీజడపశ్వా
ద్యుల్లసిత శబ్దజాలము, నెల్లెడ నమహత్తులనఁగ నీక్రియఁజెల్లున్.

క. నీవును వచ్చితి వనఁగను, వావిరి మరియొకఁడు వేఱె వచ్చినయట్లే
నీవును జనుమని యనఁగను, భావంబున వేఱె యొకని బంపెదననుట్లే.

"శేనాధిపత్యాం శేషాచార్యులు నల సం॥ జేష్ట బ ౧ లక్ష్మీంవారం సరికి యీకుసుమావళిలో వక ప్రకరణం వ్రాసె నని తెలియగలందులకు సుజను లయినవారిని ప్రార్థిస్తాను" అని చివరనున్నది.

శ్రీరస్తు.

రసాభరణము.

ప్రథమాశ్వాసము. *

శ్లో. శృంగారహాస్యకరుణా రౌద్రవీరభయానకాః
బీభత్సాద్భుతశాంతాఖ్యా రసాః పూర్వైరుదాహృతాః.

సీ. చారుశృంగారరసస్థాయి రతి యగు హాస్యరసస్థాయి హాస మరయఁ
గరుణరసస్థాయి పరఁగ శోకంబు రౌద్రస్థాయి క్రోధమై తనరుచుండు
వీరరసస్థాయి వెలయు నుత్సాహంబు తలఁప భయానకస్థాయి భయము
ప్రకట జుగుప్స బీభత్సరసస్థాయి విపులాద్భుతస్థాయి విస్మయంబు
విమలశాంతరసస్థాయి శమ మనఁగ, నిట్లు నవరసములకు నూహింపఁగలిగి
యుచితస్థాయిభావంబు లతిశయిల్లుఁ, బ్రసవఫలరాసులకుఁ బాదపంబులట్లు.

క. రత్యాది నవకమునకుం, బ్రత్యేకము లక్షణములు పన్నుగ నార్య
స్తుత్యములై హృద్యము లగు,నత్యుత్తమలక్షణముఁ బ్రియంబునఁ దేర్తున్ †

క. తరుణులుఁ బురుషులు నితరే, తరసంభోగేచ్ఛ వెలమి దలకొనఁగాఁ ద
త్పరమతిఁ దివురుట శృంగా, రరసజ్ఞులమతమునందు రతి యన నెగడున్.

— రతికి నుదాహరణము —

ఉ. మారుఁడు రూపవంతుఁడు, హిమద్యుతి చల్లనివాఁడు, రమ్యసం
చారవినోదశీలుఁడు వసంతుఁడు, వెండియు సద్గుణాఢ్యు లు
న్నారు మహీశు లెవ్వరును నాహృదయంబున కింపు గారు నా
కోరిక సర్వసేవ్యుఁ డగు గోకులనాయకుఁడే తలోదరీ.

క. క్రూరత లేని వికారా, కారాద్యము లెచట నైనఁ‡ గలిగిన వేళన్
బోరనఁ దోతెంచు మనో, హారివికాసంబు పేరు హాసం బయ్యెన్.

— హాసమున కుదాహరణము —

ఉ. శౌరి రఘుప్రభుండు రవిజాత పయోనిధి యంచు గోపికల్
తోరపుఁదీఁగెలోఁకలును దోఃపదయానముఁ బూని వానరా
కారమెలర్పఁ దాఁటుచును గంతులు వేయుచుఁ బాఱుతెంచి త
త్తీరనగంబునన్ § శిలలు దెచ్చి గుభుల్లున వేతు రార్చుచున్.

---

*కృత్యాదిపద్యములు లభింపలేదు. † దేల్తున్ ‡ లెచటినైనన్ § తీరనగరంబులన్ (ఇందలి పాఠభేదములు చెన్నపురి దొరతనమువారి లిఖితపుస్తకభాండాగారప్రతినుండి గ్రహింపఁబడినవి.)

క. విధివశమునఁ దనప్రజకగు, నిధనాదులు వినినఁ దనమ నెమ్మనమున న
త్యధిక మగు నెగులు వొడమిన, నధీరమతిఁ బొగుల శోక మపగతశోకా!

— శోకమున కుదాహరణము —

ఉ. అన్న! సభాస్థలంబున దురాత్ముకులై తలపట్టి యీడ్చి రం
దున్న ప్రభుల్ గనుంగొనఁగ నొల్వఁ దొణంగిరి చీర శూరులు
న్నన్ను నుపేక్ష చేసిరి యనాథఁ జుమీ కరుణింపు మిస్త్రు నీ
వన్న వధూటిమాట విని యక్షయ మంటివి నెత్తినూఁచుచున్.

క. ఏపున నితరుల ద్రోహా, లాపాదులు తనమపీనులన్ సోఁకినచో
నేపురుషునిమదిఁ బొదలుఁ బ్ర, కోపజ్వలన మది నెగడఁ గ్రోధ మనంగన్.

— క్రోధమున కుదాహరణము —

ఉ. తిట్టులు పెక్కు సైఁచితి మతి స్మనుజాధముఁ డేలకొవ్వనో
యిట్టులు ధర్మరాజుసభ నెగ్గులు వల్కిన చైత్యకోటి ము
ప్పెట్టులఁ దూలఁదోలు మదభీప్సితదర్శన మీసుదర్శనం
బెట్టులు సేయునో యిచట నిందఱుఁ జూతురుగాక చైద్యునిన్.

క. లోకోత్తరకృత్యంబులు, గైకొని యవి *యెడపకుండఁ గావించుదృఢా
స్తోక ప్రయత్న మది సుగు, ణాకర యుత్సాహ మనఁగ నభినుతి నొందున్.

— ఉత్సాహమున కుదాహరణము —

ఉ. బాణునిఁ గాతునంచుఁ బటుబాహుబలంబున సద్దగించి యా
స్థాణుఁడు దానునుం బ్రమథసంఘముఁ బన్నినఁ బన్నినీ రణ
క్షోణిఁ బరాక్రమస్ఫురణ సూపెద శత్రుని యేపు మాపెదన్
శోణితపట్టణంబు వెసఁ జొచ్చెదఁ ద్రుంచెద దైత్యుహస్తముల్.

క. ఘోరము లగునత్యుగ్రా, కారాదులవలన మనసు కళవళపడఁగా
సైరింపరాక తూలుట, ఘూరయ భయ మనఁగ నెగడు నభయవిధాయీ.

— భయమున కుదాహరణము —

ఉ. మించుగఁ బాంచజన్య మెలమిం గరపద్మయుగంబునందుఁ గీ
లించి నిజాధరోష్ఠమున లెస్సగఁ గూర్చి మురారి లీలఁ బూ
రించిన గుండియల్ వగిలి త్రెక్కొను భీతి నశేషదైత్యులుం
జంచలచిత్తులై నలుదెసం జెడి పాఱిరి తద్ఘనధ్వనిన్.

*యడపకుండ.

ప్రథమాశ్వాసము.

క. మేదోమాంసాసృక్క, ల్యాదివివిధదుష్టదర్శనాదులవలనం
బ్రాదుర్భవించుహేయం, బేది యది జుగుప్స యనఁగ నెన్నిక కెక్కున్.

— జుగుప్స కుదాహరణము —

ఉ. చిక్కిరి నేఁడు రక్కసులు నీ బలభగ్ననిముష్టిఘట్టనం
బుక్కిటిమద్యముల్ రుధిరపూరము నొక్కటిగా బుగుల్లొనం
గ్రక్కుచు నీరధారఁ దెగి కండలు గుండెలుఁ గీకసంబులుం
దక్కక చిక్కు జీరువడి దగ్గఱ రాలెఁ బూతిగంధముల్.

క. క్షితిఁ గారణంబుకంటెను, వ్యతిరిక్తం బైనయట్టి యభినవకార్య
స్థితిదర్శనచేతోవి, స్మృతి* విస్మయ మనఁగ నుల్లసిల్లు ముకుందా.

— విస్మయమున కుదాహరణము —

చ. కొడుకఁడ వైననీకు నిదె కొస్తనుచున్ సెలవింగరాంగుళం
బిడి భువనప్రపంచము లనేకము లంగిటఁ గాంచె నందులోఁ
గొడుకున కున్నవెల్లి తనకోమలరూపము నొప్పఁ గాంచి య
ప్పడఁతి యశోద నివ్వెఱఁగుపాటు వహించె మనోగతంబునన్.

క. ఎరవగు† సంసారం బ, స్థిరముగఁ గని నిర్వికారచేతనుఁ డగు న
ప్పురుషుని సుఖదుఃఖాద్య, స్మరణము లోకంబునందు శమ మైచెల్లున్.

— శమమున కుదాహరణము —

చ. కటకట! రాజ్య మంత్యనరకం బటె దేవపదంబు లన్నియుం
గుటిలనిశాటభర్జనలకు న్పదనం బటె యింక సౌఖ్య మే
మిటఁ గల దంచు సర్వమును మిథ్యగఁ జూచు బుధాళి లోనిసం
కటములు బాహ్యదుర్దశలుఁ గాఁగు గదాధరరక్షణంబునన్.

క. స్థాయిత్వం బీభావని, కాయంబున కేమిట వ్యాఘాతము లేకు
న్నేయ మగు వెండి యేమిటఁ, బాయక తలకొను రసానుభవ మని రేనిన్.

వ. స్థాయిభావములు సజాతీయ విజాతీయంబులం జెడక దృఢవిభావ సదమ లానుభావ సాత్త్వికభావసంచారికభావముల రసము[illegible]చు నందు సజాతీయ విజాతీయభావము లెట్టి వనిన.

క. అరయ సజాతీయములై, జరగు నిజస్థాయిభావజనితాంతరముల్
సొరిది విజాతీయములై, జరగుఁ బరస్థాయిభావజనితాంతరముల్.

---

*విస్మృతి †ఇరవగు

వ. మఱి విభావం బెట్టి దనిన.

క. చను నాలంబన ముద్దీ, పన మనఁగా ద్వివిధమై విభావము మఱి యం
దున నాలంబన మన్నది, ననుపమసమవాయికారణము రసముకుఁగన్.

వ. మఱియు నిమిత్తకారణం బగు నుద్దీపనవిభావం బెట్టిదనిన.

క. ఇల నుద్దీపన మొకటియు, నలి నాలంబనగుణం బనంగా దచ్చే
ష్టలు నా దదలంకృతి యన, నలరుఁదటస్థములునాఁగనగునలుదెఱఁగుల్.

క. తొలఁగదు కార్యము మొదలం,గలసియుఁజేయు సమవాయికారణమదితాఁ
గలయక కార్యమొనర్చును, నలిఁ దొలఁగు నిమిత్తకారణం బనునది తాన్.

క. అనుభావంబుకటాక్షం,బును భుజవిక్షేపణంబు మొదలగు కార్య
త్వనిరూఢి నుల్లసిల్లును, వినుస్తంభాదు లష్టవిధసాత్త్వికముల్.

క. తగు సంచారము లనఁగా, మొగి నిర్వేదాదిభావములు ముప్పదిమూఁ
డగు రసికులమతమున నవి, జగమున సహకారు లగుచు సన్నుతి కెక్కున్.

గీ. కారణముఁ గార్యమునుసహకారిచయము,నైవిభావాదు లిట్లొగి నతిశయిల్లు
నీసమూహంబు రసములం దెట్లయట్లు*,నడచుఁ బత్త్రరసానుగుణంబుగాఁగ.

ఉ. ఆదట వర్ధమానవిభవాతిశయంబున వార్ధులట్లు ర
త్యాదులు వీచులట్లు దయమా నడఁగుం బెరభావపంక్తి ని
ర్వేదముఖోపభోగరుచివృద్ధిరసం బది నాట్యసంగతిన్
మోదమెలర్ప సభ్యులమనోగతులం†దగు కార్యమై చనున్.

క. రసములవలనరసంబులు, పొసఁగఁగనుదయించునని యుఁబూర్వోక్తమగున్
వసుమతి నొకరసమున కొక,రసమువిరసమనియుఁ జనుపురాకృతకృతులన్

సీ. శృంగారమునఁబుట్టెఁజెచ్చెరహాస్యంబుగలుగురౌద్రంబునఁగరుణ మఱియు‡
వీరంబువలన భావింప నద్భుతమగుఁ బటుభయానకము బీభత్సఁ బొడముఁ
బరఁగు శృంగారబీభత్స లొండొంటికి హాస్యంబుఁ గృపయునన్యోన్యరిపులు
రౌద్రాద్భుతములు పరస్పరద్విషులు మిథ్యాహితు లీవీరభయానకములు
త్రివిధలక్షణములగ్గి దీపించు నన్నియు, రూపమునఁ దలిర్ప యీపరసము
వాక్ప్రవృత్తిదోఁప వాగ్రసంబగుఁ గ్రియ,లందుఁగానఁబడుఁ గ్రియారసంబు.

సీ. శృంగారముత్పలాంచితమువిష్ణుఁడురాజు1 తెలుపుహాస్యముగణాధిపుఁడుభర్త2
కరుణ కపాయంబు కాలుఁ డేలిక రౌద్ర మవ్యక్తరాగంబు హరుఁడువరుఁడు

---

*కెల్లనిట్లు †మనోగతులుం ‡రౌద్రమునఁ బ్రఖ్యాతకరుణ గ్గీలక్షణములు 1. భర్త
2. ఱేఁడు.

వీరంబు గౌరంబు విభుఁడు వజ్రి భయానకము ధూమ్రము మహాకాలుఁ డీశుఁ
డసితంబు బీభత్స మధిపతి నంది యద్భుతము పీతము జలజాతుఁడు బ్రహ్మ
వర్ణముల నెల్ల మీఱి యస్వామిపరత, వెలయు నిర్వేదధృతి భావములను శాంత
మిల్లు రసవర్ణముల రసాధీశ్వరులను, గోరి యెఱుఁగుట రసికత గోపకృష్ణ.

క. ఎసఁగం దొమ్మిది విలస, ద్రసములు తత్తదధిదేవతాసహితముగా
రసశాస్త్రకోవిదులమా, నసములకు నుదాహరింతు నవపద్యములన్.

శృంగారరసము—

ఉ. శ్రీకుచకుంభకుంకుమరుచి న్మణిశోచులు వైజయంతికా
స్తోకమరీచులుం గనకశోభితవస్త్రములు న్నిజోజ్జ్వల
శ్రీకి నవీనవిస్ఫురణఁ జేయఁగ గోపవధూసమేతుఁడై
గోకులవీథుల న్మెలయు గోపకుమారుఁ డుదారలీలతోన్.

హాస్యరసము—

ఉ. నిక్కి జటాస్ఫుటస్థలిని దనతొండము సాఁచి పేర్చి యా
చక్కటి గౌరి సూడ నిలఁ జల్లినఁ బెక్కుముఖంబులై చనన్
గ్రక్కున శూలిహస్తదశకంబున నాఁపినభంగి* సూచి మై
గ్రక్కదలంగ నవ్వుచును గంతులువేసె గజాస్యుఁ డుబ్బుచున్†.

కరుణరసము—

చ. హరి నొకనాఁడును గొలువరా బహుబాధలఁ గుంద నుత్తులై
తిరి నరులార దిక్కుగలదే భవదుష్కటశోకబాష్పముల్
పొరిఁ బొరి నేఁటికై మిగులఁ బొంగి సముద్రసమూహంబులయ్యెఁ దే
ప్పరముగ నంచు నారకులఁ బల్కెఁ గృతాంతుఁడు గర్జరంబునన్.

రౌద్రరసము—

చ. కుపితశిఖద్ధిదుగ్గమతఁ గూలుఁ బురత్రయ మిందెఁ గొక యా
త్రిపురనిశాటకోపమునఁ దీటుజగత్త్రితయంబు నొందె సా
విపులపరాక్రమం బొకని వీక్షణ నేర్చునె నాఁగ భూరథం
బపుడు త్రినేత్రుఁ డెక్కె నిశితాస్త్రసువర్ణశరాసనాఢ్యుఁడై.

వీరరసము—

ఉ. స్రుక్కక చక్కనై నిలుపు శూరుఁడ వైనను మార్కొనంగ నీ
వెక్కడఁ బోయెదంచుఁ గడు నేపున వృత్రుని బెట్టి దాఁకె తా

---

* నాఁగినభంగి † డుబ్బున్.

క్రొక్కిన వజ్రధారల నహీనమయూఖము లంతరిక్షమున్
దిక్కులు బిక్కటిల్లఁ నదితిప్రియపుత్త్రుఁ డుదగ్రలీలతోన్.

భయానకరసము—

ఉ. ఆలమునందు ఘోరదనుజావళిఁ గూల్చి నిజాస్యరేఖనా
భీలత దోఁప వాలు జళిపించుచు హుంకృతు లుల్లసిల్లఁగా
శూలికిఁ దత్పరాక్రమముఁ జూపెడు వేడ్క నేగు నమ్మహా
కాళి విజృంభణంబుఁ గనఁ గాలునికైనను భీతిపుట్టదే.

బీభత్సరసము—

చ. దురమున నందికేశ్వరుఁడు దుర్దముఁడై నుఱుపంగ రాక్షసో
త్కరవరగాత్రముల్ మెదిగి కాళ్లును జేతులు నుత్తమాంగముల్
బరులును వీఁపులుం బిఱుఁదుఁ బ్రక్కలు రూపర స్రగ్గి రొంటెకు* మైఁ
బురపుర మ్రింగుచుం† గదురు భుగ్గున నామట నున్నవారికిన్.

అద్భుతరసము—

చ. చెలువుగఁ బచ్చిరంటఁ దగఁ జేసిన కుందనుదేహ మందులో
జల మనలంబు నాయనలసంఘము మీఁదట నోలివాయు వి
‡ట్టలముగ నొక్క బట్టబయటం బదిలంబుగ నిల్పి పెక్కురూ
పుల సృజియించె బ్రహ్మ తలపోయఁగఁ జిత్రచరిత్రుఁ డెయ్యెడన్.

శాంతరసము—

ఉ. మ్రొక్కిన వెక్కిరించినను మోదిన గందము దెచ్చి పూసినం
ద్రొక్కిన నెత్తుకొన్నఁ గృపతోఁ గుడిపించినఁ బట్టవెట్టిన
న్నిక్కను స్రుక్కు లేక తరుణీజనులందును స్రుఁకులందుఁ దా
నొక్కవిధంబ కా మెలఁగుచుండు మహాత్ములఁ జెప్ప నొప్పగున్.

క. నవరసములయ్యును గా, రవమున శృంగారవీరరౌద్రాద్భుతముల్
భువి లోకోత్తరనాయకు, నవిరళమున నాశ్రయించు నది యెట్లనినన్.

సీ. రసము నాయకసమాశ్రయమువఁ బ్రావీణ్యఁ దగునటు చేష్టల నైనఁ దక్క
థాకర్ణనంబున నైన సామాజికప్రకరానుభావ్యమై పరఁగుచుండుఁ
బరగతంబయ్యు సద్భావనచే రసోదయవిశేషము విరుద్ధంబు గాదు
మఱియు మాలత్యాదిమహిళాప్రసంగంబు వినుచు సభ్యులుగ్రీ నిజవనితలందుఁ

---

*రొంటిమై †బొంగుచున్ ‡ట్టలముగ నొక్క బయిటం బదిలంబుగ నిల్పియు వాని పెక్కురూ. శ్రీసభ్యుల.

దలఁపు నిలుప* రసాశ్రయత్వంబు గలుగు†
ననుకరణమాత్రమై యుండు నాశ్రయంబు
గాదు, భావకత్వాదులు గలిగనేని
వాఁడు సామాజికులయట్టివాఁడ యగును.

క. ప్రకటనటుఁ డరయ సామా, జకసముఁ డగునేని వానిచే ననుభావా
దిక మెల్లొదవు ననిన వా, నికి నిజ యభ్యాసజనితనిపుణత యయ్యెన్.

ఉ. వాసన నొప్పుప్రేమ మిథువంకల లే కొకవఁ జెప్పిరే
నేసతియైనఁ బల్వురకు నిచ్చయొసర్చుటఁ జెప్పిరేని త
ద్భాసురలీల మ్లేచ్ఛమృగపక్షిగత బుగఁ జెప్పిరే రసా
భాసముగా నెఱుంగుదురు భావకు లిత్రివిధప్రయోగమున్.

వ. అందును.

క. ఆరయ సంజ్ఞాప్రకరణ, మీరీతిఁ దనర్చి వెలయు నిట రసాద్య-
స్ఫారప్రకరణమును శృం, గారప్రకరణము నాయకప్రకరణమున్.

క. నవరసనాథశ్రీనిధి, నవఖండమహీతలంబునకు నొడయఁ డొగిన్
నవనలినాసనజనకుఁడు, నవనిధిసదృశుండు సజ్జనవ్రజమునకున్.

గద్యము.

ఇది శ్రీవాణీవరప్రసాదలబ్ధవాగ్వైభవ తిక్కనామాత్యసంభవ సుకవిజన
విధేయ అనంతనామధేయ ప్రణీతంబైన రసాలంకారంబునందు‡
నవరసస్థాయిభావంబులును సజాతీయవిజాతీయంబులును
విభావానుభావసాత్త్వికభావసంచారికాభావంబులును
రసజన్మరసవిరోధాదులును సంజ్ఞాప్రకర
ణంబు నన్నది ప్రథమాశ్వాసము.

*నిలుపు †గలదు ‡రసాభరణ మని మాతృకలోను గ్రంథాదిని గలదు.

శ్రీరస్తు.

రసాభరణము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

క. శ్రీయుతుఁడు భక్తలోకమ, నోయుతుఁ డాధ్రువవిభీషణుల నాకల్ప
స్థాయిగ రక్షించిన కరు, ణాయుతుఁడగు ధ్రువపురీశుఁ డధిపతి మాకున్.

క. మును సాధారణరూపం, బునఁ బ్రథమస్థాయిభావముగఁ గ్రమగతిఁ జె
ప్పిన రతికిని సాధారణ, వినుతవిశేషంబు లిచట వివరింపఁదగున్.

మ. రతి దానాయకనాయికాదిపరతన్ రంజిల్లు శృంగారమై
క్షితిలో దేవగురుద్విజాదిపరతం జెన్నొందు సద్భక్తియై
సుతమిత్రాశ్రితసోదరాదిపరతన్ సొంపారు వాత్సల్యమై
మితి చెప్పంగలదే రసస్థితికి బేర్మిం జూడఁగా నెయ్యెడన్.

వ. ఇట్టి శృంగారభక్తివాత్సల్యంబుల కుదాహరణము—

శా. ప్రేమం జూచిరి ప్రాణనాథుఁ డనుచున్ బింబాధరీరత్నముల్
స్వామిత్వప్రణిపత్తిమైఁ గొలిచి రోజం బౌరలోకంబు చే
తోమోదంబునఁ బుత్రభావనఁ గడుం దోతేర నంతన్ ఘన
శ్రీమీఱ న్వసుదేవదేవకు లొగిన్ సేవించి రావెన్నునిన్.

వ. మఱి తత్సజాతీయవిజాతీయంబు లెట్టి వనిన.

క. మొదల సజాతీయం బను, నది విభునకు నాయికాంతరాలోకనమై
పొదలు విజాతీయం బను, నది క్రోధాఖ్యంబు రెండు నహితము రతికిన్.

ఉదాహరణము—

ఉ. ఎన్నఁడు చూచె నన్ను నతఁ డింపుదలిర్పఁగ నాఁటనుండియు
న్నన్నన వెత్తిగాఁడు, పరమ్మానవతీసతిపొంతఁ బోఁడు, ప్ర
చ్ఛన్నవిరోధి మజ్జనని చాయలువాఱఁగ నేమి పల్కినన్
న్నిన్నక పోవుఁగాని తరుణీ మదిఁ గ్రోధము లేదు శౌరికిన్.

వ. మఱి విభావా దెట్టిదనిన.

సీ. పరఁగ శృంగారవిభావంబులందు నాలంబనోద్దీపనలక్షణములు
నాలంబనంబు నాయకనాయికాకృతి రససమవాయికారణము దాన
ఘటకల్పనకు మృత్తికయుఁబోలె వెండి యుద్దీపనమ్మును నాల్గు తెఱఁగులందు
గురుతరాలంబనగుణము లా రూపయౌవనముఖ్యమై చేష్ట లనుభవమున

శ్రీరస్తు.

సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణమ్.

శ్లో. అస్తి కల్పద్రుమః కోపి జాతరూపలతావృతః
వేఙ్కటాద్రిశిఖారూఢః స్మరతాం పరమార్థదః.

(1) సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదః.

శ్రేయః ప్రమేయవిజ్ఞానమ్.

సిద్ధి శ్లోకతః- తదుపదేష్టా న్వేష్టవ్యః. ఆంధ్రభాషాసంబంధినీ సిద్ధి శ్లోకవ్యవహారా దవగంతవ్యా-తర్హి శాసన మిద మనారంభణీయ మిత్యాశఙ్క్యాహ శాసన మితి.

శాసన మిదం దిక్ప్రదర్శనమ్—అజ్ఞాతదిశం దేశం జిగమిషోః పాన్థస్య మార్గం పృచ్ఛతః పురుషేణ కేనచి దేవం యాహీతి హస్తనిర్దేశేన దిశో దర్శనవ దిదం శాసన మధిజిగమిషూణాం ప్రథమప్రవృత్తా వుపకారకం భవతీ త్యర్థః.

సంస్కృతప్రాకృతే ప్రకృతీ- కేడియము=ఖేటకము; బాడిగ=భాటకము; కడియము=కటకము; వడియము=వటకము; కన్నియ=కన్యక; వన్నియ=వర్ణకము; ఆడియ=ఆఘాటకము.

ఏషా వికృతిః

తత్సమా తద్భవా దేశ్యా చేతి త్రిధా.

అచ్ఛా సంస్కృతసమేతరా

పఞ్చాశత్ సంస్కృతస్య వర్ణాః

ప్రాకృతస్య కతిపయన్యూనాః

అత్ర ద్వివిధా అదిదు ర్వర్ణ్యావైచావచో బిన్దుయుగమ్.

కగచజయుగటడణతదనపబమయరలవ సహాళాస్తు హలః

ఋగ్విసర్గయుఙ్ఙఞశషా స్సంస్కృతిసమయోగినః

కచటతపాః పరుషాః

గజడదబాః సరళాః

ఉభయేఽక్షపాః

హలః పరే స్థిరాః

చస్తాలవ్యే తాలవ్యః

అన్యత్ర దన్త్యః

అక్త్వాదిషు. (కంచంత- కాచాకు-పచ్చా క్త్వాదీనా మక్త్వాదిత్వా త్సాధుత్వ మవగన్తవ్యమ్)

రాజన్యవిభ(క్తౌ)చః)

ఇతో బహువచనే సంస్కృతసమస్యోపధా చోః-(ఇత ఉదన్తస్య ఉపధా తాలవ్యో తాలవ్యా నస్యాతామ్)

తౌ సవర్ణౌ-(దన్త్యతాలవ్యౌ సవర్ణౌ)

విభక్త్యాగమచార్థోనుద్రుతః- (ఆగమ విభక్తిటికాన్తచార్థోనుద్రుతః)

తదిష్టం ద్రుతప్రకృతికమ్
అన్యత్కలా
జతి బిన్దుః
నస్థిరపరః
డుజీట్కః పూర్ణః
హ్రస్వా త్ఖణ్డస్యవా
ఇంకారాంటచుండుషు
పవాదే ర్నిత్యమ్
సర్వత్ర రలసంయోగే సమానపదే.
(రలసంయోగే ఇతికిమ్- మూండ్చు ఇత్యత్ర అతఏవ నపూర్ణః)
నదీర్ఘా త్సాంస్కృః
అన్త్యాక్షరంటేః
అచఃప్రథమా త్సర్వమఙ్గం సమానపదే.
యణాలఘుః (లఘుశ్చ)
ఏజప్లుతో హ్రస్వః
చితోహలో ద్వే
జిత్యచి (జిత్యచి హలో ద్వే)
చితః ప్రథమస్య. (ప్రథమస్యకిం- పుడుచో డస్య మాభూత్, అప్పుడు)
సర్వత్ర సంయోగే సమానపదే-(ఎనమలోమ్మయో ర్నకః పూర్ణబిన్దు ర్నిత్యం స్యా త్తూమా- ఎనమందు ము, తోమ్మందుము.)
ఆశ్వాసాన్తే వివక్షితైకవిభక్త్యా విశేష్యైర్గ్మంగళం కుర్యాత్
తదుపవ్యాఖ్యా విశేషాంతైః
అచః ప్రాణాః
ఏ జ్వక్రః
ఐ జ్వక్రతమః
హలః ప్రాణినః
దయః పరుషాః

జశ స్సరళాః
శేషాః స్థిరాః
నోర్ద్రుతః
ఋవర్ణ రలతుల్యౌ
సమాసే బహులమ్
పాదాద్యక్షరం యతిః
ద్వితీయం ప్రాసః
లగౌ గలౌ వహలా
నహలా సూర్యా
నలనగసలభరతా ఇన్ద్రాః
యాద్యాః ద్విగలాద్యా శ్చన్ద్రాః
వాదయశ్చ గణాః
ప్రత్యయో వర్ణకః
చవర్గయో స్తాలవ్యః
అన్యత్ర దన్త్యః
అనుస్వారా ద్వర్ణకస్య టః (దష్టః)
దోడో న్యతరస్యామ్
నవసతౌ- (నస్థానా ద్దోషో అన్యతరస్యామ్)
ధాతువ జన్యోపి
మహాన్తో౽స్త్రీతిర్యగ్జడాః
పేలపిండిప్రభృతిషుములోపో దృశ్యతే.
కర్తృకర్మ్మణోరభ్యాసస్తత్
నత్రిసంయోగః
ద్విపూర్వలోపదా ల్లోపః
బహువచన ఇతి వక్తవ్యమ్ (అన్యథాంపాలులోపల నిత్యత్ర లత్వాపత్తిః-లోపలనిత్యస్యాత్ర సుప్త్వాభావాత్.)

(2) సన్ధిపరిచ్ఛేదః.

అచోయ డచః పరా దచి

ఉతోఽచి (ఉత స్సన్ధిః)

విభక్తే రప్రథమాయా బాహుళమ్

చువర్ణకస్య

అతః

ఇతః కిమాదేః

ప్రథమోత్తమయో ర్వా

నిత్యం మధ్యమస్య

న క్త్వః

క్వాపి సవర్ణే దృశ్యతే.

అచో అపదాదా వనాద్యవకోః

ద్రుతలోపే

ఆమ్రేడితే ప్రాయః

ఆకా

కుత్వాదేః టే ష్టుచ్

నిగ్రాడు నిగ్రాయి చెయ్యాదేర్లోపః- పదాదావే వేష్యతే- వాయిగిడి- హాలి బహుళం-

ప్రథమామాత్రా త్పరుషాణాం బహుళం గసడదవాః

నాచ్ఛికా ద్ద్రాసే సాంస్కృతికానామ్

జడసంబోధనకాకుభ్యో వా

సమాస ఇతి వక్తవ్యమ్- (అన్యథా కడునలుకే త్యత్రాపి స్యాత్ - నచ నుకా వ్యవధానాన్న భవతీతి వాచ్యమ్. స్వాఙ్గస్య స్వవ్యవధాయకత్వాభావాత్)

పీచికాపత్రికాభ్యాం పరస్య ద్రోఽత్తరపదే.

పడుగొమ్మలి త్యాదిషు న ప్రతిషేధః ఇతి వక్తవ్యమ్

ఊరుంగాయే త్యాదిషు నుగపి దృశ్యతే.

నిత్యం ద్వన్ద్వే

దీర్ఘా ద్బహుళమ్

కొనుటే రనుప్రయుక్తస్య మః

ప్రతి ప్రకృతికా త్సంజ్ఞాః

కన్యాదిభ్యో ద్రుతలోపిభ్యః పరుషాణాం గజడదవాః- (కన్నెదరి ఇతి వా కన్నిదరి ఇతి వేతి సన్దేహః)

శేషు ద్రుతస్య బిన్దు ర్బహుళమ్

లోపో న్యత్ర

నాచి

ఉతః సుపో వా

సువర్ణకే అనాదేః- మేనోః క్వాపి (పూంబోండి)

నిత్యం సమాసే

న సోదరాదిషు-(ననుకి సోదరాదిషు)

షష్ఠీయి ద్రుతస్య పూర్ణబిన్దు రన్యతర స్యామ్

నచయ శ్చరి వికృతిః

ఊద్ధృతో రందా నుగ్నిత్యమ్

ముక్కుకో ర్వా

నపదాది హ్రస్వా త్ఖిణ్ణాలోపా

వికృతిశ్చ పరుషాణాం ఖరి

ద్రుత స్యాచో వా లోపః

నిత్యం సమాసే

ద్రుతాత్

మధ్యమయో ర్వా

నాచి

కుప్పకాద్వా

సర్వత్రామ్రేడితేముజః-(నిచ్చనిచ్చలు, సారెసారెకు, తేపతేపకు, వారివారికి, వారివారిచేత, తమతమవలన, తడవతడవకు, ఇత్యాదిదర్శనాన్నాస్తిః ఇత్యేవన్యాసః కర్తవ్యః)

కేషాంచి త్తేః

సుపః

కడాదే రాగస్య టచ్

త్రోప్వాదే ల్లోపః- తోద్రోపు, రారాపు, రారాపిడి.

ప్రాస్వే ద్విర్వచనే హల్యాచ్ఛికస్య నిత్యమ్

చః పరసవర్ణః

అనుకృతౌ విసర్గస్య లోపః

హలో ద్వే

దీర్ఘా ద్బహుళమ్

మః

ఓన్నమసో అతః

వువిషయస్య నిత్యం వుక్

నాసన్ధి ర్వాక్యవిరామే దోష ఇత్యాద్యాః

సుక్ప్రత్యేవిభక్తౌ

నిత్య ముద్వృతౌః

జికిషష్ట్యో రచి సమాసే- (కొమ్ముకొనేత్యాదిదర్శనా ద్విధి రయం ప్రాయికశ్చ వక్తవ్యః)

హల్యస్మిన్నపి దృశ్యతే

కొమ్ముకోనేత్యాది దర్శనా దస్య క్వాప్యప్రవృత్తిః

అత ఉకనుస్య

చిఱుతాదా వుల్లోపః

పోతౌ తద్ధితే

నఖరి పరుషాణాం వికారః

నస్వత్వం గురువిరామబంధాన్తే

ఏకవదేచ

లటిః

సుక్ప్రోకో రన్తా దేకవచనే సేతి వక్తవ్యమ్

పత్యాదా వనుబిన్దో పూర్ణబిన్దు ర్బహుళమ్

పొదరిల్లు, బొమ్మరిల్లు, వాలురమ్ము, పాఱురమ్ము- ఇతి నిపాతసూత్రమ్. కొని పోవోః కొంపోవుః, విజయముచే మోక్షంచేయుః- (ఆగమునే) కర్మణిపత్యశేషుయుచః పూర్ణబిన్దుర్వా.

నాచః

మతా న్నిత్యమ్

అదన్తానాం నిత్య ముంద్వాదయః

ప్రాంతాదే రుత్తరపదే బహుళమ్-(ప్రాంత, లేంత, క్రేవ, పూఁవు, ఆవు) తథా స్యాస్మిన్నితి ప్రయోగతో వేద్యః-సూత్ర మిదంప్రత్యాఖ్యాయ గణసూత్రం కర్తవ్యమ్.

శేషస్య క్రిందోః క్రీ నిత్యమ్

సంగోర్వాదయః-(ముంగాలు, ముంజేయి, ముంగొంగు, ముంగురులు, ముందల)

కొంధూ? కొంజప పూఁబోఁడి

ను క్వరుషేషు

కుతశ్చి ద్ధలో ద్వే

నవాద్ధా త్వార్వ్యాదిషు

ప్రాస్వేద్విర్వచనే హల్యాచ్ఛికస్య

చో హాలి పరసవర్ణః
యస్యాపిదృశ్యతే డప్పి (డుజీ)
ద్రుతస్యాపి లోపో న్యతరస్యామ్.

శేష స్యాంగలోపే అవిశిష్టస్య.
ఋతః షష్ఠ్యా ను ము త్తరపదే.
ఉకః......

(౩) అజన్తః పరిచ్ఛేదః.

మహాన్తో స్త్రీతిగవ్యాణ్డాః
తద్వి శేషణాని-(అమహద్వ త్ప్రిశాచా ద్యా గ్రహాభూతగణాస్సదా। క్లీబా మిత్రాదయః పుంవ ద్విభాషా మ హదర్థకాః)
క్వాపి వ్యత్యయోపి దృశ్యతే
మిత్రాద్యాః క్లీబాః పుంవద్వా
డుమధ్యలో ప్యుజీః
జీతి బిన్దుః
డుముపులవ స్సుసః
అసో నుః
చేతలోడా గ్సాసః
కువర్ణలో యినాసహా కయీత్యుదీరితో బుధైః-(అయుంతాన న్న సమ్మతః-తథా నహీష్యతే సతా-అయినాస హాక్తోః కయివితినిర్దేశః-అత ఏవ త త్రసర్వాంశమాత్రస్య వశిత్వ మూరీ క్రియతే- సంభూతగ్రహణఫలంతు నకో నివృత్తిరితి ధ్యేయమ్)
కొఱకు కయి జేసః
వలన కంటె పట్టయో జసిసః
కు యొక్క లోపల జసుః
అందు నా జీఘః-(అఙ్సుక్-జీపః.)

నుక్ గ్వాళః-(గ్వాబాదేశస్య నుగాగ మస్య స్యాత్)
ఉవృతో రండా
నుక్సాకో ర్వా
న కయి షష్ఠి యొక్కానామ్
చేతలోడ లోపలానా మస్యస్య లోపః.
ఏకవచనస్య డుమతో వానిః-(ఏక ఇ త్యనుక్తే లటాసహితాదపిస్యాత్ స్వాంగస్య స్వవ్యవధాయకత్వాభా వాత్)
క. దనుజాలయాంవుల వసుఁబుఁడు, దన దిక్కున నునిచినాఁడు తత్కార్య ముక్తె, మనకుం బోవలె నిర్దెస, కనఘా చనఁదీరు నేని యనుగు మ చటికిన్.
ఏః కునువ్రక్రియాణామ్ (ఏః కునువ్రా నా మయుష్మదః)
ఇతోడుజీః నాదేశో నుమతిః
దీర్ఘస్య నామ్నో హ్రస్వః
వృథాయా వా
నపదా ద్యేకాచః
లు జసః
శసాదే ర్బహువచనస్య లట్
ఉలో జడా దేకత్వేనః

జడా ద్యుతోందో ర్నః
న మా వివా తమభ్యః.
మన మేమో ర్వా- (మనల మర్ణానుల కుదిరా బిడి)
తస్యకాప్యపి నగంగా
షష్ఠీ సమాసే
నిత్యముద్భృతోః కా
దుబలో భిన్నగా తేకవచనే
ఊదృతో ర్వా
మహతః పుంసి దుజ్
సోరితి పూరణీయమ్
అత ఉః
దీర్ఘపూర్వలోపధా తుస్సో లోరః.
అమహత్ క్లీబాభ్యాం సోర్యః
ధుగరో వా
పితాద్స్సుబా (పితాః-సు-ంబావా)
చరితాదిభ్యో బహూళిం లోపః.
అనుపసర్గనస్య
స్త్రియః
ఇగ్లారాయుగ్భ్యసోః-(ఇగ్లాగ్లైయుగ్భ్యః సో నిః ఇతి వక్తవ్యమ్-ఉత్సృష్టాను బంధస్య చ కేవలస్య చ ఉగిత్వేనేన సంగ్రహాత్)
వృద్ధాదే ర్డజో వా
సాధోర్యతః సంస్కృతా త్సబుద్ధే రత్.
అనుపసర్గనస్య.
అతః క్వాపి సంజ్ఞాయామ్ (జరగఫి)
భృశాదే ర్నః వా
కుత్రచి దాద్యబహువచనవర్ణకయోః
నిత్యం సురాభూమ్ని స్వర్గేషు.
స్త్రీవ దసిద్ధసమాసే
అసురో వా

సర్వత్ర దూతాదయః
మహత్త్వే బహుళమ్
కంధరాదయః క్లీబవత్
బహువచనే నిత్య మిత ఉః
అచ్ఛిక స్యాపో త్తమస్య చేతః
నరలవోపధాస్తాన్తాదీనామ్
ఓర్గోరుః
ఉగ్బహుళ మసౌ
పురో న్మహతః
మహతో వుః
గోర్నిత్యమ్ (తౌగోర్నిత్యం)
జస్యాదే ర్వో న్లోపః- జస్యాదేర్వో వా లోపః
క్వా వ్యచ్ఛికస్య వుః
భువో భవిః (క్షితౌ నిత్యమ్)
కర్త్రాః ఉవ న్నిగమాది
ఋతో డం
విధాత్రాదే ర్వా
ఈవర్ణైః
అస్త్రీవిషయచ్ఛఋతో డః-(ఋకారాన్త స్యాత్రాతిపదికస్యడ ప్రత్యయస్యాప్య తుస్త్రీప్రత్యయవిషయస్యః స్త్రియా మేతస్య స్త్రీప్రత్యయ విషయత్వే న స్త్రియాం నస్యాదితి త్యర్థః)
కర్త్రాదేరత ఉః
తస్య గోరు ద్వేశా
వర్గాదే ర్వా
గోరూర్గోద్వా
నావో నావః
ఉతి సంబుద్ధే రః
ఆనితో రామ స్త్రీనే రీర్ఘోవా.

దూరాద్ధూతే ప్లుతః
మహాదుల్లో ప్లుత్
నిత్య మార్గ్గిసః
మధ్యమ యోగే వా
నగారో॥
అనుప్రయుక్తస్య లారశో లోపః
హలన్తం స్వన్తం ప్రాతిపదికమ్
అన్త మనున్తతుల్యమ్
అకసర్వనామస్థానమ్
ఇక్చ-(యద్వా అగికా సర్వనామస్థానమ్)
ఋగ్గిలః
దీర్ఘాజ్జిద్వా
మతుపం
ఋత్త్వగాదే రస్
విద్వదాదిమతుపో ర్నిత్యమ్
హ్రస్వో ర్విద్వదాదిత్వం వక్తవ్యమ్
స్త్రీప్రత్యయవిషయస్య స్త్రియాంవా-స్త్రీప్రత్యయం యథానుశాసనమ్-విశేష్యనిఘ్నశ్చ-పుంస్యమహాలో మహాత్మ్యాం స్త్రీవ దాలుః-క్వచిద న్యస్యాపి-వేదాదేః- నిత్యముకః-బల్లిదాదేః- బాహుళికా న్నసమాస్య ని త్యం-మనుమరాలు-భీర్వాదిభ్యః.
దేవశర్మాదే రనుపసర్జనస్య డః
మహాలో భగవదాదే రానఙ్వా
ఆత్మే మనిచోః
పురోధసః
నిత్యం యువాదేః
వేధసః- (అనుపసర్జనస్యకిం- పోషితదే వశర్మండు, మహాత్ముఁడు, మహామహిముఁడు-అక్రోధపురోధుండు, తోరాధితపురోధసుఁడు, ప్రాప్తయౌవ్వం డు, తోషితవేధసుండు, తోషితవేధుండు)
స్త్రీవద్ధః-పుంసి మహాలో బ్రహ్మణః.
పాకృత మప్రయుక్తమ్
ప్రకృతిద్వితయమ్
స్త్రీయాం బల్లిదా ద్యదన్తానో మాలు రనుప్రయుజ్యతే- ఇహాల్భ్యాం చు క్పుకో రుట్- ఆలా వనుప్రయుక్తే.
రాజ్ఞ ఉక్
జగదింద్రజితో ర్లోపో వా
అపయఃప్రభృతే స్సః
నిత్య ముపసర్జనస్య
అత్ర మహాతో నుపసర్జనస్య
అప్సరసామ్
హ్రస్వో రిక్- (హ్రస్వోః-హ్రస్వదివి ఇతిన్యాసః కర్తవ్యః)
నభవదాదే రత్రయోగః
స్త్రీవత్ జీత్

—॥ ఆచ్ఛికాః. ॥—

ఆచ్ఛికా బహవః స్త్రీసమాః
కేచన క్లీబసమాః
బల్లిదాదయః సంస్కృతతుల్యాః
తుకసోని ర్ణుజ్ (మహాతో డుజ్ జీతస్స మాసః అహామతో మతక్)
ఈకాభ్యాం తద్ధతాభ్యాము నిత్యం తద్ధితే- వన్నెకాఁడు, చిన్నెలాఁడి, తద్ధితే కిం, గిన్నెయయుండు, అన్నె లరము.
మహాతశ్చ మగాదేః
క్వా ప్యమహాతః

ఇయస్య పర్నామ్నః (ఇయస్య నామ్నః
 ఏః బహుళగ్రహణం కర్తవ్యమ్)
సస్థి యూదేః
నిత్యం తద్ధితే
ఎడా లేర్లోపః
మాంతో సో నిరుం
కలన్వాదే ష్టేః కుక్
రేనుగోన్వో ర్గజ్
నిత్యం సమాసే
తౌ బహువచనే
లుక్వేన్వాదేః
జామ్వాదే ర్వా
మాడాదే రతః
డలటరా ముతః
కోటేః-(రోటిః)
లడోరద్వియుక్తయో రలఘు ర్గః
అస్యమహతోడ్యక్ మగాదేః
తదేతదో ర్వా
షిత స్తద్ధితస్య
బంధు శ్వశ్రు వాచినో ర్ముకం
నిత్యం లః
డో బహువచనశ్లిష్టస్య
నళో ల్లోడా లలస్య రలోః
అస్యదు మహతో డ్యక్
తదేతదో శ్నిత్యమ్
తేడు జ్నిత్యమ్
అమహతః కాషః (గిజిగాడు)
లోరాల్వాదే ర్ద్వః
ఉపవిభక్తే స్సలోరుణ్వా
డౌపవిభక్తిసలో డుణ్వా
తేః
డ్వానిత్యం లోరః

పగతాదేర్మహతః
పగాత్తుషాత్ రటోతోవా
మహత స్సర్వనామ్నః
కాదలఘుః
అనాగమా త్త్రాషః-(అనాగమాత్త్రాషః
 నిత్య మలఘుః-అతః చూపఱు)
చెయ్యోర్వా
అత స్తద్ధితాత్-(వేటకాఱు)
క్వాపిహలో రలయో రుహ్లలౌ)క్వాపి
 వ్యంజనా ద్రలయో రుహ్లలౌ)
రాగమా న్నిత్యం రోలః

—। సర్వనామాని ।—

అన్నిప్రభృతిసంఖ్యా స్సర్వనామాని
తదాద్యా స్త్రయ స్త్రికః
త్రికస్య తచ్ఛబ్దోనుప విశ్యతే సుపి
ఇత ఏకవ దమహతః (ఇ దేకవ
 దమహ త్త్వే)
సంఖ్యాయా అస్యార్థబాహుళ్యే (అ
 స్యార్థబాహుళ్యే సంఖ్యా)
నిర్ద్విత్రౌ ద్వితీయాదౌ
దు డేకవచనే
దాన దీన దేన ఇతి రూపాణాం కిం
మానం ప్రణేతవ్యమ్
నిలోడుణ్ణన్యతరస్యా మజౌ
మహతోపి జిపః
అనాగమా ద్రటో నిత్యం రిః (అసం
 యుక్తరటో నిత్య మిః)
తదేతదో ర్బహువచనే ర్ణ
నిత్యం వు ట్సుపి
తే స్తత్స్వాజాయా మేకవచనే
ముగ్గురికి నలుగురి కీటి

కొంచెపుబుద్ధులు మానుము, వంచన కపటంబు విడిచి వనజదళాక్షున్
ఉంచుము చిత్తములోపల, నెంచిన మదియెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

మనసును బ్రాణము నొక్కటఁ, బనుపడి భ్రూమధ్యమందుఁ బరిణతమైనం
గననగు సంతత బ్రహ్మం, బెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

కనుదృష్టి లక్ష్యమందున, నెనయించినఁ గాని లేద యెఱుకయు సుఖమున్
వినినంత బ్రహ్మమానా, యెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

అది యిది యనియెడి దృశ్యము, లొదవక నిదమాదివృత్తిలో వెలిఁగెడిస
చ్చిదమృతనిర్మలగగనం, బిది యనరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౪౪

కదలక యుండెడి పదమున, సదమలమతి మనసు నిలిపి శాంతాత్ముఁడవై
కుదురొందె బ్రహ్మతత్త్వం, బిది యనరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౪౫

మది నాత్మతత్త్వమెఱుఁగుచు, సదమలచిత్తమున బహుళసంకల్పముల
స్మద మణఁచి సచ్చిదమృతం, బిదియనరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

మదమత్సరాదు లుడుపుచు, వదలని గురుపాదభక్తివాంఛాభిరతిం
బొదలుచు సచ్చిద్రూపం, బిది యనరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

మచ్చికమాయల సతతము, ముచ్చటగా నున్నచింత మొనయక నీవున్
అచ్చుపడ గురుని గనుటది, హెచ్చుటరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

కంతుకము క్రియను సతతము, గంతులు వేయుచును దిరుగు కఠినపుఁ జిత్తం
బంతయు నణఁచినయప్పుడె, గొంతైనను సుఖమటన్న యెఱుగుడికన్నా.

సంచితము తెగును నిలువదు, నుంచిన లక్ష్యంబుమీఁద నుపరతి గన్నన్
మించొకటి కానఁబడు జగ, మెంచఁగ మదియెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

గంగకు యమునకు సందున, సంగతిగాఁ ద్రోవ గనిన సమరస మహా
రంగైన బ్రహ్మపదమున, నింగితమా నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౫౧

బిందువు నాదముఁ గళయునుఁ, బొందుగ సరికూర్చినపుడె పొసఁగును జిత్తం
బందుకొను బ్రహ్మబోధం, బిందున మతియెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౫౨

వింటివి నాదము గ్రక్కున, నుంటివి చిత్సౌఖ్యమందు నుపరతితోడన్
అంటివి బ్రహ్మము నేనని, యింటన్మతియెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౫౩

యమునను నుండెడిచిత్తముఁ, గ్రమమున గంగకును దార్చి కైవల్యముతో
సమనస్కం బొనరించుచు, నమలం బగు నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౫౪

గంగను నుండెడి చిత్తము, సంగతిగా వాణియందు సమరసమై ని
స్సంగత బ్రహ్మము తా నగు, నింగితముగ నెఱుకగన్న యొఱుగుడికన్నా.
గంగను యమునను సతతము, రంగుగ విహరింపుచున్న రమణిని వేగఁ
శృంగాటము నీక్షించిన, నింగితముగ నాదమన్న యెఱుగుడికన్నా. ౫౮
బిందువు నొందిన చిత్తము, నందుకు మూర్ధ్వంబుగాను నమరిన ప్రభతోఁ
జొందించి బయులు గనుచుం, దిందిరతో నెఱుకగన్న యొఱుగుడికన్నా. ౫౭
బిందువుఁ గనుఁగొనినంతనె, యందుకొనుం దిన్నగాన యాపోజ్యోత్యా
పొందున బయలగు విశ్వో, మ్మిందిరకృప నెఱుకగన్న యొఱుగుడికన్నా. ౫౮
కోటరముఁ దాటి వేగము, పాటిల్లుచు నున్న కన్యభావము గనియా
తేటగు నానందం బను, నేట విహరింపు మన్న యినకులకన్నా. ౫౯
చిత్తము నిలుచుట యరుదా, యా త్తఱిఁ జర మచర మెల్ల నీశ్వరుగానే
బత్తిని నత్తిన చిత్తం, బెత్తఱిరా తెఱుగకన్న యినకులకన్నా. ౬౦
దృశ్యము దర్శన మొకటై, నశ్వర మగునిహము మఱచి నాదము గనుటే
వశ్యము సహజానందం, బీశ్వరకృప నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౬౧
చూపును మనసును నొకటై, ప్రాపించినయంతలోన ఫాలాగ్రమునం
బ్రాపగు ప్రభ కనఁబడునా, యేపున మదియెఱుకిగన్న యినకులకన్నా.
అష్టాంగపూజ చేసిన, శిష్టత నీమనసు నిలిచి శివపద మొందు
స్పష్టమగు దృశ్య మత్తఱి, నిష్టముగా నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౬౩
మూలపుబంధము నీవును, జాలఁగ బంధించితేని సమరస మారా
తేలగు చిత్తము నంతట, నీలీలను నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౬౪
శృంగాటమందు సతతము, రంగుగ విహరింపుచున్న రమణిని నీవుఁ
సంగతిఁ బొందుట యరుదా, యింగితముగ నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.
చూపులు రెండును నొకటై, ప్రాపించిన లక్ష్యమందుఁ బ్రజఁ గనవచ్చుఁ
దపున నంతట బయలౌ, నీపగిదిని నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౬౬
కోపము నుబ్బును గర్వము, నేపున దిగనాడి నంత నిం పొనరించుం
జూపునవృత్తికి సహజం, బీపనుపున నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౬౭
బిందువు నేత్రముమధ్యను, బొందుగఁ గూడుండునట్టి పోఁడిమి గని యా
పొందునఁ జిత్తము నిల్పిన, నిందిర నీ కబ్బు రన్న యినకులకన్నా. ౬౮

తా నని తెలిసిగిన తెలుపే, తా నని మది నిల్పనేని తలఁ పుడిగి తగం
దా నగుఁ బరమానందం, బే నని మది తెలియకగన్న యినకులకన్నా. ౨౨
గురువాక్యము సత్యంబుగ, నిరవొందఁగ నిల్పనేని యిందిర తనకుం
గరుణించి ముక్తిత్రోవను, నెఱిఁగించుర తెలియకగన్న యినకులకన్నా. ౨౩
చిత్తము ప్రీతులు మఱచిన, నత్తుకొనుం దిన్నగానె యానందము, తా
నత్తఱి మఱపగు జగమిా, యెత్తున మది తెలియకగన్న యినకులకన్నా.
మరిగినవిషయము లుడిగిన, నిరవొందఁగ బ్రహ్మబోధ నెఱుఁగఁగవచ్చున్
గుఱిగని విడువుము దానిని, నెఱిఁగినమది తెలియకగన్న యినకులకన్నా.
వాయువు చలనము వాసిన, వాయక యుది కూడె నేని బ్రాపగు మన సా
చాయను గనఁబడు విశ్వము, నీయనువున తెలియకగన్న యినకులకన్నా.
దేహంబు కీడుమేల్లను, దేహికిఁ బ్రాపించి యుండు దేహముతోడ
న్నోహము దిగవిడిచిన యు, ద్దేహంబును జెందుచన్న ధేయుని కన్నా. ౨౪
తన్నెఱుఁగునెఱుక బ్రహ్మము, పన్నుగనాయెఱుకఁ దెల్పు ప్రభుఁడే గురుఁడా
మిన్నగ వారిపదంబుల, నెన్నుచు మది తెలియకగన్న యినకులకన్నా. ౨౫
నిరతంబు బ్రహ్మపదముసఁ, జరియించెడి యోగివరునిఁ జేరుక జగముల్
మఱవక బ్రహ్మము తానా, నిరవొందఁగ నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.
జీవత్వ మొందినప్పుడె, భావింపఁగ దేహబాధ పాయకయుండున్
జీవుఁడు సంవిగ్రాహము, భావించిన లేవురన్న భవములు కన్నా. ౨౬
జీవుఁడు చేసినకర్మము, భావింపఁగ దేహమగుచు భంగము నొందున్
జీవత్వ ముడిగి బ్రహ్మము, నీవై విహరింపు మన్న నిజముగఁ గన్నా. ౨౭
జీవుఁడు జగమున మరిగిన, వేవేగమె దేహమెత్తి విహరించునయా
జీవుఁడు తత్త్వముఁ జెందిన, నావెరపున బ్రహ్మమన్న యఱుగుడికన్నా. ౨౮
మారుతము మనసు నొకటై, సారెకుఁ గూడుండెనేని సమరసమొప్పం
జేరును బ్రహ్మపదంబున, నీరీతిని నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౩౦
అంతర్లక్ష్యమునందున, మంతనతోఁ గూడి నీవు మార్గము గనినన్
సంతతము బ్రహ్మబోధం, బింతేరా తెలియకగన్న యినకులకన్నా. ౩౧
నాసికముకొనను జిత్తము, భాసిల్లును నందు నీదుభావము కుదురై
యాపచెడి నిల్చినంత న, దే సుఖముర తెలియకగన్న యినకులకన్నా. ౩౨

అన్నమయప్రాణమై తగుఁ, జెన్నుగఁ బ్రాణంబువలనఁ జెలఁగును మనసా
పన్నత జ్ఞానం బేకత, మెన్నఁగ నానంద మన్న యినకులకన్నా. ౮౩

నాసికముతుదను జూపులు, వేసారక నిల్చెనేని వేగమె కళకుఁ
డాసును జిత్తం బంతట, నీసున మది మెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౮౪

స్థూలము కనుగొన్నఁదగు, లాలితముగ నాదునాదు లలనయె సూక్ష్మం
బాలోఁగారణ మాప్పై, ద్రైలెడికళ పురుషుఁ డన్న వినరా కన్నా. ౮౫

ఇంద్రియవృత్తులు మనసే, సందడిపడకుండ నిలిపి సమరస మొప్పం
బొందించుఁ దత్త్వమందున, నిందిరకృపమెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౮౬

వృత్తులు బన్నిన మనసగుఁ, బొత్తుగ నొకచోటఁ గూడి పొసఁగిన నెఱుకౌ
నిత్యము దానిని నెఱిఁగిన, యత్యాత్మ నది బ్రహ్మ మన్న యఱుగుడికన్నా.

కొందల మందఁగ నేటికి, సందేహము వీడి నంత సమరస మొప్పం
బొందును జిత్పద మందున, నిందిర నీ కబ్బురన్న యినకులకన్నా. ౮౮

సందేహ మేల వినుమా, పొందుగ నిన్నాళ్లఁ గూడి పొసఁగిన సుఖముం
జెందక విషువము యంతట, నిందిరకృప గలుగునన్న యినకులకన్నా. ౮౯

ఎఱిఁగినపురుషుం డంతటఁ, దిరముగ మఱి యింటనున్నఁ దిరుగుచు నున్నం
బరతత్త్వంబునఁ జిత్తం, బిరవొందఁగ నిల్పురన్న యినకులకన్నా. ౯౦

తనువెల్ల వెనకనేటికి, గనుపాపలనున్నరూపు గనుఁగొనినంత
నిర్వసవస్తు బ్రహ్మబోధం, బెనయించుర మెఱుకగన్న యినకుల కన్నా.

మాయపుజగమున సుఖ మని, యేయెడ విహరించుచున్న నింపొదవదయా
చేయుము గురుపదసేవను, నేయనువున నెఱుకగన్న యినకుల కన్నా.

తనువునఁ బుట్టిన మన మది, కనుఁగొని యది యణఁచి నీవు కాలాంతకునిఁ
గనుసన్న నెఱుఁగ మూర్తిర, యెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన

ఇంతని విడిచియుంతనె, సంతోషముతోడ మనసు సమరస మానా
చింతలు వీడిన ఫల మిది, యెంతైనను నెఱుకగన్న యినకుల కన్నా. ౯

గంతులు వేయుచు సతతము, నింతులపొంతలను జేర నింపొదవదయా
సంతతము గురుని గనఁదగు, నెంతైనను నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

ఇంద్రియవృత్తులు తానే, సందడిపడకుండ నిల్పి సమరస మొప్పన్
అందెడి తేజము తానే, యుందున మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౯

అంతయుఁ దా నని యుండుము, యంతకు మది నిల్పదేని నంతకు వెలియై
సంతోషమంది నిల్చిన, నంతేరా యెఱుకగన్న యఱుగుడికన్నా. ౯౭

జగమును బ్రహ్మము నందున, జగమందున బ్రహ్మ మందుఁ జెందదు వానిన్
వగవక కనుమిా నీమది, నగణితముగ నెఱుకగన్న యఱుగుడికన్నా. ౯౮

కాయము నమ్మినయంతనె, మాయను హెంత వగుచుఁ జాల మనుతలు గలుగుం
గోయుమి యరిషడ్వర్గం, బీయనువున నెఱుకగన్న యినకులకన్నా ౯౯

కనవలె విశ్వము మన మని, కొనవలె గురుపూజ సేసి కోమలపదముల్
మనవలెఁ జిత్పదమందున, నెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

చిత్తము చిత్కళయందునఁ, బొత్తుగఁ గూడుండెనేని బొలఁతుకకృపచే
నత్తదు సంశయ మంతట, నెత్తర యిది యెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

యోగము వల్లనె చిత్తము, వేగమె కుదురొంది జ్ఞానవిభవముఁ గనురా
బాగుగ నంతయుఁ దానై, సీగతి మది నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

కర్మము గతియే సత్యము, నిర్మల మగునీకుబుద్ధి నిరతము దానిన్
అర్మిలి బెనఁగుచుఁ దిరుగును, మర్మము దైవంబుదాని మనుపురకన్నా.

కర్మమునఁ బుట్టి జీవుఁడు, కర్మము తనతోడఁగాఁగఁ గాలము పుచ్చుం
గర్మవిహీనం బైనను, నిర్మలమగు యోగమందు నిల్పురకన్నా. ౧౦౪

కర్మంబు నిండి యుండఁగ, నిర్మల మగుబోధనొంది నిలుకడఁగను నా
కర్మము విఫలం బైనను, మర్మము గని జ్ఞానసిద్ధి మనురా కన్నా. ౧౦౫

మనసు తిరంబుగ నిల్చినఁ, దనువెల్లను జ్ఞానమయము తలఁగక నిల్చుం
గనుసన్న నీవుగనుమిా, యెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా ౧౦౬

విశ్వం బంతయుఁ జిత్కళ, నశ్వర మగురూప మొంది నయ మెఱుఁగరయా
శాశ్వతపరమానందం, బీశ్వరకృప నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౧౦౭

కరువలిఁ జూడఁగ బ్రహ్మం, బిరవొందఁగఁ గానిపించి యింపొనరించున్
మఱువక దానినిబొందుట, యెఱుఁగురమది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా ౧౦౮

దేహం బంతయుఁ జిత్కళ, యూహింపుము మనసునిలిపి యుపరతి గనినన్
మోహము చెడికనఁబడురా, సోహంబని యెఱుకగన్న సొంపునఁగన్నా ౧౦౯

మనసున వృత్తులు నిలిపెడి, యనువున్నది వినుము నీవు ననవరతంబుం
గనుఁగొని చిత్కళ యంతట, నెనయించిననిల్చురన్న యినకులకన్నా. ౧౧౦

కర్మము చక్కన నైన, న్నిర్మలముగ యోగసిద్ధి నిరతము గల్గుం
గర్మము వితథం బైవ న, కర్మము పొంతను ఫలంబు గలుగుర కన్నా. ౧౧౧

బిందువు నాదము దేహము, పొందుగ నీరెంటి యందుఁ బొసఁగినకళ తాఁ
జెందిన బ్రహ్మము బయలే, యిందిర కృప నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౧౧౨

వెలయును జ్ఞప్తి యంతటఁ, దలపోయఁగ వేఱులేదు తత్త్వమునందుం
బలుచింతలుడుగఁ దానై, యలఁగఁబడు నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౧౧౩

చిత్తము చిత్తిఁ బొందిన, సత్తాటి నీమనసు వృత్తి యీసుడిగి తగఁ
హత్తును బ్రహ్మపదంబున, నెత్తెర యిది యెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౧౧౪

మనసును సుస్థిరమైనను, దనువు సదృశ్యంబు నొందుఁ దలఁపుడిగితగం
గనఁబడుఁ దేజం బంతట, నెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా ౧౧౫

గురుమాని బోధ చెప్పినఁ, బరఁగంగాఁ గర్మసిద్ధి ఫలమొసరించు
న్నిరతమునీమదినుంచుము, యెఱిఁగితివిర యెఱుకగన్న యినకులకన్నా ౧౧౬

కర్మగుణు తెలుఁగుటకునై, మర్మము గ్రహచార మనుచు మార్గము దెలియ
న్నిర్మల బుద్ధులు దెలియుట, యర్మిలి సది తెలివిరన్న యనయముకన్నా ౧౧౭

నడుమఁ గొన్ని తప్పుతెక్కడుగానున్న పద్యములు తీసివేయఁబడినవి. చివరఁ గొన్ని పద్యములు భావరహితములు, సర్థశూన్యములు, కన్నాయని చివరఁబెట్టి రచించిన యితరుల పద్యములు గలవు. అవియునిందుఁ జేర్పఁబడలేదు. కవి పేరు తెలియదు, కన్నయ్యయేమో!

శ్రీరస్తు

తేరపావనశతకము.

— కర్ణాట తేరపకవి —

— సీసపద్యములు —

శ్రీపార్వతీసూను సేవించి హరిపాదపద్మములకు మ్రొక్కి భర్గుc దలcచి
శారదాభర్త కంజలిచేసి పద్మను గీర్తించి గిరిజకుc గేలుమొగిచి
పలుకులజవరాలిc దలచి సుపర్ణుని నుతియించి హనుమంతు మతిc దలంచి
వాల్మీకులకు బహువందనంబులుచేసి పారాశరుల నాత్మc బ్రస్తుతించి
సీసపద్యంబులను (జెప్పి వ్రాసి) చెలcగ, శతక మొనరించి నీకిత్తుజగతి వెలయ
ననఘ కర్ణాట తేరపావన నరేంద్ర, రమ్యగుణసాంద్ర దశరథరామచంద్ర ౧

శ్రీరామపదపద్మసారసంగ్రహమత్తమధుపాయమాన(నన్నాననుcడను)
శ్రీరామనామ విశేష లేఖనసర్త్కాయమానకరాంగుళాంచితుcడను
అమలకర్ణాట (తేరప యనువాcడను) నాంచారమాంబికా నందనుcడను
బ్రాహ్మణాశీర్వాదపాత్రభూతుcడ సూరిసేనవా............
......మనీషులలోపలc బేరుcబొంది, నాcడ నీకృపcగృతిచేసినాcడc గోరి
నన్ను దయcజూడు(విరాకరుణాం)తరంగ, రమ్యగుణసాంద్రదశరథరామచంద్ర!

మొదలc బురాణార్థములు విని తెలుcగను గావ్యనాటకములగతులు తెలుcగ
ఛందాదిలక్షణశాస్త్రంబు తెలుcగను సంధిసమాసోక్తిజాడ తెలుcగ
(భావ)రసస్థాయిభావంబు తెలుcగను వృత్త్యలంకారప్రవృత్తి తెలుcగ
దత్సమతద్భవాంతర్గతాంధ్రమ్ముల భేదమ్ము తెలుcగ సమ్మోద మమర
నీపదధ్యానమున మతి నీకథావ, ధానమునc గైతచెప్పెదc బూని వినుము
అనఘ కర్ణాట తేరపావన నరేంద్ర, రమ్యగుణసాంద్ర దశరథరామచంద్ర 3

నిన్నెఱింగినుతింప నిగమాగమంబులు నేరవు బ్రహ్మాది నిఖిలదేవ
వరులెఱుంగcగలేరు వాచామగోచరచారిత్రుcడవునాcటc గోరి నేను
నిన్నుc బూని నుతింపనేర్తునా నేర నల్లైన నూరక యుండc గాదరమున
నిన్నెన్నc బూనుట నేటికి నావాక్కు చెలcగి పావనముగాc జేయcగాదె
నిన్ను నెన్నని వాక్కులు నిన్నుcజూడ, కన్నుకన్నులు కన్నులాసన్నుతాంగ-యనఘ

శ్రీరామ జయరామ సీతామనోహర కౌస్తుభమణిహార ఘనశరీర
తాటకాంతక పరంధామ కల్పితక్షేమ కామితప్రదనామ ఖలవిరామ
చిత్తగించి మదీయచిత్తము దయనుంచి నాకల్బిషము లోంచి నన్నుఁగావు
నీకన్న నన్నేలిలోక బున్నఁ లేరు పాపంబులను బాప భయము లుడుపఁ
జపలచిత్తుఁడమత్తుఁడశరణుఁడనీచ,వర్తనుఁడనెట్లు ప్రోచెదో(వరద)నన్ను-ననఘ
భానువంశాబ్ధి సంభవచంద్రమా హేమ రమణీయమణిదామ రామ రామ
బలవచ్ఛరౌఘనిర్దళితాసురస్తోమ రణరంగబలభీమ రామ రామ
మౌనిసన్నుతమహామహిమానుభవనామ రక్షితసుత్రామ రామరామ
కమనీయతరదేహకాంతినిర్జితకామ రాజితాభ్రశ్యామ రామ రామ
యాశ్రితాఖిలకల్పకారామ రామ, సామగానక్రి...మరామరామ,యనఘ-
దండంబు నీకు వేదండసంరక్షక దండంబు కంజాతధవళనేత్ర
దండంబు నీకుసన్మౌనిజనస్తుతచర్య దండంబు సంతతౌదార్యధుర్య
దండంబునీకు మార్తాండవంశోద్భవ దండంబు కీర్తిసత్పండితాళి
దండంబునీకుఁ గోదండకాండాన్విత దండంబు బ్రహ్మాండభాండజనక
దండమక్షప్రభంజనోద్దామబాణ,దండముక్షయసాయకాంతరితతూణ-యనఘ-
మారీచదనుజవిదారణాస్త్రపరాకు భానువంశోత్తంస బహుపరాకు
తాటకాసుసమీరదదంశశోకపరాకు పరమపావననామ బహుపరాకు
పాపభంజన జగత్ప్రథితచర్యపరాకు భవపాపమోచన బహుపరాకు
గాధేయసవనరక్షాదీక్షిత పరాకు పాషండమతదూష బహుపరాకు
పవనతనయానుమోదక బహుపరాకు, పంక్తికంధరసంహారబహుపరాకు-
దండంబు ఖండేందుమండనకోదండకాండఖండనబాహుదండ నీకు
వందనం బిందిరాసుందరీపదనారవిందసంగతదృష్టిళింద నీకు
జోహారు దేహాంతదేహవిమోహాభిదాహాభిధాననిధాననీకు
జేజె భూజోద్యాస రాజరాజద్గోత్రరాజకందర వేశ్మరాజనీకు
మ్రొక్కునిక్కుచెవుల్జక్కినెక్కుతూర్పు,దిక్కుదోరనేలువేల్పులదిక్కనీకు-ననఘ-
ఖలునైన దయఁజూచికాతు వన్నందుకు రూపింపగాకాసురుండె సాక్షి
యరిపక్షుఁడనియెన్న కాక్షీకరించుట కనుగతుండౌవిభీషణుఁడె సాక్షి
యాపన్నులగువారి నరసిరక్షించుటకును దండకారణ్యమునులె సాక్షి
హీనున్నైనను జగన్మాన్యుఁజేతు వన్నందుకు గుహుఁడె మున్నుందు సాక్షి
నీవు సర్వజ్ఞుఁడౌటనునిశ్చయించి, మెచ్చి ముద్రికహనుమకిచ్చిందె సాక్షి-

త్రిపురభీకరమహాదేవశరాసనభంగంబుచేసె నీబాహుబలము
క్షత్రకులాంతక జామదగ్న్య * * *
* * * * * * *
నీవైభవంబు
పరశురాముని భంగపఱిచినప్పుడు చూడవలనదా నీరౌద్రకలితవృత్తి
సాకేతపురమహాసౌధాగ్రమునఁ జూడవలనదా నీభోగవర్తనంబు
కన్నుఁగవగల్గినందుకుఁ గాయమందిఁ, ధాత్రిపైఁబుట్టినందుకు దండనుండి॥
కపులనైనిరులుగాఁగ్రకొని వారిచేఁ బనులు చేయించిన ప్రాభవంబు
లఘువుగాఁ గొండతాళ్ళను నీళ్లఁదేలించియలఘుసేతువుగట్టినట్టి మహిమ
మానవాకృతిఁబూని దానవావలి నాజఁ జపివెచిన మహాసాహసంబుఁ
బాదరేణువుచేతఁ బాషాణ మింతిగా నోలిఁజేసిన యింద్రజాలవిద్య
నెవరిదగ్గఱనేర్చితో యెఱుఁగమబ్బ, మాయకాఁడవు నిన్నెన్నమాతరంబె॥
ధీరదరిద్రాంధకారం బడంప నీమంత్రంబు గ్రీష్మార్కమండలంబు
పరుషపాపారణ్యభస్మంబుసేయ నీమంత్రంబు దావాగ్నిమహితకీల
నరుల సంసారాబ్ధిఁదరియింపఁజేయ నీమంత్రంబుదృఢయంత్ర మహితనౌక
ఘోరజాడ్యాహీంద్రవారం బడంప నీమంత్రంబు తార్క్ష్యసమాగమంబు
మహినినీనామమంత్రసమానమంత్ర, రాజమింక లేదుజనులకుఁదేజమొసఁగ॥
తపస్వియై నీనామజపముసేయఁగఁ గదా వాల్మీకి కడు దొడ్డవాఁడు నగుట
చెల్మి నీతోఁ గోరిచేసినందునఁ గదా యినజుండు కిష్కింధ కేలికగుట
దాసుఁడై నీయాజ్ఞ తలకొనిచేసినందునఁగదా హనుమంతుఁడనఘుఁడౌట
మెంచ నిన్నునాశ్రయించినందునఁ గదా యవ్విభీషణుఁడుదీర్ఘాయుఁడగుట
కాకపోయిన వీర లీలోకమందుఁ
జెందుదురె యింతపదవి నిఁక జెండకున్న, నసఘ॥ ౧౧

మీనమై వారాశిలోన డాఁగినసోమకాసురుండను దైత్యు నరసి యందు
వధియించి మించి యవ్విధిచోదితంబుగా వేదంబులనుదెచ్చి విధికినిచ్చి
బీజపూరితమునై తేజరిల్లెడునోడ మునుఁగకుండఁగఁబట్టి మునుపు మనువు
నందుపైనెక్కించి యఖిలలోకంబులుఁ బ్రళయకాలంబునఁ బ్రబలినప్త
సాగరంబులునొక్కటై వేగముంప,నొక్కరుండవుభీతిలేకుందువౌర,యనఘ॥

విబుధు లంబుధి దర్వ విధిపంపునను బోయి మందరాచలము నమందగతిని
బెకలించి నలిమించి తకమకల్పుడు చెత్తుకొనివచ్చి దానిసంతన యెఱుంగ
కంబుధిలో నైవ నది మునుంగంగ దాని నెత్తిపట్టుటకు బత్తేమి లేక
కొండెత్తి మముంబ్రోవు గోవింద గోవింద మాకెవ్వ రిఁకదిక్కు రాకమందు
ననుచు వేల్పులు మ్రొక్కఁగా నపుడు కూర్మ
రూపమునఁ గొండమోయవే వీఁపునందు, ననఘ॥ ౧౭

మును హిరణ్యాక్షుఁ డంచనవొప్పు నొకగొప్పరక్కసుండు తియును క్షమితాణ్ణి
వేల్పుల నని గెల్చి విశ్వమంతయుఁ దానె యేలుచుఁ ధరఁ జుట్టి కేలఁబట్టి
జలధిలోపల నైవఁ జనుచున్నఁ గనివాని వడినాఁచి త్రోవలోపల వరాహ
రూపంబు ధరియించి కోపంబుతో వాని శీర్షంబు గోష్ఠునఁ జిన్నదొన్నచేసి
రణములో మృతినొందించి ప్రణుతి చేసి, వేల్పులెన్నఁగఁ బ్రోవవా విశ్వమెల్ల, నన॥

కడఁగి యంతట హేమకశిపుఁ డంచనువాఁడు హరిమీఁదఁ బగఁబూనియరిగి సకల
దిక్కుల వెదకి తానెక్కడ నాతనిఁ గనలేక వేల్పుల గాసిచేసి
జగము లేలుచునుండి సదమలాత్ముఁడైన ప్రహ్లాదుఁడను పుత్రవరుఁడు పుట్టి
హరిభక్తుఁడై జగంబంతయు హరినిండి యున్నవాఁ డనిన నెందుం డెఁజూపు
మతనిననికంబమున ఁచినసందునృహరి, రూపమునఁ బుట్టి కొట్టవా పాపినతని, నన॥

వినుతింపఁ దగు విరోచనపుత్రుఁ డగుబలి బలవంతుఁడై జగత్ప్రభుతఁ బూని
సత్యధర్మములకాస్పదుఁడునై శాస్త్రోక్త విధి జన్న మొక్కటి వేడ్కఁ జేయఁ
గశ్యపాత్మజుఁ డవై కడుగుజ్జురూపున నాతనిఁ జేరి విఖ్యాతిమీఱఁ
బుడమిమూఁడడుగు లప్పుడు దానముగఁ గొనియఖిలలోకంబుల నాక్రమించి
బలిని బాతాళమున వైచి బలవిరోధి
కఖిలసామ్రాజ్య మీయవా యవని వెలయ, ననఘ॥ ౨౦

భార్గవాన్వయ మతిపావనంబుగ జమదగ్నిమహాముని తపమునకును
శరచాపములు ఖండపరశువుఁ గరముల ధరియించి భూభారహరణమునకు
సంకల్పమొనరించి జగతీతలస్థితరాజలోకము నెల్ల నాజిలోన
మర్దించి మూఁడేడుమాఱులు తచ్చకుశపాణివై పితృగోత్రజులకు
రక్తమునఁ దర్పణము చేసి రౌద్రవృత్తి, భూమికశ్యపునకు ధారవోసినట్టి, యమ్మ
పౌలస్త్యవంశసంభవరావణాదిరాక్షసబాధితామర సమితి దుగ్ధ
సింధుగర్భాంతరసీమభూభృత్కుండలీంద్రతల్పోపరి హేతుభూత

యోగనిద్రారతినుండిన హరిఁజేరి తమపాటు దెల్పిన దశరథాభి
ధానసందనుఁడవై దశముఖు మర్దించి సీతతోఁగూడ సాకేతమందు
నుండుఁ బదుకొండువేలేడు లందముగను,
బొమ్మటంచును రాముఁడై పుట్టితౌర, యనఘ॥ ౨౨

వసుదేవదేవకీవరగర్భమునఁబుట్టి రోహిణేయునితోడ మోహమమర
నందయశోద లానంద మొందఁగ మందఁదోలుచు గోపకులాలి గొల్వ
శకటతృణావర్త బకధేనుకాళింగ కంసాదివైరుల గర్వమడఁచి
పాండవహితముగాఁ బౌరవాన్వయులగు దుర్యోధనాదుల దురమునందు
మ్రందఁజేసి ధరిత్రిపై రామకృష్ణ
రూపములఁ దాల్చితౌర ముకుందపురిరాజ, యనఘ. ౨౩

పరమైనధర్మంబు ధరనహింసయటంచు సకలాగమంబులు చాటుచుండ
హింసాస్పదంబులై యెలమిమీఱు మఖాదికర్మముల్బహుకష్టకరములనుచు
బౌద్ధాగమంబులు పాటించి తత్క్రియ సిద్ధంబుగాఁజేయ బుద్ధిఁదలఁచి
యొక్కింతప్రీతియు లేక యొకరితోఁగూడక యొకరితోమాటాడ కూరకుండి
ప్రజలు చెడుపాటుఁజూచుచు సుజను లెన్న
బౌద్ధరూపంబుఁబూనిన పరమపురుష, యనఘ. ౨౪

కలియుగాంతంబునఁ జెలరేఁగి యవనులు చలపట్టిసత్క్రియా కలితధర్మ
కర్మముల్ నశియింపఁగాఁజేయుచును సాధుజనుల బాధించుచు సంచరించు
వారిపైఁ గోప మవారితగతిఁజేసి వాజిపై నెక్కి దుర్వారఖడ్గ
ధారచే వారలతలలు వ్రల్లఁగనేసి దుష్టవర్తనజాత దోషముడుగఁ
గలికితనమున జగములు గనుతింపఁ, బెంపుదీపింప వెలసినవిమలచరిత, యనఘ.

నాకభూతుఁడవై యనాథులకెల్లను బురుషోత్తముఁడవునై మూఁడులోక
ములు నేలునాఁడవై మునిచిత్తసేవ్యుఁడవై నీపదంబిచ్చు సంతదాత
వై దేవదేవుఁడవై నీవుండఁగా సల్పార్థదుని మానవాధమాధ
ముని గొన్నిపల్లె లేలినవాని బేరుఁబెంపును లేనివాని గాపురుషు నొకని
సేవచేయుటకై కోరిపోవుచుందు, రయ్యయో యెంతమూర్ఖులీయవని మేము, యనఘ.

దేశదేశంబులఁ దిరిగి దుర్జనసేవచేసి దుష్టాన్నంబుమేసి కొండ
లాగ్ల నీళ్లనుడాసి వేళ్ళతోఁ గుజములు పీఁకి వార్ధులు దాఁటి యేకతమునఁ
బుడమిత్రవ్వుచు రాత్రులుబగనిశక్తితోమంత్రముల్చదువుచుయంత్రమూని

శవములమీఁద శ్మశానములోనుండి యూసచేఁ బనులిట్టు లానిచేసి
గాసిఁబొందిననొకగృధ్రిగవ్వమైన, దొరకదా యెమతేమినీకరుణలేక, యనఘ॥
భిక్షమెత్తక తిని బీదమై యొకనాఁడు నది పుట్టకుండిన నంబుత్రావి
పంచతిన్నెలమేను బఱచుక నైత్రోలుగప్పక పడియుండి కుప్పె తనకుఁ
జేదోడుగా నాళ్లు వాదోడుగా నీడ బంధ్రాతుగాఁ గాళ్లు బండిగాఁగ
నూరచావడినుండి కోరుచుండును మహాదేశాధిపత్యంబు తెలివిలేక
మూర్ఖుఁడింతియకాకనీమూర్తిఁదలఁచి, నిన్నుఁబొందెదననఁడుతానింతయైన, నన
పుట్టినప్పటనుండి పొంచి బెబ్బులివలె మునురొప్పుచుండు నీముసలితనము
జాడ్యమై వైరులచందాన దేహంబు బాధించుచుండు విరోధమూని
యేనూలడాగినఁ దా మఱిపోనీక పట్టివేధించు నీపాడులేమి
భిన్నకుటుంబునందున్న వారివిధాన నాయువు దిగజాఱు ననుదినంబు
నేమిసుఖమనుభవించెదరిందుజనులు, వట్టికష్టమె నీవుచేపట్టకున్న, ననఘ.
తీవంచమోములదేవరమనవి మున్నాలించి వేల్పులయులమటలును
విని రక్కసుల మెక్కుదణి పడి తేరులదొరకుఱ్ఱఁడై మునితోఁబోయి
నల్లద్రావుడుమూఁక కుల్లనే సాతని జన్నంబునెఱవేర్చి చని బిఱాన
మినుసికదయ్యంబు మేటివిల్లునుమాడి నేలచూలిని శాళిఁ గేలుపూని
యేలికలమిత్తి బాఁపనిమూలఁద్రోసి, నీమపెన్రొబ్బలుఁజేరవే మో దమమర, నన.
అంతట మీయయ్య మంతనంబున నిన్ను నిలతేనిఁ జేయుట కిచ్చసేయు
నడివిని కైకది నైఁపక నినుఁగాన కంపను దనచూలి నవనినేలఁ
బంపఁ బెన్మిటిని మున్పటిమాట నీటుగా వేఁడిన లే దనఁగూడ కతఁడు
పలవిఁపఁగని నీవు వనికి నయ్యిల్లాలుఁ దమ్ముఁడుఁ దోడురా నెమ్మనేగి
చిత్రకూటాచలప్రాంతచిత్రితోట, జాంతరంబున నుండవే యనుజభక్తి, నన.
గండకవేదండకాండారిఖడ్గశార్దూలభల్లూకాదిదుష్టజంతు
సంతానసంగతసరళతిందుకహరిచందనమందారకందరాళ
ముఖతరూత్తరవనమునిరక్షణాదృతి ఖరదూషణప్రముఖప్రశస్త
దనుజమర్దన భవనునకోపరావణప్రహితమాయామృగప్రహరణావ
సరసమాహృతసీతను వరసికొనుచుఁ, బంపఁజేరవె సుగ్రీవుపంపుసేయ, నన.
వరసమీరాత్మజవచనసంప్రీణిత సుగ్రీవుతోమైత్రి చొచ్చిచేసి
వాలినొక్కమ్మునఁ గూలనేసి తదీయపురికి సుగ్రీవుని దొరనుజేసి

నలుదిక్కులకు వానరుల సీత వెదకగాఁ బంపినవారిలోఁ బవనతనయుఁ
డంబుధిదాఁటి మహారంభమున లంకఁజొచ్చి యచ్చటసీత నచ్చుమిూఱ
నరసిరక్కసులనుజంపిపురముగాల్చి,వచ్చిచెప్పినముదమందవామహాత్మ,యన.
అంతవానరులతో నతిశీఘ్రగతినేగి వారిధితటము నవారితముగఁ
జేరి సేతువుగట్టి ధీరాత్ముఁడై లంక ముట్టడివేయించి మొనసి కుంభ
కర్ణేంద్రజిత్ప్రముఖ్య ఘనరాక్షసులతోడ రావణుఁ బరిమార్చి రావణాను
జన్మునకును రాజ్యసంపద నొనగూర్చి యనలముఖంబున జనకకన్య
నెలమిఁ గైకొని పుష్పకం బెక్కి యోాధ్య
నేలవే తమ్ములనుగూడి యినకులేశ, యన. 3౪

పట్టాభిషిక్తుఁడై దిట్టతనీవున్న యవసరంబున నగస్త్యాదిమునులు
చనుదెంచి నినుఁగాంచి సంతోషమున నెంచి రావణకథలెల్లఁ గేవలముగ
వినుపించిపోయిన వెనుకరాజ్యముసేయుచుండి సీతను వనినుండఁ బనిచి
తురగమేధముచేసి ధరణిలో కవనిజ పోయినపిమ్మటఁ బుత్రకులకు
రాజ్యమిచ్చి సహోదరరాష్ట్రజనులు
గొలువ నిజపురిఁ జేరవా కువలయేశ, యన. 3౫

అంకోలతరువు నయ్యంకోలబీజంబు లెలమితో మున్నాశ్రయించినట్లు
సూచికాజాలంబు లేచి చయ్యన నయస్కాంతోపలంబుతోఁ గలసినట్లు
స్త్రీలనుండిన వృక్షమూలమును జనించి యలరారు తీవె చుట్టల్లినట్లు
సెచ్చోటఁబుట్టిన యేఱులు నీటితోఁ గడునేగి వార్ధిలోఁ గలిసినట్లు
చేరి నినుఁ బాయకుండెడు చిత్తవృత్తి
భక్తియని యెన్నఁబడు మానిపటలిచేత, ననఘ. 3౬

ఉదయంబునకు లేచి ముదముతో నీనామధేయంబుఁ బఠియించుదినముదినము
పరిశుద్ధుఁడైపోయి భక్తితో నీరూపు చూచిసంతోషించుచూపుచూపు
అనువేళలందు నీయాలయంబులు చుట్టి బడిబడివచ్చు నయ్యడుగులడుగు
లవనిసోఁకఁగ నీపదాంబుజంబులక్రొాల దండంబువెట్టినతనువుతనువు
కాకభక్ష్యాన్నములుదిని కడుపునెంచి
తలఁచి నిర్గొల్వకుండినతనువుతనువె, యన. 3౭

క్షాశికాపురిఁ జేరి కాయసంశుద్ధిగా విశ్వనాయకుని సేవింపలేదు
శేషాచలంబు సంతోషంబుగాఁ జేరి వేంకటేశ్వరుని సేవింపలేదు

కాంచీపురంబున కంచితగతిమీఱ వరదరాజును జూడనరుగలేదు
శ్రీరంగనాథుని సేవించుటకు నెంచి శ్రీరంగమును గోరి చేరలేదు
మీఱి నే జేయు పాప మేతీరు నణగు
నీవు తప్పిన నా కెవ్వ రింక దిక్కు, అనఘ. ౩౬

పాప మింకనుసేయ బోకురా యని యనియని బుద్ధిపూర్తిగా నదియె సేయు
నీత్రోవ నరుగరా యిదికష్టతర మని యనియని యాత్రోవ నరుగుచుందు
నీమాటలాడరా యిది మఱి చెడుగని యనియని యామాటలాడుచుందు
నీతిండి దినగరా యిదిదురన్నంబని యనియని యాతిండి దినుచునుందు
నరుడ నిలుపంగలేక దుష్కరపుమనసు
నతని నేరీతి ద్రోచెదో కుతలనాథ, యన. ౩౭

పారంబులేని సంసారాటవిని జొచ్చి దిక్కెఱుంగక నేను బెక్కుగతుల
దిరుగుచు నిది దీని తెరువని యెఱుగక భ్రమియించుచుండుదు భ్రాంతిచేత
నిదిత్రోవ రమ్మని యింపుతో జెయ్యిచ్చి వెంటబెట్టుక పోవ దంట లేదు
నీవు తప్పక నాకు త్రోవ జూపింపుము నాకు నీవె దిక్కు లోకమందు
నెందుకన్నను జెప్పెద ముందు నీవు, దీనరక్షకనామంబు బూనుకతన,నన.

దరుమాద్రిగుహాలలోపలనుండి తరులతాచ్ఛాదితవనకుంజసమితినుండి
యెండలో నెండుచు జండమారుతహతి దూగుచు నీళ్లలో దోగుకొనుచు
వానలో దడియుచు గానలో మిడుకుచు మంచులో వణకుచు జంచలముగ
గొండలపై నేటిదండల గోనల మేనుల నలయించి మించి తపము
చేయ నేటికి దనయింటిచాయనుండి, మనసు నిన్నంట జేసినగాని ముక్తి,యు.

మేఘంబునుండి భూమికి జాఱువన్నధారల రీతి జడలు భూస్థలిని వ్రాల
బాదాగ్రమున నిల్చి పవను నిరోధించి యుపవాసముల మేను నొలగ జేసి
ఖేచరీప్రముఖార్యసూచితముద్రలు చూచుచు దమలోన జోద్యమందు
చుందు రింతియె కాకముందెందు జెడకుండు త్రోవ జూడగ వేరు భావమందు
బొందజేయుచు సచ్చిదానందమయుడ
వైన నీమోక్ష మందరే మౌనివరులు, అనఘ. ౪౦

స్ఫటికోపలమువలె స్వచ్ఛుడౌ నాత్మని గ్రమ్ముకమ్మాయ వికారు జేయ
నతడు తన్మయుడునై యామాయతో గలయిక మనసను కొడుకును మమతమీఱ
గనిపించినంత నాతనయుడు తనతండ్రివలె జగంబంతయు గలయ నిలిచి

రహీనవద్వారపురంబు లన్నియుఁ గట్టుకొని యిరువ్వురాండ్రను దనుపరిగ్ర
హించివారలతోఁగూడి మించి తనకు, దీటు లేరనిగర్వించె దినదినంబు,నన.

ఆయుద్ధతాంత్రలో నాపురాలై ప్రవృత్తనుభార్య మగనితో నెనసియుండు
నెడ తెగకుండ నిర్వృత్తినురె డవభార్య సకృద్భర్తృభావమెుఱఁగి
మెలఁగుచుండును నిట్టు లెలమినుండఁగఁ బ్రవృత్తికిఁబుట్టిరహ్మత తేజులగుచు
మోహకామాదికపుత్రులు పలువురు పిన్నదానికని వివేకముఖ్య
సుతులు పెక్కిండ్ర జనియించి రతుల మతులు
నుర్విపై నిండి మోహాదు లుండిరప్పు, డనఘ. ౭౭

అంతమీఁదటఁ గనిష్ఠాత్ర్మజు లగుచెంచి తాముండ నెలవు లిచ్ఛరింకఁగాను
కన్ని దేశములు వారాక్రమించుటఁ జూచి కడునల్గి వారితోఁగలహమూని
పోరాడి బలిమిచే ధీరులై యొకకొన్ని పురములు విడిపించి భూరిశక్తి
నాడాడి ననియుండ నదియు సైంగకి సైన్యయుక్తులై కామాదు లూరనూర
నెవిఁకీవారలఁబలుముచు విశ్వమంత, తాము మైనిండియుండి రెంతయునదించి॥

కాముండు రతిఁగూడి ఘనసూనశరముల నలయించుచును లోకములఁ జరించెఁ
గ్రోధుండు హింసతోఁ గూడుక నొకరిపై నొకరల్గి పోరాడుచుండఁ జేసె
లోభుండు తృష్ణతో లోలుఁడై యాచుఁ బరులసొమ్ములమీఁద బాళిగొలిపె
మోహుండు భ్రాంతితో ముచ్చటాడుచువచ్చి యుందటికిన్ని పై నాసనిలిపె
నప్పు డేమని చెప్పుదు నవనిలోన, నరులు చెడిభ్రష్టులైపోపుటెరవుమీఁఱ,నన.

ఇది రాత్రి యిది పగ లిది పర్వ మని యెన్న కంగనాలింగితు లైనవారుఁ
గోపంబు చేసినఁ బాపమంచనక యందఱిమీఁదఁ గోపంబు నెఱపువారు
నొకరిసొమ్మెత్తుక నుఱుకరాదనక నందఱసొమ్ము లెత్తుక నుఱుకువారుఁ
బుత్రదారాదికపోషణనిరతులై యెడఁబాయలేక లోనడలువారు
చి చెడిపోయి రెల్లెడవిశ్వమందు, నన॥ ౭౮

వేశ్యాలయంబుల విమలాసవాస్వాదగ ... ... లోఁ
బట్టెమంచము మీఁదఁ బవళించి రాత్రు లిప్పగిది
... ... జపమాలపూసలెన్ను
శాత్రవేత్తల మని యుంతే ... ...
...రులమోసపుచ్చుచు భ్రాంతిగొల్పు, చర్థసంగ్రహమొనరిం రఁ
...రీతి ... ... చాగఁజూచి

వస్తువివేకుని వకదిక్కు శాంతుని నొకదిక్కు సంతోష ...
... ... చ్ఛియమనియమాదులఁ గ్రమముమీఱి
విద్యాసహాయులై ... ... రు
మఱియుఁ దనుగూడిరాఁగ సన్మకముతోవి,
... ... జూచి కాముఁడు లోలోసఁగిరఁగఁ దొడఁగె
శాంతుని త ... ... ష్టపడఁగె
సంతృప్తుఁడెదురాఁ జనుదేరఁ గని లోభుఁడు ...
దూర బుగాఁజూచి మోహుఁడుభీరుఁడై మూలఁదూఱె,
యఁవలునుముక్తులైరి మున్న దునొంది. ౮౬

తరుసరిపురజంతుపరిపూర్ణమగువిశ్వ మంత యసత్యమం చరసి భోగ
ములు మేఘగతతటిత్తులవలెఁ జంచలం బులునంచెఱింగి య్యౌవనత త్త
లోహంబుపైఁబడి లోలోన నడఁగిన యాయువు తనువులో నడఁగిపోవు
నంచెఱింగియెఱింగి యహికండిగతెముసై భేకంబు దంశవ్యపేక్షఁజేసి
నటులు కాలాహిగ్రస్తుఁడై యజ్ఞుఁడాత్మ
భోగములుగోరుతినపోవుపోకి వెలియ, కనఘ॥

సకలార్థములును నార్జనచేసి మనుజుఁడు దేహంబుఁ బోషించు దినదినంబు
నది దానికేకాక యాదేహికంటదు నతఁడు నిక్కెపుఁడో టాత్మజాను
జాదులేకస్థానజనితులైనను నదీకాష్ఠంబులట్టుల కలసి సంత
కూటంబువలె నుండి గ్రుప్పనఁ దమతమ త్రోవలఁబోదురు తొలుతఁజేసి
కొనినకర్మంబులకు ననుగుణములైన
ఫలములందుచుఁ బుట్టుచుఁ బొలియుచుందు, రనఘ॥ ౮౭

తరుమూలముననుండి జరుగునీడయుఁబోలి సిరి మూలనుండియు జరుగుచుం
నీరుపైఁ గరడు జన్మించి లయించిన గతిఁ బుట్టి వయసందె కలసిపోవు
స్వప్నలబ్ధంబైన వసుసంచయములీలఁ దరుణులపొం దతథ్యంబునొందుఁ
గట్టగాఁ దినఁ దటాకమువాఱిగతి నాయు వల్పమై దినగతి నరుగుచుండ
దలఁప సంసృతి జగతి గంధర్వనగరు
మాడ్కినిమిషములో మాయమగుచుఁ బోవు, ననఘ॥ ౮౮

కేవలాహంకారభావంబుచే నను నాయిల్లు నాసేల నాధనంబు
నాబిడ్డ లని చాల నమ్మి యిమ్ములరక్తి మాంసమజ్జాస్థ్యయుమయము నైన